

ENRIQUE STANKO VRÁZ
V SIAMU, ZEMI BÍLÉHO SLONA¹

OBSAH

Upozornění pro čtenáře

Kapitola I. Mé první dojmy v Bangkoku

Kapitola II. Bangkokská božiště – Siamský buddhismus – Evropané v Siamu

Kapitola III. Pán bílých slonů – Slunce v Siamu

Kapitola IV. Rozmanitosti ze života Siamcův – Bang-pa-in a Ajuthía – Odjezd ze Siamu

Siamská povídka

¹ Převzato z: VRÁZ, Enrique Stanko, *V Siamu, zemi bílého slona: cestopisné črty*, Praha: 1901 (redakčně upraveno).

Kapitola I.

Mé první dojmy v Bangkoku

Vrátiv se z Nové Guineje a ostrovů Moluckých v půli března roku 1897 do Singaporu zevropštělého i zčínštělého, kolébal jsem se již dne 27. t. m. večer na moři. Před desíti dny ještě krom tří lodních důstojníkův a dvou strojvedoucích měl jsem jedině syny říše mandarinů za spolucestující, mužstvo lodní nevyjímaje, kdežto dnes kromě topičův a pomocných plavčků Číňanů byli společníky mými většinou plavovlasí a modroocí Norové, potomci Vikingů. Moderní Babel plaví se na mořích a nejvíce na Východě. Loď, na níž jsem se plavil, příslušela do Christianie a slula »Tamarind«. Byla to dobrodružka toulavá, která tu propůjčila klínu svého, únosnosti 1185 tůn, společnosti evropské; nedávno však dopravovala čínské vojsko po řece Yankce, a zítra, dajíc najmouti se malajským knížetem některého státečku Zadní Indie, zahraje si po několik dnů na yachtu velmože. Jednou je posypána její paluba roztroušenou rýží, po druhé třeba i potřísněna krví. Tak na př. když onehdy vezla čínské mužstvo, řadové i nedisciplinované, na potrestání mohamedánského obyvatelstva provincií horního Yankce, vypukla vzpoura na přeplněné lodi, mezi špatně živeným a nákazou zmírajícím mužstvem. Tehdy nestál kapitán tak poklidně na můstku velitelském jako nyní, kdy řídí »Tamarind« středem stera jiných lodí, dál, v širé moře.

Cestujícími v kajutě byli jsme všeho všudy dva běloši, dva Siamci a jeden bohatý Číňan. Patrná nouze o pasažery, jmenovitě z Evropy. A nedostatkem takovým trpívají zdejší lodi častěji. Jakkoli je Siam vedle Birmy nejzajímavější zemí Zadní Indie, proslulý malebností a svérázností svých božišť, málokdy zabloudí sem Evropan, dílem proto, že Siam leží poměrně již hezky stranou od hlavní čáry dopravní, tedy mimo silnici světoběžců, dílem pro nekalou pověst hlavního města Bangkoku, jakožto prý města nejen velmi horkého, ale i nezdravého. Nemenší asi vinu nechuti evropských pasažerů k výletům do Siamu má příliš prosté, téměř úplný nedostatek všelikého přepychu jevící, ba přímo nepohodlné zařízení lodí, které udržují spojení mezi indoaustralskou Paříží čili Singaporem, a »říší bílého slona« recte Siamem.

Okružní lístek ze Singaporu do Bangkoku a zpět stál mne pouze 70 mexických dollarů, tedy necelých dvě stě korun r. m. Přelavba trvá obyčejně půlčtvrta dne. Ovšem že rychloplavné lodi, jako na př. ty, které brázdí vodu Atlantického oceánu mezi Evropou a Spojenými Státy severoamerickými, vykonaly by tuto cestu třeba za dobu třikráte kratší.

Vyjma krátkotrvale dva lijavce v pravdě tropické, kdy veškera nebeská stavidla byla vytažena, plavili jsme se po všecken čas živlem, jenž ničím, leda spoustami svých vod, nejevil majestát moře. Líná, olejovitá hladina, v žlutavém osvětlení vzhledem svým tak málo jsouc podobna moři, jenom jako s nechutí a sotva znatelně rozstupovala se před lodním šroubem, a sotva že se slabě zvlnila, hned opět uléhala v klid jako pohodlně rozložený spáč. Kterákoli poušť zajisté je vábnější, sotva však horčejší, nežli bývalo v ty časy ovzduší na lodi, když slunce spělo k nadhlavníku a trup lodi byl jako mezi dvěma výhněmi. Div sám kapitán i s lodivodou neusnuli. Sotva zřetelné pobřeží Malaky daleko na západě nepřidávalo plavbě valně půvabu. A po mořském ptactvu, po lodích, jež bychom tak rádi byli viděli, nebylo nikde ani vidu. Brzo i rozhovor s kapitánem a prvním důstojníkem, jediné co mi po ty chvíle bylo zábavou, zhořkl mi posléze jejich málo šetrnými výroky o Nansenovi, a tak již na dále jenom líně jako moře rozložený, v rotangové lenošce jsem trávil čta celý den. Tehdy právě bavil jsem se cestopisem Francouze Mouhota, přírodopisce proputovavšího Siam a Indočínu vůbec, mučedlníka cestovatele, jenž stal se obětí vražedné zimnice bahenní.

Kéž Nansen mi promine, že se zmiňuji o »vlasteneckém uznání«, jež jsem o něm zaslechl z úst jeho krajanů na palubě »Tamarindy«. Jeden z nich se chvástal, že prý jest krajanem i blízkým rodákem ano i známým reka, jehož jméno právě od smělé jeho výpravy k severní točně bouřilo vlny veřejnosti. A patrně proto záleželo na tom jeho krajanu, aby mně, cizinci, odnechtělo se klaněti se modle, která toho času byla v modě, a kterou on, »krajan její« mohl pohoditi v bláto. Byl jsem tehdy ještě velmi prostoduchý naivní, a pohlížel jsem divně na člověka, který na svůj dům vrhá kal. Nebyl bych se pranic podivoval, kdyby byl hanu kydal na souseda; nebo nač pak byl by soused jistým lidem? Ale hanobiti krajana! rodáka! svého známého – z ničemné závisti! – – – A ostatní »krajané« na lodi k tomu zbaběle mlčeli. Komediantův a vředlkářů přezdělí Nansenovi. »Co vykonal, nebylo leda hračkou, o kterou se mohl pokusiti ledakterý kapitán rybářských lodí norvěžských nebo islandských. – A na konec: Nalezl severní točnu nebo nenalezl? – Tak tedy! A nač vůbec k vůli němu tolik povyku!?!« – –

Norové mne sklamali. Měl jsem je za lepší jiných, také číselně menších národův, o kterých neubráníl jsem se předsudku, že dovedou kořiti se jenom cizím geniům. Rodákům svým až teprve, když mrtvi jsouce nemohou nikomu již překážeti; když privátní život jejich zapadl v nepaměti; když jejich domácí négligé neskytá již látky k hospodským klepům.

Později, v Chicagu, měl jsem příležitost pokloniti se Nansenovi, který toho času právě konal přednáškovou cestu. Seznal jsem ho skromného, stranicího se moudře všeho nebezpečného

vystavování se v popředí, všeho »kultu saisonních heroův« znamenal asi v nynější společnosti, žádostivé chvilkových hraček, novinek a všeho, co jenom rozčiluje nervy, pomíjející choutky rozmarného děcka, jež s každou svojí loutkou se mazlí, s ní se obírá a do ní šťárá potud, až v ní najde nějaké cucky; potom ovšem ji odhodí, aby si týmž způsobem pohrálo s jinou hračkou.

Za noci moře silně světélkovalo. Malí Sapphirini, mořské namodralé »bludičky« pod vodou kolem stěn korábu našeho, a nad námi jasná obloha, posetá hvězdami, dlouho zdržovaly mne na palubě. V pestré společnosti mezipalubníků Malajců, Siamcův a Číňanů jeden improvisoval jakési znělky, druhý vytrvale vrzal na čínské housličky o dvou strunách. Stejněměrně oddechovala »Tamarind«. Kouř její v bohatých kotoučích stoupal pěkně vzhůru a s každým jeho kotoučem uplývala vidina za vidinou z mé mysli, vznícené četbou o Siamu, která měla býti průpravou mojí k cestě do země nových divů, mně neznámých.

Tak jsem usínal, prodlévaje přes noc na palubě, až mne vzbudil ranní chlad.

Čtvrtého dne brzy po svítání přibliživše se k nízkým břehům zátoky přijali jsme na palubu lodivodu (Švéda!), by nás bezpečně provodil písčinami jespu menamského, i vepluli jsme v ústí řeky Menam.[1] Za chvíli zmizelo nám s očí moře a nedlouho potom i záliv Siamský. Kolébali jsme se již na kalné hlinožluté vodě Čau-Pya-Me-Nam (velkokněžna matka-voda), jak sluje Siamcům hlavní řeka Menam.

Mrzut pohlížel jsem na nízké břehy, zakrsalými palmami zarostlé a nikterak zvláště zajímavé aniž hezké, žádostivě očekávaje, kdy překvapí mne Siam něčím svérázným – tu spatřím ve vodě jednu, onde dvě, tam sto, i tisíc medus. Všude a všude, kam pohlednu na řeku, vidím je rozkolébány pohybem lodí. Na každých 10 m² hladiny připadá nejméně jedna. Téměř až k Bangkoku, tedy přes 40 km cesty po řece (ovšem i s oklikami) bylo mi podivovati se jejich nevídanému množství. Stále a stále odvracely pozornost moji ode břehů, až jsem se zahleděl k nim do hlubiny, jako bych byl jimi očarován; a tak propásl jsem vzácnou podívanou s přídy lodí, okamžik to, když právě nad obzor se vynořil první znak malebného Siamu, první »pagoda«, či lépe řečeno »pračeda«, štíhlá jako palma, bělostná a zlatoskvoucí Pračeda Paknam Samund Aprakan.

Na malém ostrůvku, kynoucím svěží zelení, obklopena jsouc malými božišti (božnicemi) zvedá se jako sněhobílý obrovský květ, korunou do řeky padlý, jehož stonek ční vzhůru. Bělost její stěn ještě skvěleji vynikala z bohatého zclacení, z černě lakovaného sloupoví a

barvitých stříšek vatů (vat = chrám). Čím blíže k pračedě jsme pluli, tím plněji a bohatěji vystupovaly všechny podrobnosti pohádkovitě krásného zjevu jejího. Již bylo lze viděti čluny domorodců, přivázející poutníky, a když jsem ozbrojil oči kukátkem, rozeznal jsem dobře buddhistické kněze procházející se v nádvoří chrámu. Božiště toto je cílem tisícův a tisíců poutníkův, a jejich bohaté dary plynou každoročně do pokladny bonzů, kterých je tu prý půl sta.

Na levém břehu řeky proti ostrůvku posvátných božišť leží Pak Nam (= Ústa vody, Ústí), malé městečko, spojené již s Bangkokem železnicí (16 angl. mil). Dříve nežli jsme připluli k ostrůvku pagody, minuli jsme dvě malých pevnůstek i residenci paknamského guvernéra. Nevycházíme z překvapení: stará buddhistická Asie a moderní evropské budovy; klidná pračeda, míru a klidu zasvěcené chrámky a kaple, okrášlené mosaznými ozdobami, z nichžto zároveň linou se, pohrává-li jimi větřík, zvuky podobné hlasu zvonkův, a onde hrozbné jícny smrtonosných děl; klášter bonzů, kde v posvátné řeči »pali« čtou se s dlouhých proužků mystické věty – a telegrafní drát, jenž spojuje tento svět, do nedávna ještě »na sedmero zámkův uzamčený«, s evropskou civilizací – hle, totě vchod do Siamu.

Siam jest slovo původu malajského a zdejší domorodci nazývají vlast svou »Monang Thai« = »Říší svobodných« – snad že s troškou ironie na pranepatrnou míru svobody, kterou od pradávna lidu jařmenému štědřil král a jeho rod.

Pevnůstka sama nahání více strachu, nežli její siamští hajitelé, lid to vlastně nebojovný, jenž by pouhou osobní »pevností« stěží asi dovedl uhájiti tohoto hlavního klíče ku své neodvislosti. V pravdě mocněji hájí pevnůstky této sama příroda špatným vjezdem pro lodi většího ponoru, písčinami v korytě řeky, časté proměně podléhajícími, močálovitými břehy, jež zabíhají daleko do vnitrozemí a pokryty jsou buď palmami attapovými buď rýžovišti, jež vydechují otravu malarií a vysílají roje moskytů na vetřelce, který sem se odvážil.

Přiblížila se loďka, nad níž vesele třepetá se rudá vlajka se znakem bílého slona uprostřed. Přirazila k »Tamarindě«, a z jejího lůna vystoupilo na palubu naši několik bosých, umouněných podřízených osob roucha nedostatečného s mužem po evropsku (krom spodků) oděným, jenž byl taktéž Siamec, a podle všeho velitel té loďky. Všichni měli po boku, na šňůrách přes rameno přehozených, šavle, správně řečeno šavličky, v nichž poznával jsem staré známé: sečnou zbraň vesnických policajtů z prvé polovice devatenáctého století, nezbytnou rekvizitu našich ochotnických divadel a patrně v kterémsi době hledaný vývozní předmět evropské kultury do těchto barbarských zemí. Nebylo již pochybnosti, že jsme se

ocitli na území siamském, nebo tito zdvořilí a zcela neškodně vypadající braši byli strážci bezpečnosti a zároveň celní dohlížitelé.

Po skončených formalitách úředního »uvítání« směla »Tamarind« plouti do nitra země. Plující dosti rychle nekonečnými klikatinami řeky, středem nížiny aluvialní, minuli jsme několik osad, z nichžto vesnice Paklatlang leží při ústí umělého kanálu, vedoucího rovnou čarou k Bangkoku a splavného jenom pro malé čluny. Chýší domorodců, staveb na díle kolových, na díle pobřežních, pro hustou zeleň ani nebylo takřka viděti. Po deváté hodině připluli jsme k Bangkoku. Prozatím byl jsem velmi zklamán. Místo města pagod vidím půl sta stožárů plachetních lodí, tucty komínů na parnicích, dále mlýny evropského vzhledu, v nichžto »paddy« (malajský název rýže) zbavuje se pluch (plev), tam spatřuji parní pily na dřevo tikové, onde malé loděnice a na březích obytné budovy slohu buď úplně evropského, nebo jenom poněkud, jako v Singaporu, přizpůsobené zdejšímu podnebí. Tato dolejší část hlavního města sluje Farang Bangkok – »město cizinců«. Ale nyní, propluvše opět jednou oklikou řeky, poznovu podivujeme se vidouce před sebou panorama města hořejšího, »Benátek Východu«, města nejmalebnějšího po celé Asii. Z podivných skupin budov, jež nohy své koupají v řece a temena svá v jasu slunečním, vysoko k nebes blankytu zvedají se velkolepá božiště – ano v pravdě žasnu nad malebným zjevem Bangkoku, města pagod.

Ještě jsme kotve nespustili a již nový člun přistal k naší lodi. Byli v něm opět celní úředníci, Siamci, ale již poněkud slušněji odění. Zatím již čínský lodní sluha vynesl má zavazadla, kterých tentokráte, cestuje do Siamu pouze jakožto turista, měl jsem co nejméně, a zdvořilí strážcové cla ochranného, aniž by jich prohlíželi, propustili je beze cla. Jinak bude se dít se zavazadly mých spolucestujících, mezipalubníků, hlavně Číňanů, která v celním úřadě podrobena budou přísné prohlídce celníků, pátrajících po opiu, jež obtíženo je clem nejvyšším. Zakotvili jsme asi v třetině řeky od břehu. Ihned byli jsme obklopeni malými a většími »sampany«, na nichžto veslaři, s dobrých tří čtvrtin Číňané, živě gestikulující s křikem nabízeli se nám ku přeplavbě na břeh. Jeden vzal si mne na mušku a jedvaže vyčetl mi v tváři, že poněkud bedlivěji prohlížím si jeho skořepinu i jeho sama, považuje, mám-li svěřiti mu sebe i svá zavazadla, hned počal hbitě šplhati ke mně po lodních schůdkách a zároveň spustil veškera stavidla své výmluvnosti.

Proud jeho řeči přesvědčoval mne jedině hluboce procítěným přednesem, neboť jinak nerozuměl jsem ze všeho ni slova, jakož ani onen muž nebyl znalý jazyka malajského, kterým opět a opět otazoval jsem se ho touž větou, pro cestovatele všude tak důležitou: »Kolik ti dám

za sebe a za tahle zavazadla?« Konečně smluvili jsme se, dva prsty ukazující, slovem »tical«, [2] to jest, že za dva tikaly doveze mne i se vším všudy. Kam? »Hotel, hotel, farang hotel« – tolik anglicky uměl. – A co konečně záleželo mi na tom, kam že mne doveze? To nám bylo oběma lhostejno. Rychle snesena do loďky má zavazadla, patrně, abych se snad jinak nerozmyslil a sluchu nepopřál jinému, již také na mne dorážejícímu konkurentovi, též tak výmluvnému synu říše copů. Rozloučiv se s kapitánem a Švédem lodivodou, sestoupil jsem v loďku, kde velmi opatrně bylo mi usednouti, aby se do ní nenabralo posvátné vody »Matky řek«, stejně nebezpečné mým zavazadlům, jako jiná voda. Sampan kolébal se nepříjemně. V duchu přirovnával jsem jej ku plavidlům Papuancův a Malajců (na kterých ještě nedávno jsem se plavil), jež jsouce opatřena ochrannými bradly, poskytují mnohem více bezpečí, než taková siamská skořápka. Cestou k nábřeží měl jsem s dostatek příležitosti přesvědčiti se, jak postaráno je ve hlavním tomto městě o zdravotnictví. Za čtvrt hodiny plavby k hotelu na vlnách svaté vody plynuly kolem nás zdechlina dvou vepřů, koně a psa. »Hôtel Oriental«, stojící na nábřeží, je v Bangkoku tou dobou samojediný, kde může se ubytovati cestovatel dbalý bezúhonné pověsti, neboť posluha je tu výlučně mužská. Hodlal jsem se tu zdržeti déle čtyř neděl.

»Hôtel Oriental«, několik pouze kroků od břehu vzdálený, je úhledná jednopatrová budova mezi stinnými stromy. V něm tedy uhostil jsem se za plat 4 mexických dollarů (skoro 10 K r. m.) stravné i bytné v to počítaje. Bylo nás tu všeho všudy devět cizinců, jak vykazovala kniha, do které jsme, jako nově příbylí hosté, povinně zapsali svá jména. Umístil jsem zavazadla nečekaje na přispění sluhů, vybalil fotografický přístroj – a zatím bylo pro mne dosti toho tělocviků s náradím; pot jen se ze mne prýštil. V Bangkoku potí se člověk od osmi hodin ráno do sedmi večer po dvanáct měsíců do roka. Běda tomu, kdo nemá prostranné, vzdušné ložnice, nejjemnějšího prádla, nejtenčí přikrývky! Pokožka jeho ani v noci neustane v nadměrné činnosti odměšovací až do rána, načež ubohý trpitel, všecek zesláblý, za ranního chladu ocitne se v nebezpečí nachlazení.

Zdalo se mi, že je příliš časně. Zastaviv se pro občerstvení v baru, t. j. dle amerického způsobu zařízeném výčepu hotelu, nalezl jsem tu mezinárodní společnost lodních kapitánů všech vlajek, všech národností, svorně popíjejících »stingu«. Z prvních malajských slov, která pochytí cizinec nejdříve a kterým naučí se i čínské faktotum, sluha, sklepník (všude tady, kde se mluví anglicky, říká se jim »boy« = chlapec), jest jméno nápoje, kterým Evropané tak nad sebou hřeší. »Stinga« tolik jako »polovina«, znamená směšeninu sodovky s brandy nebo s whiskou, kořalkou pokud možno ledem ochlazenou, pročež i dvojnásob zdraví škodlivou.

Alkohol a příliš náhlé ochlazování útroby zajisté nejde k duhu než málokterému Evropanu, který pojednou se dostal do horkého pásma. Mírného požívání lihovin zatracovati nemohu, sám se jich neodříkaje na cestách; bývajíť v malých dávkách nejednou pravým lékem. Jsou však tady Evropané, kteří sice kázali si přinést obojího, sodovky a lihoviny; ale buď v roztržitosti na sodovku zapomínají, nebo pokládají vodu za nutné zlo, kterého čím je méně tím lépe! – Kapitáni v baru kouří, žvýkají tabák, Irčan podnapilý hrozně láteří tluka pěstí na výčep, a vedle hrají plavčíci na kulečnicku, jadrným klením dodávající koulím kuráže – – Kého výra! To že jsme v Siamu – –?! Nebýti dvou posluhujících Číňanů v bílém bezvadném úboru, s copem na hlavě stočeným v závitnici, »do kolečka« jako had, mohl bych se domnívati právem, že jsem někde »ve středu civilizace«, v kterékoli slušnější krčmě námořnické. Vypil jsem čistou sodovku a cítil se občerstven. Potom vyzvěděv od sluhy z hotelu, Číňana (jako po většině nejen v Bangkoku, ale i všude jinde v Zadní Indii a na větším díle malajských ostrovů rekrutují se duchové služební z Číňanův, a jen menší měrou z Klingův indického původu), směr cesty, úřední hodiny a jiné zprávy táhnoucí se k místní poště, vydal jsem se k nedaleké poštovní budově s dopisy, které již dříve napsal jsem na palubě dílem z příjemné povinnosti, dílem i pro ukrácení chvíle.

V slušné, čistě po evropsku zřízené poštovní budově sedělo několik siamských úředníkův – oděných pokud možno pohodlně, jeden z nich v tu dobu neměl již ani úředního svrchního roucha hově si pouze ve flanelce – a těm po ránu způsobil jsem notnou práci: louskati české oříšky, zapisovati příjmení adresátův a jména dodacích poštovních míst na dopisech do Čech »doporučených«. Nevídané a neslýchané takovéto adresy již dávno asi zdomácněly také v samém Bangkoku, a to od té doby, co jedno z pražských poupat provdalo se až do Siamu. Poštovními oficiály bangkokskými byli vesměs mladičkově tuzemští, 16-20 letí, již mluvili a psali dosti plynne anglicky; ale vrchní správu pošty měli svěřenu dva Evropané.

Vraceje se do hotelu oklikou, zastihl jsem v úzké uličce, mezi širými zahradami opodál nábřežní třídy, ukrytých pět siamských policistů, hrajících s kulí z děla, kdo dále dohodí. Patrně hráli o peníze, neboť nežli jsem zahrnul za roh, slyšel a vyrozuměl jsem, že se strhla mezi nimi rvačka. I vyšel jsem spěšně z oné zastrčené uličky, kde zuřil právě vražedný boj strážců pokoje a – jaký to protějšek obrazu! – ocitnuv se na lidnatém nábřeží, a již také nedaleko hotelu, spatřím idylický zjev netušeného půvabu: batolilo se tu právě mladistvé sloně postavy ne vyšší než asi mně po prsa. Vypadalo tak rozmile nemotorně, div, že jsem je neobjal samou radostí, že konečně vidím předmět jak náleží typický a ryzí, neošuntělý, beze všeho poloevropského nátěru, jímž se mi znechutily, prve než jsem připlul do Bangkoku,

pravědní pouliční výjevy z obchodní čtvrti singaporské. A hle, mládě cupe rovnou ke mně – pokleká přede mnou zvedá – – – chobůtek, a z otevřené jeho tlamky linou se zvuky sice ještě »dětské«, ale dosti mocné. Příliš melodickými nemohly býti nazvány, za to však byly, soudě podle dobráckého výrazu této němé tváři, zajisté srdečně míněny. Jaká to záhada! Jaký taj! Zda-li symbolicky na uvítanou v této způsobě, po tomto něžném poslu vzkazuje mi pozdrav Siam starý, Siam Marca Pola i neméně dobrodružného Fernanda Mendeza Pinta, Siam, po kterém jsem dychtil a který jedině poznati si přeji? – – Chyba lávky! Vtipné sloně, dobře vycvičeno a naučeno jsou poslouchati na pouhý, sotva slyšitelný povel vůdce a pána svého, jenž za ním ostražitě následuje, produkuje se tu jedině svým uměním a prostě žebře o zpropitné. Do chobotu vzavši ode mne peníz odevzdává jej svému pánu; jindy však, jak vídal jsem později, seznámiv se také lépe s jeho pánem a oba zhusta na ulici potkávají, s penízem běží k ovocnáři a koupí si tu banan. Po všem Bangkoku je známo. Všichni lidé tu vědí, že sloně žíví takovým způsobem sebe, svého siamského pána i všecku jeho rodinu. Nikdo neodolá žebření mladičkého slona. I chudá žena, prodávající banany na ulici, podá mu banan, když se u ní zastaví, dvorně pozdraví, moudrá očka prosebně na ni upře a nastaví chobot. A jaký poctivec vyrůstá z něho! Nikdy prý neodváží se uzmouti něco lstí nebo mocí. Za to však má všude přáno, a dík pouze a pouze dobrému jeho žaludku, že již dávno nezhybnul přecpáním.

U nábřeží před hotelem kupilo se několik Siamcův a Číňanů, mezi nimiž poznal jsem i nejochotnějšího strážce mého tělesného blaha, pokud mu odvádím a odváděti budu obol, zákony hotelu nařízený. Odkudsi kvapil v tu stranu i nějaký strážník, a přiběhlo tam i několik Evropanů, popíjevších dříve u výčepu. A právě vynášelo několik veslařů z malého sampanu plátnem potaženou polní lenošku, na níž ležela postava oblečená v »khaki« (hnědý, lehký oděv, kterým se oblékají Evropané v Indii), majíc přes tvář přehozený ručník a na klíně ležící korkový klobouk. Bez pochyby někdo těžce nemocný, řekl jsem si. Bylo však hůře. Již jen pouhá mrtvola. Někaký strojník z rýžového mlýna – či snad pily – ochuravěl kdesi nahoře na řece a ještě té noci, najav si veslaře a sampan, plavil se do Bangkoku hledat lékařské pomoci; ale dvě hodiny cesty před Bangkokem zemřel, a polekaní jeho průvodčí, Siamci, nevědouce kam s mrtvolou, připravili ji sem do domu bílých cizinců. Majitel hotelu, Američan, vykázal mrtvole místo vedle sálu s kulečníkem. Lidé se rozešli, mrtvola osaměla. V nalévárně pilo se dále, jenom na několik minut poskytl pijákům látku k hovoru všední zde případ, že opět jakýsi Evropan zemřel v nezdravém bahništi rýžovišť dolního Siamu. Hráčům na kulečníku ani nenapadlo ustati ve hře, a námořníci válečné lodi siamské, hnědí, zavalití domorodci, popíjeli

dále na bratrství s nedávnými bílými nepřáteli, námořníky na válečné lodi francouzské. Šum a veselí, výkřiky, popěvky, vlny arií pískaných prostými ústy, cinkot sklenic a dutý zvuk pružných koulí na kulečnicku, na sebe narážejících, svědčilo tu o ruchu žití dál se valícím. Jen vedle v pokoji bylo pusté ticho. Otevřel jsem dvěře a nahlédl jimi do němé prostoty. Zdálo se mi, že mrtvý tím lomozem vůkol musí se probuditi. Ale jemu vše již bylo lhostejno. Musilo býti! Řekl to sám kapitán, jenž mne zval, abych si s ním zaval, a jenž hladil si bradu jsa spokojen, že bude míti loď plnou pocestných. Mně však zašla chuť napiti se.

Myslil jsem na ty, které mladý onen muž, tam vedle odpočívající, zanechal někde v dáli na severu. Snad právě čtou poslední jeho dopis, vypravše si na domácí poště peněžitý příspěvek, kterýž jim až ze Siamu zaslal, a radují se, že on, jejich syn, snad manžel, otec, v daleké zemi buduje sobě i jim lepší zítřek nežli byl včerejšek jejich. Přišla tlupa důstojníků s obou válečných lodí. Ze siamské lodi byli to vesměs Dánové ve službách krále Siamského. Já však zatím byv poučen majitelem hotelu, jak nejlépe bych zařídil dnešní svoji vycházku, uprchl jsem ze vřavy, vskočil do malé loďky, na níž mladý Siamec dřepěl u vesel, a plavil se proti toku řeky do hořejšího města.

Nikoli dříve, než sešlo mi s očí pobřeží s evropskými loďmi a hotelem, a teprve, když ocitl jsem se mezi sampany domorodcův, u prvních pilotových příbytků bangkokských ve vodě stavěných, když okolo mne rozproudil se živel cizokrajný ve vši původní svérázné pestrosti, oddechl jsem si a řekl: Teď teprve jsem v Siamu!

* * *

Vedle nádherných božišť spočívá svérázná malebnost Bangkoku v jeho vodních stavbách, plovoucích na řece chýších, v neustávajícím reji přeletných plavidel. Přirovnáváme-li rádi velká města k úlu plnému včel, je Bangkok spíše tůň, na jejíž hladině i nad níž prohání se ploský vodní hmyz. Pravé dítě dolního Siamu jest obojživelník; šťastno cítí se jenom tehdy, plyne-li pod ním řeka. Ani jsme ještě nevpluli v horní město nebo v některý z velkých klongů (kanálů), z nichž zasluhuji zmínky na př. Klong Noi, K. Tapan Han, K. Kut Mai, K. San, a již kochaly se oči naše pohledem na čilý ruch a hemžení lodic, jako úvodem k pestřejším vodním scénám předního přístaviště siamského, »Nejvýchodnějších Benátek«.

Hle, tu první sampan, ježto Číňan vzadu jedním veslem pohání a zároveň jakoby kormidlem jej řídil, plaví se v něm k druhému břehu, aby nabídnul svůj restaurant, jež s sebou veze,

krajanům svým, kteří jsou tam zaměstnáni jako veslaři bachoratých džunk, přivázejících rýži. V této ambulanti restauraci jsou předně malá přenosná kamínka, nad nimiž hřejí se nudle a vepřové maso, za druhé malá štoudev rýže a kolkolem plno nádob tak rozmanité podoby, jak rozmanitou obsahují krmi. Za dva, tři drobné měďáky nasytí se tu i nejhladovější. Již také jiné loďky v pravo, v levo nás míjejí, sotva že na okamžik mohl jsem jim pozornosti věnovati. Blíží se malý sampan, jež dvě Siamky pohánějí vesly. Starší má na sobě kazajku »yang-nai«, podobnou mužským šatům »na-pungs«, druhá, děvče ještě neprovdané, jak patrně jest podle jejího náramku na noze, halí mladistvou silně vyvinutou hrud' úzkým pruhem bílé látky. Tmavá lesklá její plet' na šiji, krku a tvářích barvou podobá se velmi slupkám nedozrálých mangustanů, kterých krom jiného ovoce je plná loďka před veslujícími Siamkami i za nimi. Smějíce se a žertujícíce odpovídaly rychle na zvědavé otázky mého veslaře, a v tu chvíli kde již byly za námi! co já zatím jinam jsem obrátil pátravý zrak.

Ve větším sampanu blížila se společnost žlutě oděných bonzů, čínských kněží, vezoucích mrtvolu v jakési rakvi, sudu podobné. Vypaseni, hladce oholeni, tupých až blbých rysů, měřili mne pohledy, v nichž divně pojilo se opovržení s naprostou lhostejností. Dávno minuly doby, kdy farang (cizinec, běloch) byl tu vzácný. Čím více jich tu, tím nevraživěji hledí na ně kasta, které vše novotářství chutná hořčeji žlučí. »Tamči-tamči!« jak Vám libo! pomyslíl jsem si a v roztržitosti, či pobídnut náladou okamžiku, smekl jsem před mrtvým. Bonzové sotva rozuměli mému posunu na pozdrav onomu v rakvi, jenž si tu již odbyl slasti života.

Opět minuli jsme několik velikých džunk, až dvě stě centů rýže vezoucích, a hejno loděk, jež se plavilo za nimi jako kachňata. Siamců bylo na nich málo; mnohem více bylo Číňanů, kteří tu převládají, činíce s míšenci z matek siamských větší polovinu obyvatelstva, nad to i vyspělejší duchem obchodním i řemeslnickou dovedností. Skoro všechny čínské džunky nebo větší čínské sampany mají na klounu čili pysku (výběžku přídý lodní) křiklavě namalované oko; jinak »neviděli by ti, kteří jsou na lodi, kam se plaviti.«

Mezi tím přiveslovali jsme již ke hranici oné části města, jež záleží z domů plovoucích na řece a ze staveb kolových, i kázal jsem řídit sampan pomalu a zcela těsně podél »vodního Bangkoku«.

Bangkok, nejdůležitější přístavní a hlavní město Siamu, s více než 400.000 obyvatelů, rozkládá se po obou březích Menamu do délky 6–7 anglických mil. Na levém břehu položena jest hlavní jeho část'. Všecko město dělíti lze dle vzniku a polohy na čtvero částí: Bangkok na souši, na polosouši, na vorech a na džunkách. »Na polosouši« nazývám onu část města s

četnými domky na březích, jejíž stavby buď úplně buď z části, aspoň průčelím, spočívají na kolích, ostatkem pak, někdy jenom dočasně, na vodě.

Jiná část města, plovoucí na vorech ku břehu připevněných, má toliko lehce zrobené, menší nebo větší, klecím podobné chýše z rotangu čili bambusu (tak zvaného španělského rákosu), kryté listy palmy attap, jichž se také používá s prospěchem k ucpávání bambusových stěn. Rotangové příbytky, kterých je v Bangkoku několik tisíc, jsou původními stavbami malajskosiamskými. Výstavnější domky mají stěny z prken anebo z bambusů na polo rozštěpených. Bambus vedle palem poskytuje nejcennější stavební látku tropickým krajinám, jimž je také vůbec, vyjímaje palmy, rostlinou nejužitečnější.

Ještě více, nežli domků na vorech, je tam domků džunkových, totiž bachoratých čínských lodic dle kantonského vzoru stavěných, pod krovem z rákosí nebo palmového listí. Těch prý jest na řece Menamu přes deset tisíc. Bydlí v nich skoro výhradně jenom Číňané. V nich také rozvíjí se všechen život jejich; v nich rodí se, odrůstají a dozrávají jako zrnka vodních rostlin v lusku. Odstěhuje-li se některý z nich z rodného domku, aby vešel v manželství s vyvoleným srdce svého, přeplaví se prostě do jiného, předešlému podobného jako vejce vejci. A tak v neustálé obnově na nové a nové květy, na nové a nové plody zakládá tu ve své plovoucí říši národ nomadů, jehož jednotlivé rodinky, každá ve své chýšce, jež zároveň je plavidlem, žijí na řece (a v řece) životem hlemýžďů, dnes tu, zítra onde, stále kolébány vlnami vod, sladce hýčkány a uspávány milou písní mateřské řeky. Ale za to je krušno dopátrati se dočasného bydliště určité rodiny, určitého příslušníka této nesmírné plovoucí obce, ve spoustě neustále měnících se kotvišť vodních těchto cikánů, kteří by bez džunky ničím nebyli. Za dne džunka poskytuje užitek jako dopravní či nákladní loď, nebo jako převozný krátek, v noci pak v jejím klíně ustýlá si k odpočinku rodina majetníka jejího, druhdy za malou odměnu přejíc noclehu i méně šťastným poutníkům bez domova.

Chýše na vorech jsou těsně připevněny lany nebo bambusovými pouty ku břehu, a to buď ke koloví chýši polovodních nebo ke zvláštním kúlům, na způsob těch, jimž říkáme u nás v singul. holec nebo lapač. Připoutání voru je tak zařízeno, že stoupá-li řeka, stoupají s hladinou její současně i pouta prámu, často jenom z rotangu zhotovená, posunující se po kůlu nahoru, a opět, opadá-li řeka, dolů, aniž by vor měnil svého stanoviště ve směru vodorovném. Nebýti opatření tak důmyslného, často zle by se pochroumaly tyto příbytky v čas velké vody, ježto jsou tak těsně vedle sebe, že se vzájemně dotýkají.

Hned u první větší takové chýše kázal jsem zastavit a majetníka jejího zdvořile požádal, ovšem že toliko mimikou, nejstarší obcovací řečí mezi všemi národy a dobrou podnes, když ani světový (!) jazyk již nedostačuje, za dovolení k návštěvě příbytku jeho. Za domácím pánem vyrojila se ze svého vodního hnízda všecka jeho rodina. Dí-li sebevědomý Angličan s pýchou: »My home is my castle!«^[3] jak asi vyjádřil by se v tomže případě hrdý Siamec? Orientalové oblibují si mluvu bohatou pestrými obrazy; řekl by tedy siamský majetník domku na vorech bez pochyby toto: »Můj dům je plovoucí ostrov, zahrada koupající se ve vlnách vody posvátné.« – Těchto chýší splývalo tu na vlnách těsně jedna vedle druhé asi dvacet, a mezi touto skupinou a druhou řadou chýší podél břehů se táhnoucích, byla volná mezera, tak asi čtvrt sta metrů. To se více méně opakovalo týmž pořádkem až tam, kde byl příchod ku chrámům a jiným budovám veřejným, před nimiž byl prostor zšíří několika set, někde i s tisíc metrů, kde nebylo chýší ani na vorech ani na polo na zemi postavených. Nejméně vodních staveb je na levém břehu, jehož dolní část je zastavěna městem s budovami vzhledu již evropského, a v horní jeho části, rovněž na souši, rozkládá se posvátné město královské, město božišť. Prává oblast vodních staveb je tedy v průplavech.

Domek, jehož »práh« jsem překročil, jenom nepatrně lišil se výstavností svou od jiných toho druhu, a to zejména svým ochozem, jenž založen byl dvě stopy nad hladinou a u srovnání s druhými, o značné šířce čtyř metrů, dodával vnějšku obydlí toho jakési větší bezpečnosti a i většího pohodlí. Také vnější úpravnost a úhlednost jeho byly patrnější, protože nebylo tu rozvěšeno ani zboží ani lečjakého náčiní v neladné směsi. Domek měl dvě oddělení. První, stranou k řece obrácené, bylo zúplna otevřeno a v něm zdržovala se za dne všecka rodina majíc tu i kuchyni. V druhém oddělení byla ložnice a spolu schránka rodinného majetku. Délka pouhého domku bez ochozu obnášela 12 m, šířka pak asi 6 m. Jiné takové domky bývají ovšem prostrannější. Některé mají ochoz nebo zvláštní krám na jednom voru, kdežto domek obytný sám stojí na druhém voru, a který domek spočívá z části na břehu, ten má i několik schůdků, jež vedou k obydlí povýšenému nad vorem. Počet schůdků, dveří, oken (vlastně pouhých otvorů ničím nezastřených neřku-li zasklených), jest vždy lichý. Sudá čísla u tamních pověřivých obyvatelů platí za nešťastná, nemoc, neštěstí a v obchodě nezdar přinášející.

Podlahu jizby pokrývaly hrubé rohože. Siamcům, zvyklým seděti na bobku, rohož vůbec dostačí všude, kde my takřka se neobejdeme bez náradí; proto ani zde nebylo židlí, lavic,

pohovek, stolů ani t. p., a nedostatek jich nebyl tu nikterak pocíťován. Za to byla světnice plna všelikého rámotí a haraburdí, jež sice překvapovalo prostotou, ale potřebám Siamců bez pochyby dostačovalo. Koše a košíky rozmanitých tvarů a rozměrů, pletené z rýžové slámy a z rotangu, nádoby čínské výroby, hliněné, mosazné a spěžové (bronzové), podoby soudků, polo hrnců, polo váz, koše, oděvy a divné jiné drobnůstky visící po stěnách, dodávaly vnitřku vzezření zámožné domácnosti, vším potřebným hojně zásobené. Stály tu dokonce i jakési štoudve, v nichž hospodyňka nechávala ustáti vodu, aby rodina nemusela pít kalnou; jinak většina lidu nabírá ji a pije přímo z řeky, kterou má doslovně řečeno u nohou. Zvláštností mezi nádobím jsou kovové konvice na vodu, jež Siamci a buddhisté vůbec berou s sebou jdouce na cesty; vodu však z takové nádoby nepijí přímo, aby jí neposkvřily přiložice ji ke rtům; nýbrž stočeným listem palmovým nebo miskou z rozpůlené tykve vyhloubenou nabírají z ní a tak popíjejí. Zvědav, co as uvidím ve druhé světnici, hodlal jsem tam nahlédnouti; leč mladistvá stoudná dcerka domácích, uprchši tam ze strachu přede mnou, cizincem, spustila rohož, která zde má význam dveří, a tu mi tedy sklaplo. Že jsem se chránil zneužití dotěrností laskavost »domáciho pána«, jest na bíledni.

Rozloučiv se s ochotným hospodářem vzájemnými poklonami a zdvořilůstkami – opět jenom pomocí obapolné mimiky, vsedl jsem do sampanu a plavil se dále. Bylo nám plouti mimo plovoucí tržnici, poříční to bazar bangkokský. A věru, nevěděl jsem nač dříve hleděti, kde zrakem spočinouti. Zdali nejprve mám pozorovati ty, kteří mají zamířeno s námi, nebo-li ony, již plaví se proti nám na nízkých lodičkách s novým a novým, pestřejším a pestřejším vždy nákladem. Či-li více sluší věnovati pozornost životu rodinnému ničím nezacloněnému v domcích, mimo něž pozvolna plynu, nebo radno-li všímati si obchodního ruchu na vorech a lodičkách, se spoustami předivného zboží všude, kde jenom poněkud možná rozloženého, rozestavěného a rozvěšeného, s malebně barvitými skupinami čile švitořících prodáváček, jež zdvořile a svůdně dovedly vábiti kupce ke krámu. Zde na neobjemném voru je sklad nádobí. Maloučkový domek jeho z lepenky, a všecka plocha před ním je pokryta hrnčířskými výrobky. Číňan hrnčíř, právě kleče na okraji voru a hlavu k řece nachyluje, promývá si rozpletené, po žensku dlouhé vlasy. Půl tuctu jeho chlapců, samých naháčků, pleská ručkama do vody, a vedle nich matka, obstarlá, po pas obnažená, střepem nabírá vodu z řeky. Střepem snad proto, aby mužovo »čerstvé« zboží lépe doporučela.

Hned vedle domek, nevalně větší a, jak podobá se podle toho, že tu neviděti než toliko dvě žen, bez mužského majetníka, má z kusu plachty stříšku nad částí voru, kde je množství ovoce dílem nasypáno v koších, dílem rozloženo na rohožkách. Rozmanité plody, svěží, krásně

zbarvené a libovonné, lákají tu k sobě zrak neméně nežli chuť žádostivých kupců, jichž se dostavilo na několika lodičkách. Ale zároveň dorazili sem i »velkoobchodníci« s dvěma lodkami, plnými oranžův a bananů. Co tu mají práce ony dvě ženštiny na voru s ovocnářským obchodem! Není jim snadno vystačiti tu se dvěma páry rukou a jenom s dvojími ústy, aby vyhověly na jedné straně návalu nedočkavých kupců, smlouvajících se o ceny a hašteřících se o maličkost, na druhé straně aby šťastně skoncovaly převzetí nové zásilky ovoce. Toho přesypávání, měření, rozdružování a přerovnávání! Jaké tu čilé zápolení rukama, očima, ústy! Jaká malebnost nových a nových skupin a vlnících se pěkných linií! A což ten roj živých barev, jež přímo sálají, jsouce polévány zlatem žhoucího již slunka, nebo tlumeně hrají v mírném, barevně horkém polostínu pod krytem průsvitné stříšky. Však stříška zabraňuje spíše jenom přívalu tepla, nežli záplavě světelných vln.

Vybroušený zrak výtvarného umělce pásl by se tu na skvělých aktech, nových a nových úborech, na pružných postavách, unesen krásou a živostí proměnlivých lodních scen, velkolepostí jasného pozadí; já však, omámen jsa cizokrajným rázem toho všeho jenom na polo, určuji si pozorně druhy ovoce, jež vidím na lodkách. Zde kněžny ovoce, mangustan a anony, lahodné nakyslé lansy, rambutan, plody chlebovníků, několik druhův oranžů, pompeľů,[4] banany, ananasy a pisangy. Je tu i několik smrdutých ale přes to velmi chutných durianů, čtenářstvu zajisté dávno známých z roztomilých črt dra. P. Durdíka. Nebyla právě jejich doba, jsou vzácné, a siamská překupnice zaplatí je asi draze.

Opět dále! Scéna se proměnila, na jevišti je vor s rodinným obrázkem. Tatík omývá svého klučinu, mladá matka kojí novorozeně pražíc se na slunci, a v jizbě do kořán otevřené, zrakům všech přístupné, dívka, snad sestra mladé paní. odhodivši svrchní roucho, rozdrchává si krátké vlasy před zrcátkem. Jiné, snad již dospělejší děvče, možná však že již také mladá paní, sedíc na voru šplouchá si nohy v řece; ale znamenavši, že jsem o ni zrakem zavadil, cení na mne zoubky, černé žvýkáním betelu, a stahuje si pomalu sukni, na způsob kalhotek sešitou, přes kolínka.

Asi deset délek našeho sampanu dále v řece plyne psí zdechlina, někde v hořejším městě vhozená do vody. Nad ní ve vzduchu mrzutě krouží sup, lituje, že ušlo mu toto kýžené sousto!

Ó Menam, dobrodítelko lidu svého! Nesmírná pole rýžová zavlažuješ, na bedrách nosíš bydla i čluny svého lidu, nepřilíš obtížného břemenu všelikých péčí a starostí. Dech tvůj ochlazuje skráně tvých dětí a vlhké výpary tvoje opět je přivádějí do blahodárného potu. Ó Menam! Z tebe úkoj žízně čerpajíce pijí, z vody tvé vaří, vodou tvojí prádlo vypírají. Vykonáváš jim i

služby zdravotní policie, odnášejíc do moře všechny mršiny, které ti házejí do klínu. Sytíš děti své i napájíš, zároveň jsou i záchodem i smetištěm jejich – jakých dobrodiní ještě bylo by lze od tebe, dobrotivá, žádati? Něco té cholery a hlavničky, z níž tě obviňují opovážliví cizinci, mlčky odmítáš. Děti tvoje nikdy ti nevytýkaly ničeho takového, vše zlé přičítajíce na vrub zlým duchům, kteří vystupují z lidských mrtvol ohněm spálených, kazíce ovzduší.

A ještě jednu dobrou službu tvoji, ne méně vzácnou, hodno si připamatovati, aby všechna dobrodiní tvá byla zřejma světu. Viděl jsem, pluje mimo, domek na voru přeplněném zbožím v pravdě smíšeným – kromě lidské rodiny, jež byla krve ryze čínské; a vedle jiný domek vorový, a přede dveřmi prázdné jeho jizby stařenu samotnou. Ale pohled její byl pohled megery a ústa její v nepřetržitém pohybu odřikávala jakési kletby, jakoby čarodějné zařikávání. I nebylo mi nesnadno uznamenati, že rodina se smíšeným zbožím, stížena kletbou zlého sousedství, odtud prchajíc vyhledává snesitelnějšího útočiště. A tváře všech »vystěhovalců« vyjadřující jasně význam takové změny, měly na sobě slavnostní rysy radostných nadějí. Když tedy také zde, v blažené říši bílého slona, sousedům hrozí pohroma z otráveného žití, ty, ó matko řek, ukazuješ cestu k míru a pokoji těm, kdo v čas tě pochopili.

Několik parníčkův nevelké nosnosti, jež by stačila jenom asi na dvanáct osob, křížem krážem brázdilo řeku. Takový parníček (nebo více jich) má kdekerá tamní obchodní firma evropská i mnohý bohatší dům čínský, ano i ne jeden vynikající siamský hodnostář. Na parníčku bývá řidičem a topičem některý vysloužilý malajský nebo čínský námořník, málokdy rodilý Siamec. Projíždějících se lodiček valem ubývalo. Slunce kvapně blížilo se k nadhlavníku, když jsme při levém břehu dopluli opět k novému okřídlení domků na vorech, skutečnému to bazaru na řece. Že většinou ty domky náležejí Číňanům, bylo znáti zdaleka podle velkých červených návěští a výzdob s čínskými písmeny před každým stánkem i na stěnách jeho, a potom i podle krasopisně provedených výňatků rad a naučení, jimiž oplývají knihy starých čínských mudrců! Jaká propast mezi mravním posvěcením velkých myslitelů národa, mezi oduševnělým pochopením jejich sentencí v pravdě hlubých a vzácného jádra ethického, a mezi pouhým bezmyšlenkovitým opakováním i těch nejvšednějších, nejmalichernějších průpovědek bez výběru a porozumění, prostě z kramářské potřeby, ze všedního zvyku ano i z hloupé pověry. Mnohá pak vzácná perla v této bazarové sbírce hesel ztrácí se v záplavě křiklavých černých nestvůr na rumělkovém pozadí, často zastíněna jsou i draze placenými šmejdy tavistických či buddhistických průpovědek podezřelého mythu. Některé z těch nápisů

vyjadřují dokonce jen prosaická přání dnešních majetníkův; předmětem jejich je na př. zdar v obchodě, štěstí rodinné a t. p. Talismany takové v kapesním vydání Číňan vláčí s sebou po všech koutech světa, byť tam vyhledával na př. jenom jako pouhý nádenník skrovné obživy, neznaje snad ani jediné značky z písma bohorovných filosofů širé své vlasti, ať nedím, aby znal jejich knihy.

Číňan přírodou je nadán zejména schopnostmi k zemědělství a obchodu. Obchod v Siamu je téměř venkoncem v rukou čínských, a čínský obchodník má na krámku málem bez vyjímky jenom čínské zboží. Siamských výrobků jako předmětův obchodu, je vůbec málo; než, o tom bude promluveno na místě jiném. Zde, hle, právě takový krámeček, jakých vídal jsem na sta v ulicích nankingských, se zbožím výhradně čínským, onde znamenám směs všelikého braku, který vyváží Evropa, s výrobky čínskými. Na krámeček ten slušel by nápis: Láce za láci – peníze darmo! Opodál zve mne, nejvlídněji se usmívaje, mladý Číňan, začátečník, ale bohdá za krátko boháč, ke koupí tygří kože, která z daleka viditelná pokrývá téměř všecku stěnu domku. Jinde nechali mne plouti mimo, beze slova pobídnutí, takřka bez povšimnutí. Slušno dáti svědectví pravdě, že je tu lid zdvořilý sice, ale zdvořilost jeho není cizinci obtížnou, jsouc prosta dotěrnosti. Zboží svého nikdo nikomu nevnučuje. Pravým opakem těchto slušných obchodníků je za to barevná i bílá chátra v Indii, Egyptě a na požehnaném východě Evropy, kde svorně Arab, Armén, Řek i Vlach a jiní vrhají se nejinak než jako dravé šelmy na cizince, na kterém znamenají, že by mohl něco koupiti. Někdy věru nemíti hole, nebylo by možná zbýti se jich. Jak pokulhávají za Číňany co do slušnosti!

Opět v jiném domku prodávají čínské rakve a kadidlo, hned vedle toho rýžovou kořalku (vodnatý arak) nebo velmi jí podobnou ne-li zúplna stejnou, z Číny ba až ze Žaponska sem dováženou saki. Za nic nebyl bych se pokusil o určení druhů, nebo po nehorázné kocovině, kterou mi způsobilo kdysi při slavnosti na rozloučenou několik nepatrných, asi jako náprstek velikých kalíšků saki, již do mne vnutili přátelé Žaponci, varoval ba upřímo štítíl jsem se toho nápoje, asi jako pravověrný buddhista štítíl se hovězího masa.

Téměř »v patách« za loďkou, ve které dala se převážeti vyšňořená mladistvá umělkyně, plula kolem nás drobná kocábka »podomního« knihkupce, jenž měl v ní na skladě čínskou i siamskou literaturu. Porozuměv dychtivému pohledu mému a vzmachu ruky mé po jeho pokladech, jež měl rozloženy před sebou na prkně, zarejdoval z obchodní úslužnosti veslem a spěšně připlul k mému sampanu. Lichotilo mu patrně, že jeho zboží tak nevšedně mne zajímá;

ale poznáv, že se nemůže se mnou dorozuměti, protože neumí malajsky, a nechtěje zbytečně ztráceti času, odrazil zrychleným tempem.

Zrovna proti přídí lodi zářily zlaté a bílé pračedy a paplany, modraly a zelenaly se kuželovité a kupolovité střechy krásných božišť. Zde již kynul mi prostředek města, část nejzajímavější. Pouhých deset minut plavby ještě, a byl bych vkročil na posvátnou půdu lidu siamského. Já však, uvyknuv ovládnání sebe a věda ze zkušenosti, jak dobře jest v nejlepším požívání v pravý čas ustati, několika slovy: »dželan pigi ruma hotel« nakázal jsem, že se vrátíme domů, do »Hôtelu«. Při tom jaksi v odměnu ctnosti za tak přísné odříkání oddával jsem se blaženým snům o nejkrasších duchovních požitcích, které mi kynou zítra – zítra v božišťích Bangkoku.

Slunce zpropadeně hrálo. V plné jeho záři je Bangkok sice velmi pěkný; radím však Evropanu, by nevydával nemoudře hlavy své, nepokryté leda evropským kloboukem, prudkým žehům siamského slunce, nechce-li neopatrnost svoji zaplatiti snad životem. Siamcům žár jeho nevadí, a pokud jsem postřici mohl, prostý lid všeho věku, obého pohlaví klobouku po většině nenosí; a nosí-li, pak je to klobouk jako pořádná ošatka, »že by jím přikryl malou chalupu«.

* * *

Hlavní a nejdelší ulice v Bangkoku, několik set metrů opodál od Menamu za levým břehem vedoucí z dolního města do horního, sluje Sanon Mai. Založení a zhotovení vyžadovalo mnoho úsilí, ježto vyskytly se v cestě převeliké obtíže a překážky. Evropští inženýři byli nuceni použiti ku práci lidu z nejnižších vrstev; neboť lépe vychovaným vyznavačům buddhismu přičilo se porážeti stromy, z nichž mnohé pokládány byly za posvátné. Četné průplavy překlenuty jsou pevnými mosty, a nedávno právě zahájena tu jízda elektrickou drahou. Osvětlování města, hlavně však božišť, děje se již také světlem elektrickým. Touto hlavní třídou bangkokskou, do nížto z »Hôtelu« neměl jsem daleko, vydal jsem se na cestu odpoledne, když vedra ubývalo a teploměr Fahrenheitův ukazoval 90°, abych vykonal návštěvu včera schválně odloženou, návštěvu Bangkoku na souši.

Lepší třída domorodců, Evropané pak vůbec nepoužívají zaprášených, lidmi přeplněných vozů dráhy pouliční, pokládajíce za nedůstojno, aby měli v ní jezdit. Buď mají svoje povozy, nebo si najímají hojně tady »garries«, lehké vozičky s bavlněnou stříškou, tažené párem drobných ale rychlých koníků obyčejně z Číny sem dovážených. Vozkové jsou buď Klingové

z Indie, buď Malajci, buď i Siamci. Je tu také nadbytek »džin-rikš«, lehoučkových ručních vozičků, tažených běhouny – Číňany; ale ani těchto dopravních prostředků nepoužívají třídy privilegované, běloši a zámožnější domorodci.

Nebýti různorodého publika, ať pěšího ať ve všelikých těch povozech se vozícího a hlavní ulici malebně oživujícího, Sanon Mai by postrádala takořka všeho, co nazýváme zajímavým. Obchodní domy a domky podobají se úplně jednopatrovým evropským, a výkladních skříní buď ani nemají, nebo mají-li, je v nich opět jenom evropské zboží. Teprve tam, kde vbíhá Sanon Mai do města paláců a božišť, mění se prospěšně tvářnost okolí, posud v tom vedru jenom unavujícího jednotvárností, plného prachu. Za to cizinci bude, aspoň za prvých dnů, bohatou náhradou novota typův a krojův, ač sluší dodat, že rozmanitost a malebnost jejich nedostihuje v tomto vzhledě Žaponska, Číny a Přední Indie, Egypta atd. V pravdě pestrou směs činí tu Siamci, Číňané, Malajci, Klingové, mohamedáné z Indie, obyvatelé horního Siamu, Laosu a Karenu, něco málo Anamitů a Kambodžanů. Žel, že i mezi těmito domorodci ráz velkoměstský všude stírá původnost. Lid cizí rád pitvoří se po Siamcích odívaje se jejich krojem a bohatší Siamci oblibují si fádni šat poloevropský. Chce-li tedy pozorovatel poznati siamský lid v neotřené ryzosti, lid netknutý ještě kulturou velkého města, musí se po něm ohlednouti na venku, nebo za jistých příležitostí – kdy zástupy venkovanů putují do města – v božnicích a tržnicích bangkokských, leč nikoli v obyčejný den v ulici Sanon Mai, kteráž je tepnou poloevropského obchodu. Dychtí-li kdo spatřiti zajímavé a nádherné kroje zdejší, musí vyčkati, až případně nějaká lidová nebo dvorní slavnost, a v takový den státi za zdí, kterou je ohrazeno bílé město královské.

Vůz byl v pravém slova smyslu napěchován špinavými Siamci a já mezi nimi stlačen děkoval jsem nebi, že dokonce nejsem tak křehkou nádobou, když vydržím takovou jízdu. A vydržel jsem až k mostu prvního většího kanálu. Dál to za živý svět nešlo; div, že ze mne duši nevymačkali! Pročež vyskočil jsem, a jako poutník letním vedrem na polo usmažený radostně se vrhá do říční koupele, aby se od hlavy až k patě osvěžil, tak nedočkavě a přímo náruživě všecek jsem se pohřížil do proudu nového světa cizokrajného. A než uplynuly dvě hodiny, proplavil jsem nejmalebnější část průplavu a navštívil i hlavní bazar.

U porovnání s městy čínskými je Bangkok z největší části městem velmi čistým. Ovšem, kdo by zabloudil do průplavův odlehlejších, – – ale jsme v Asii, a to staví věc do jiného světla. Protož také připadal mi Velký bazar v Sampegn (čti Čampeň) až ku podivu spořádaným a čistým, a snad právě pro tu hlavně příčinu navštívil jsem jej několikrát. Jinak arci naděje má

mne hrubě zmýlila, ježto těch věcí, kterých jako všude jinde na tržištích v cizích zemích, tak i zde jsem přede všemi nejprve vyhledával, našel jsem jen poskrovnu. Mním výrobky domácího průmyslu. A ty jsou tady přímo vzácností. Aspoň, kromě potravin a nejprostších předmětů pro domácnost, neviděti tu než importované zboží hlavně z Evropy. Již i látky na oděvy, druhy domácně tkané, nahrazují se dováženými. Bavlněné tkaniny dodává sem Evropa, hedvábné Čína, a vývozní obchod těchto zemí nemůže si naříkati na špatný odbyt. Několik set prodavačův a prodavaček vykládalo zde na odiv importované zboží, a jenom tu a onde mezi tisíci jiných tovarův objevil jsem nějakou truhlici úhledného díla, nebo jinou část nábytku nejčastěji z tmavého dřeva bohatě perletí vykládanou, i zboží zlatnické, nesoucí neklamný ráz původní, siamský. Toť asi vše, co by mohlo býti cenným a žádoucím doplňkem národopisných sbírek evropských.

Kromě těchto nadřečených předmětů zasluhují trochu pozornosti, jako původní siamské výrobky drobnějšího průmyslu, hliněné a spěžové (bronzové) sošky žehnajícího Buddhy, uvnitř vylité olovem a vně pozlacené, dále korunky obřadní, obětní nádoby, »kanvasy« a j. bohoslužebné náčiní, obřadní věnečky ke slavnosti postřizín a »černé knihy« samut tam, nekonečně dlouhé a varhánkovitě v knihu složené, do nichž se píše břídlicí (tinso). Takové knihy, ale již popsané úhledným písmem siamským, koupil jsem si do sbírky, a k nim i žehnajícího Buddha s korunkou (»tčedá«). Buddha má ruku pozdvíženu neskrbí požehnáním, jakkoli již mnohokrát v bedně uložen, vykonal cesty odvážné po souši a vodě. Nyní po dlouhé bludné pouti odpočívá ve zdech milionového severoamerického města, okuřován jsa – nikoli vonným a modravým dýmem z kadidelnic, nýbrž černým dusným kouřem z komínů nesčetných továren.

Celkem tedy řečeno, má Siam jenom nepatrný průmysl. Ani výrobky drobného uměleckého průmyslu nezasluhují zvláštního povšimnutí, a nad to přemrštěnými cenami, jež za ně požadují, odrážejí evropského kupce. Nepoměr mezi tržní cenou a věcnou hodnotou až tu zaráží. Zejména věc ta nemile překvapí znatele sousední Číny a Žaponska, kde možná bylo za nevelký peníz vybrati si vhodné předměty z nepřehledné řady nejrozmanitějšího průmyslového zboží, a kde každá i sebe nepatrnější cetka jako by pověřena byla svéráznou pečeti řádné provenience, pečeti uměleckého vkusu. Této pečeti nemají dnešní výrobky siamské, protože v lidu siamském za našich dnů není valné vynalézavosti a tvořivosti jemně cítícího, umělecky nadaného národa. Siamec je příliš indolentní, nerad přemýšlí, nerad vymýšlí. A nač mu také přemýšleti a vymýšleti, když to za něho jiní obstarávají! Protož je mu vítána cizí kultura i se všemi odpadky, jen když není nucen tvořiti sám.

Nerad bych dosud řečeným vzbudil nepravou domněnku, jako by na Velkém bazaru nebylo pranic podívání hodného a cenného. Bylo, nikoli však z oboru toho, jenž mne přede vším jiným zajímal jako pozorovatele a sběratele ryzích národopisných dokladů ať z doby přítomné, ať z dávnověku. Netušil jsem tehdy, že zajímavější podívané toho druhu nalezl bych v leckteré zastavárně bangkokské, kam Siamec nebo Číňan, obyčejně karbanu náruživě oddaný, s pravidla se uchyluje s cennějšími kusy svého domácího pokladu, kterých skoro nikdy – není-li Štěstěna k němu zvláště velikomyslna – nevykupuje. Tam jako zaklety očekávají svého vyproštění až do veřejné dražby, kdy jich potom (a to mnohdy pravých skvostů starého umění siamského) bez obtíží lze nabýti sběrateli, jenž se po nich marně shání na veřejných tržištích. Zástavních domů je »ku blahu siamského národu« všude v zemi dostatek, ale nejvíce v Bangkoku. Než vraťme se do Velkého bazaru.

Času odpoledního bývá bazar jenom spoře navštíven. Šťastnou náhodou však právě toho dne, kdy vypravil jsem se tam po prvé, hemžilo se všude koupěchtivými i zvědavci, tak že bylo nač se dívat, jak na »trhovce« tak na »kupce« a tak i na krámky a vyložené zboží. Tu hned na obrovských koších jsou rozestřeny sarongy, kusy látky půltřetího i tři metry zdělí, polohedvábné nebo bavlněné, tam hle plno evropského kalika a jiných a jiných látek.

Vedle na malé nůšce prodavačka má rozloženo několik hrstí květu »dog katanla«, [5] bílého jasmínu, z něhož k postřižinám pletou věnečky a vstavují je na hlavu dětem kolem zbylého chuchvalce vlasů. Postřižiny slaví tu prý současně na památku časného úmrtí krále Monguta. Ode prodávají žluté květy Michelia (Michelia champaca), Malajcům oblíbené. Také měli tu na prodej květy Ylang-Ylang, [6] z nichž extrahuje se olej etherický silné vůně. Kilo oleje toho stálo tou dobou v Bangkoku, na Filipínách a jinde v okolí 700 až 800 korun r. m.

V jiné straně krejčí, sedě pohotovu, aby posloužil svým uměním, kupčil zároveň jehlami i nitmi. Třpytného zboží mosazného, tam opět hliněného, v bazaru je navrženo a rozloženo v hojnosti. Tam opodál je oddělení jiné, kde rozvěšeli a rozestavili výrobky své zámečníci a truhláři. Potulní čínští holiči zastavili se tam právě se vším svým náčiním, jež nosí s sebou v rukou.

Rozmanitá vůně známých pokrmův a lahůdek vane z uličky, kudy se jde k ambulančním kuchyním, k pekařům, prodavačům cukrovinek. Také někteří mezi nimi nalívají těsto na horkou pánev do formy na způsob osmičky, pekouce jakési věnečky podoby ∞. U samé uličky starý Číňan ryje obratnou rukou dřevěná razítka s jmény firem a větší písmena ku tištění hesel. Tato hesla vyjadřují čínskými kliky-háky tytéž jalové sliby čínských kramářů,

kterými nás balamutíval povědomý kšeftovní národ, po všem světě rozšířený, a které v sladké mateřštině naší znějí: »Prodávám pod cenou,« »Dnes naposled« a t. p.

Obchodů s deštníky a vějíři je tu všude plno. Moda vyžaduje, by ten či onen, ta či ona, kteří jinak vždycky pobíhají v poledním slunci s hlavou nepokrytou, při promenádě drželi nad sebou slunečníky, na doklad, že jsou dosti zámožni a že pokračují s duchem času. Ze všeho viděti tu nejvíce oné jarmareční drobotiny, známé i z našich výročních trhů, která počíná prstýnky, zrcádky, nůžkami, olejem na vlasy a končí povijany, střevíci a žesťovým zbožím bratří Slováků. Žesťové zboží vyrábějí a prodávají zde ovšem Číňané.

Poblíž bazaru tak jako v samém sousedství mnohých poutnických míst a chrámů nechybějí ani herny ani nálevny opojných nápojův, arakovitého »samčů« a »lao«. Náboženství je Siamci příjemnou zábavou, božiště divadlem.

Krojů zvláštních, kromě těch, které jsem již znal s ulic nebo řeky, v tržnici jsem nespatriil. Kroj lidu siamského, totiž lidu obecného, za všedního dne, není právě malebný. Za to roucha hodnostů dvorních, roucha krále a jeho rodiny, za dnů slavnostních posetá šperky, téměř oslňují nádherou. Siamský kroj mužský neliší se znatelně od ženského, a ježto i postavy obou pohlaví jsou vzrůstu skoro stejného, nižší a zavalité, nad to pak jak muži tak ženy na větším díle nosí krátce ostříhané, nahoru česané, naježené vlasy, není cizinci tak snadno, kráčí-li za nimi, rozeznati muže od ženy. Odívají se kusem látky »panum« čili »panung«, také »palaj« řečeným, jednostejně a to tak, že jej otočí kolem boků, prostrčí rozkrokem a opět v boku připevní zavázavše jej na uzel, anebo konec látky prostě v pasu podklesnou. Tak jsou těla jejich přioděna jako by kalhotami od pasu po kolena. Druhý kus látky »pahom« zvaný, 11/2–21/2 m zdělí, přehozen malebně přes rameno zahaluje prsa v dolní polovici hrudníku. Podle zámožnosti volí Siamci na oděv ten látku vlněnou, hedvábnou, ano i brokátovou, nezřídka protkanou zlatými nitmi a vroubenou zlatými třásněmi. »Panum« nosívají rozmanitých barev, kdežto »pahom« oblibují si v barvách bledě červené, žluté nebo bílé. Některé ženy z lidu na místě »pahomu« ovinují si kolem hrudníku jenom úzký pruh bílé látky, který ledva stačí zahaliti kypré prsy; ano na trzích, na vorech plovoucích domkův a na venku odkládá provdaná Siamka i tuto úzkou šerpu docela, nebo vůbec jí na sebe nebere leda před bělochem. – Všemocná Moda, jež podrobuje si znenáhla všecky světa končiny, tou dobou právě ukládá ženám i mužům siamským, aby se oblékali v krátké běloučké kazajky. A teprve přes tyto kazajky ti šňořivější synové Adamovi a dcery Eviny nosí ještě »pahom«.

Kromě siamských ženštin, které chodí s ostříhanou hlavou, jsou jiné, jež nosí buď dlouhé rozpuštěné, nebo na způsob čínského účesu zapletené vlasy jako míšenky a Luk-Činové a dokonce snad i jako pravé Evropanky, jichž je v Bangkoku asi šedesát.

O dvorním kroji zmíním se později, kde bude k tomu dosti příležitosti.

Bohatší Siamci obouvají si punčochy a střevice díla žaponského, čínského neb evropského. Prostý lid chodí bos.

Šperků, klenotův a cetek všelikých jsou i Siamci velmi milovní; jenom náušnicemi zřídka kdy se kráší. Za to u velké oblibě jsou prsteny, náramky, řetízky zlaté kolem krku, i zhusta kolem pasu. Méně zámožní spokojují se klenoty stříbrnými, chudí ozdůbkami z mosazu a j. kovů nízké hodnoty, nepohrdajíce ani bůstkami (skleněnými perlami). Za ozdobu nohou nosí děti (dívky až do té doby než se provdají) nad kotníky obroučky zlaté, stříbrné, spěžové čili bronzové, nefritové, kostěné a z jiných rozmanitých nerostů zhotovené.

Mládež požívá tu veliké svobody a volnosti. Děti lidu obecného jenom o dnech slavnostních musí obléci nějaký šat; ve všední dny probíhají se volně jak je Pánbůh stvořil, do šestého až i osmého roku věku svého. Aby přece bylo zachováno jakés dekorum, nosí děvčátka na řetízku kolem pasu, mnohdy toliko na šňůrce z řapíků palem, »zástěrku« tvaru srdčitého na způsob lípového listu a téže asi velikosti.

Siamci jsou těla zavalitého, výšky prostřední, rysů hrubých. Pleť jejich je barvy olivové, oči a vlasy jsou černé. Ženy, jmenovitě z lepších rodin, byť nebyly krasavicemi podle tváře, nejsou ani beze všeho půvabu; zvláště za mlada, pokud jejich pěkně urostlé postavy nepozbudou pružnosti, sametová pleť svěžesti a tmavé jiskrné oko hlubokého žáru. Jaká hrůza však, otevře-li sebe půvabnější a sebe mladší Siamka – ústa. Černý jícen pekelný zeje v nich s krvavými slinami za černými zuby. Siamky totiž venkoncem všecky žvýkají betel. Také je ho tu na trhu vedle pepných listů »siri«, plné ošatky. Za siamskou dámou domácí otrokyně nosí betel všudy: k návštěvám, na tržiště, do divadla i do chrámů. Než ani služebné nemohou býti bez betelu, i bývá s nimi potíž, slouží-li v evropských rodinách. Je zde totiž mnoho Evropanů, kteří podle tuzemského zvyku koupili si za několik set tikalů (nejmenší »tržní cena« rovná se asi 200 korun r. m.) domácí otrokyni čili »hospodyňku« od její rodičů, kteří pak od ní ještě přijímají nějaký díl měsíčního platu, jež dostává. První povinností takové hospodyňky v evropské domácnosti bývá, by odvykla betelu. Leč, běda! Nižádný cizokrajný tvor, nižádná zimomřivá opička tak rychle nehyne v zajetí, jako Siamka (i Malajka, i Žavanka), nesmí-li

žvýká betelu. Ale aby bez betelu nezhylnula, raději pánům uprchne; a neuprchla-li, žvýká betel potajmo. Ovšem že potom, když ukojila tu náruživost, pečlivě ústa si vymývá, by zakryla stopy zločinu.

Pozoroval jsem již delší chvíli, že jsem kýmisi vytrvale stíhán, a to do všech koutů bazaru, kamkoli jen se hnu. Je to Malajec, posluha s vozíkem, čekající na mne jako pavouk na mouchu, aby mne polapil, jakmile se octnu posléze u východu z bazaru, vlastně aby mi nabídl svůj »povoz«. A v skutku mne vyčíhal. I dovezl mne za půl tiku opodál Bangkoku na »Zlatý pahrbek«, umělou to stavbu z cihel na způsob azteckých pyramid (v Mexiku a střední Americe). »Zlatý pahrbek« je ke 200' vysoký a, jakožto jediný »vrch« v širé bangkokské rovině, pravou vzácností v okolí Bangkoku. I nebylo mi žel té výpravy, neboť jsem se odtud opravdově pokochal vyhlídkou na »město bílých andělů«.

Tak a nejinak sluje úradně město Bangkok. A věru hodno jest přijmí tak zvučného, neboť ani po vší východní Asii není města, jež by se mu vyrovnávalo krásnou výstavností, malebnými skupinami a velkolepostí povšechného vzhledu. Nad ztrnulými vlnami nízkých střech, jako v Singaporu, na Javě nebo v Žaponsku nad mořem tropicky bujného rostlinstva, zvedají se tu zvláštní ostrůvky. Ostrůvky, kde na místě kmenův a korun stromových pní a tyčí se do nebes blankytný les útlých štíhlých »pračed«, oblých a poněkud hmotnějších paplanů, tisíce a tisíce malých a větších pagod, a nesčíslných budov jiných s přepodivnými výběžky a zobákovitými výčněly smělého vinutí a zakřivení. Do dvou set mocně rozložitých střech, které přímo spolu závodí rozkošnou pestrostí svých krytův, a kolemkol sta a sta menších vatů, jako by setkáno v bohaté koberce pestrobarevných travin, jest podrostem, nad nějž vysoko jakoby obrovité květy pnou se zdí a stěny chrámkův i »kapliček«.

Jako čerstvá sněhová závěj bělejí se a třpytí stěny královského města, pagod princův a úbělových pračed, a mezi nimi jako roje ohnivých jisker a klubka zlatých zmijí planou a plápolají ohnivé jazyky tisícerych mosazných ozdob chrámových na krytu i v nádvoří, a zevšad vyšlehují oslnivé pablesky, kam jenom slunce, ještě žhoucí, jakkoli již nachýleno k obzoru, vrhati může blesknou záplavu svých paprsků. A kam jen oko dohlédá, vše prozářeno je zlatým výronem zapadajícího slunce. Ale již také plíží se z koutů modravé stíny, věsí se a lnou výš a výše, na hrany a výčněly chrámových budov, rozpínají se po všech nádvořích, a v jejich průhledné zefirové tkani jasně je viděti postavy procházejících se bonzův, oděných

žlutým hávem, a v oděvu bílém i modrém tlupy zbožného lidu, jež na sklonku dne opouštějí božiště.

Na ulicích je jako v mraveništi. Zástupy lidu rojí se protivnými směry, jejich vířivou a míhající změt křížem krážem protínají vozíky, kočáry, džinrikše, rozlehlým prostranstvím před městem královským, jehož obrovité lomenice a pokrovy na četných palácích i nízkých staveních pokryty jsou ozdobami jakoby lupenkou vyřezávanými, královská garda koňmo táhne do kasáren, a tlupa slonů, provázena sluhy, těžkým krokem ubírá se k řece, k napajedlu a ráno k lázni.

Do nedozírama daleka táhne se pruh, jindy žlutavé, nyní právě zlatoskvoucí řeky, na jejíž vlnkách vládne ruch zvláštní a proudí život neméně půvabný nežli na souši. Po hladině vodní brázdí hbitě křížující sampany a džunky, v přístavištích klidně leží dýmající obrovské parochody, níže na řece velké stožárníky prosoušejí zvlhlé plachtoví. Nade vším tím panoramatem k obzoru je přepjat čirý blankyt nebeský jak obrovská modrá plachta, jež právě od jednoho konce vzňala se a hoří plamenem. Záplava rozlévá se po ní rudou září požáru, až oči přecházejí. Mhouřím víčka oslepen jsa rudožhavými paprsky západu. Pode mnou mírně šumí stromoví rozlehlých zahrad a za nimi, krvavě ozářen, hrozný Vat-ci-keť v příšerném klidu očekává posupné noční hosty. Na druhé straně utkví zrak na mohutné budově pagody Vat Čengu čili Vat Čejnu, jejíž zdi, všecky polepené porcelánem a majolikou, jiskrami hrají pod dotekem posledních slunečních paprsků – Podléhaje tesklivé náladě večera otázel jsem se v duše hloubi, jsem-li uspokojen vším, co tu spatřuji, a zdali nic již nechybí k oné »Pohádce o zemích Východních a městě pagod«, jež mne tak usilovně vábívala v širý svět – –

Rovnou zaměřil jsem dolů ke hlavní ulici u vody. Červánky hasly a vzduch již byl ochladlý. Od řeky povíval mírný vánek, a v něm jako by teprv byl ožil všecken Bangkok, soustřeďuje legie své ku přehlídce v promenádní třídě u pobřeží. Kočár za kočárem, že silnice se netrhla, projížděla se smetánka bangkokská, zámožní běloši, Siamci a Číňané, plnými plícemi vdechující na chvíli ochladlý, osvěžující vzduch, všem tady tak vzácný. V kočárech si hověli dámy evropských vyslanců, konsulův, obchodníkův, které si domácí kníže s chotí a dětmi, poloevropsky odění tuční dva Číňané, kteří před léty sem přišli jako potulní kramáři a dnes mají na půl milionku tikalův, anamitská dáma, kočárek plný čínských dětí s paní máteří po

čínsku zmrzačených nohou, a jiní a jiní v kočárech jeli mimo mne, zvědavě a s patrným podivením prohlížejíce si mne, cizince, jdoucího pěšky.

Hodlaje zabočiti do tiché postranní ulice musil jsem přejíti na druhou stranu přes cestu, a to právě těsně před kočárem, v němž roztahovali se v neomaleném rozpoložení dva mladí vyzývaví drzouni čínských tváří, hotové pitvory hrozných evropských originálův, pověstných »lvů boulevardů«, a jenom o znání nemotornější. Ještě monokl jim každému scházel, aby asijská povedená kopie byla úplnou. I Bangkok má zvláštní odrůdu zbohatlých tatíků, jejichž podařené plemeno úsilně a dbale vlastními živůtky vyplňuje dávno cítěnou přírodopisnou mezeru mezi čtyřrukými ssavci a druhem homo sapiens.

Již v Singaporu zhusta jsem vídal takové odporné visáže a nejednou, když ten či onen vyzývavěji cenil na mne ohyzdný chrup, cítil jsem povážlivé vlnění zvedačů v pravici; ale světa znalý muž nevyjde tak snadno z klidné rozvahy. Než v pravdě, je-li po všem oboru země mezi pronárody typ duchaprázdného, nadutého zevlouna všem dobrým lidem z míry protivný, je to dozajista pitvorný plod čínských kramářů, evropským úvěrem zbohatlých v evropské kolonii, duševní lenoch a rozmařilý klacek, jenž podle příkladu svých »zmoderovaných« rodičův opičí se po evropské plutokracii nebo byrokracii.

Kvapem se stmívalo. Nakročil jsem tedy, abych brzy došel břehu. Ale již skoro u samé řeky zarazil kroky mé žalostný pohled. Slepé děvče, vedeno za hůl, těžce a namáhavě belhalo se za starší ženštinou, jež mu byla vůdkyní – ve tmách. Koketní úprava vlasu a barvitý kroj děvčete divně se vyjímaly v této všední končině, mezi chudými baráky a trochou zevlujících ošumělejších lidí. Bezděky jsem se přiblížil, abych lépe rozeznal podivnou skupinu. Belhající nevidomá dívka byla Číňanka, soudě podle uměle zmrzačených nožek, a zpěvačkou, podle hudebního nástroje. Průvodkyně její, starší žena nohou nezmrzačených, tedy podle čínského názoru sprostých, náležela patrně stavu nejnižšímu.

Tvář děvčete, pečlivě upravená lícidly podle předpisů čínské toalety, byla vážná, půvabná, jemných rysů, a výrazem bolestným, ač klidným, připomínala mi podobu, jakou vídáme na obrazech římských světic. Nad jemná líčka, »květy broskve« mladistvé dívky, dojímalý mne její oči zraku zbavené. Ustrnulý jejich výraz, jakoby posledním hasnoucím pohledem byl utkvěl na nesmírně odlehlé metě, kdesi vysoko a v dáli, a tam zachytiv se v bídě své, vždy a vždy tam ještě cosi hledal a doufal, výraz ten vryl se mi hluboko do duše, klepaje na dvěře soucitu. Nikdy již u Asiatických neuzřel jsem krásnější tváře nad onu, takovým smutkem zastřenou. Dotčeno perutí bolesti tak bylo zušlechtěno to líce čínské zpěvačky – jejíž rodiče

v »domě rozkoší« těžili z její vděků. Tak o něco později vyložil mi její postavení tlumočnick můj, veda mne náhodou kolem doupěte, kde stála sličná nevidomá dívčina mezi dveřmi. Ubohé dítě! — — —

Na další cestě potkal jsem ještě několik žebravých mnichů, bloudících soumravným šerem. Pouličnímu hudci, až odkudsi z Laosu, a jeho divným arpeggiím, kteréž drnkal na čínský nástroj podobný kytaře, skladbě až do kostí pronikající, ušel jsem plachým skokem do nejbližší lodičky siamského veslaře. Beze slova, jenom ruky pokynem naznačil jsem směr cesty, po toku řeky. Za čtvrt hodiny potom, za úplné tmy, vystoupil jsem na nábřeží u »Hôtelu Oriental«.

V baru popíjelo ještě několik námořníků. Mrtvolu onoho strojníka z rýžového mlýna, Evropana odkudsi od severu, již dávno pryč odtud odnesli. U počítačícího čínského stolu seděl »munší«, t. j. čínský knihvedoucí čili pokladník, jenž na »švanpanu« čili »abaku« (abacus, počítaadlo) vypočítával příjem a vydání rychleji, než by Evropan dovedl počítaje tužkou na papíře. Obchodní domy všude na pobřeží Východní Asie zaměstnávají tyto čínské počtáře. Jsou velmi spolehliví. A na onom čínském počítadle i Rusové navykli si počítati.

V prostranné jídelně sedělo půl tuctu škrobených cizinců, každý u jiného stolku. Dva Číňané v čistých bílých kazajkách a modrých plátěnkách tu posluhovali. Cop svázan stužkou prostě visel jim na zádech. Jenom při hrubé práci mívá Číňan cop zapletený »do věnečku« a připevněný; ale bylo by mu kladeno za známku špatného vychování ano za urážku, kdyby předstoupil, byv zavolán, v tak nedostatečném a neslušném účesu před Evropana, nebo kdyby sám, tak »zanedbán« jsa, Evropana oslovil, anebo posluhuje mu, chtěl jej urážeti vyzývavou svojí coiffurou. Neboť ani ve vlasti své Číňan jinak nesmí se objeviti před osobou vyššího důstojenství, nežli s copem volně splývajícím.

Po délce ode zdi ke zdi zavěšený, asi 21/2 stopy široký pruh těžké látky, »punka«, zastával v jídelně obrovský vějíř, umělým vánkem skytaje, kdykoli byl rozkomíhán, zpoceným bělochům žádoucí chládek. »Punka« je připevněna horem na bambusové tyči, na jejíž jednom konci připevněn je provaz vybíhající otvorem ve zdi, neb otvorem okenním, někam ven, kde jej třímá někdo z nejnižšího služebnictva, neustávaje odměřeně, stále stejně, jej potahovati. Tiše sedě na stoličce tahá za provaz půl hodiny, hodinu, dvě hodiny jako loutka s nataženou spruhou. Někdy přiváže si »punkaman« táhlo čili provaz od punkové tyče k palci u nohy a šlape jako by na šicím stroji. A při tom je možná sladce podřimovati. Vídal jsem častěji takové vtípné »punkamany«, kteří dovedli spojití příjemné s užitečným. Jistě že se těmto

dřímajícím Indům, s hlavou na prsa skloněnou, snívá o posvátných březích Gangu. A sny tak milé nemívají konce; aspoň nerad se z nich takový člověk probouzí. Míval jsem sto chutí do sázky, že »punkaman« teď – teď již usne, táhlo se zastaví, horkem polo uvaření strávnici mrzutě vyběhnou křičíce: »Máme se v té výhni udusit?« – vrchní Číňan přikvapí a hurtem, u vědomí své nadřazenosti, vzbudí klímajícího Inda kopnutím. Ale kde! Byť i pravý »punkaman« tvrdě usnul, neusíná jeho rozkývaná pravice, neusíná jeho stále hybký, odchlíplý ksuk (palec u nohy). Jedna – – dvě – – jedna – – dvě – – kolébá se punka dále, a odtud nic nemilého nevyruší z požívání hodující bílé panstvo.

Míval jsem záchvaty citové rozechvělosti, překypoval jsem útrpností, míně, že je nedůstojno člověka, by takovou prací, jako je hourání punky, snižoval se až na otroka. Bývalo mi líto takových osob a činíval jsem si nejednou svědomí z toho, že dávám se též tak obsluhovati, jako druzí, kteří v ubohých Indech nevidí než polootroky, že dávám se ovívati vějířem, voziti se v rikše lidským běhounem tažené – – Ale jsem již o znání citově otužilejší vůči takovým tvorům jako jsou punkamani, běhouni a jim podobní námezdní lidé; již nemíním, že by bylo proč považovati jejich práci za méně důstojnou člověka, nežli na př. nošení těžkých žoků na palubu lodi; zejména, povážím-li, oč svobodnější a šťastnější jsou tito lidé, a že za svoji »námahu« tělesnou i duševní jsou placeni nepoměrně lépe mých evropských spolubližních, bílých otroků!

Jak málo chutná člověku, jenž tolik dojmů za den celý nastřádal a tolik se propotil! Věčná jednotvárnost hotelové kuchyně, od Číny až do Indie stále a stále jednaké, také nepřidává chuti. Tak naříkají si rozmařilí Evropané, jsouce zvyklí vybírat si co hrdlo ráčí a žítí u všelikém pohodlí; kdo však po léta byl živ sám jako polodivoch, jsa odkázán na nejchudší stravu, ten věru pochutná si, není-li příliš unaven a mdlý, na všem co k jídlu, jako na krmí rajské. Prodal bych své prvorozenství za rýži dle holandsko-indického způsobu připravenou: s palčivým »curry«, promísenou rozemletým ořechem kokosovým, tukem a rybími jikrami, rozličnou zeleninou a několika druhy masa i ryb. Všecky ty součásti chutné krmě jsou připraveny každá o sobě na zvláštních malých nádobách, a kdo chce, může si připravit z nich směs podle libosti.

Z kuchyně siamské byla na stole pouze jídla »nam-phrik«, smíšenina ovoce, mladého bambusu a rozmanitého koření; ovoce domácího předkládají ovšem s dostatek. Kromě rýže vše ostatní bylo připraveno na evropský způsob a netřeba již ani podotýkati, že kuchaři byli Číňané. I rodiny Evropanů, žijící zde a všude po březích východní Asie, mají téměř bez

vyjímky čínské kuchaře. Ani v hotelích a hospůdkách západní Ameriky nebývají tito kuchaři přílišnou vzácností. Vaří dosti dobře a po výtce dovedou napodobiti evropská jídla, jichž sami – nejedí. Nejsnáze jest uspokojiti Angličana tím, co čínský kuchař ukuchtil; ale česká kuchařka zhynula by lítostí, kdyby jenom týden musila patřiti klidně a beze slova, jak ztřeštěně a přímo trestuhodně zachází se tu s »božím darem« proti všemu rozumu a proti všem pravidlům vzorné »České domácnosti«.

Poživ něco pokrmu jenom »tak pro jméno«, pospíšil jsem hlavně, abych se převlékl. To v Bangkoku je třeba učiniti dvakrát za den. Dokud cestovatel putuje pustinami, nekultivovaným vnitrozemím, kde nedbá nikdo našich předpisů toaletních aniž toho, co nazýváme společenskou slušností, jest ovšem jinak; ale zde na pobřeží, zde v poevropštělém Bangkoku je nutností čistě vyžehlené prádlo, tuhý škrobený límec. Opominutí toho rázu při východu na ulici považují zde již také za nepromíjitelný přečin. Vezmu tedy úbělové prádlo, slušné roucho a vyjdu bezvadně vypraven asi na hodinku na ulici; ale za tu hodinku lze potom prádlo ždímat, jak nasáklo potem. I mohu jít a převléci se znova, poněvadž mám do čeho – zde v Bangkoku, chvála Bohu! Za to až mne zamrazí, pomním-li, že na svých cestách západní Afrikou, nebo v úboru beduina projížděje se s Araby, nepřevlékal jsem prádla, tím méně oděvu, třeba po měsíce. V Bangkoku nestačil by dvojí převlek denně, kdyby na štěstí nebyli Angličané zavedli pro den lehoučkový bílý bavlněný šat, a pro večerní etiketní návštěvy černý salonní oblek. Toliko ceremonielní potomci Španělů v tropické Americe paří se i ve dne v rouše tmavém, vlněném.

Celodenní vycházka v bangkokské výhni unaví sebe otužilejšího, tropům přivyklého cestovatele. Ký div, že víčka se mi klížila ku spánku. Než, nebylo zbylí: nejprve musil jsem řádně zapsati do denníku hlavní pozorování a příhody, a potom ještě, dříve než budu moci oddati se odpočinku, jest mi pročísti nějaký odstavec některé z anglických knih v Siamu tištěných, jež jsem nově zakoupil. Několik jich leží na stole. Je třeba doplňovati z nich vědomosti nabyté předběžným studiem a průpravnou četbou.

V Bangkoku vycházejí dva časopisy anglické, jeden i s textem siamským, a v tiskárně, kde vycházejí, vydali též badatelé, usedlí po dlouhá léta v Siamu, mnohá vzácná, ovšem i nákladná i drahá díla dějepisná i mravopisná o témž národu. Je slušno i prospěšno jednomu každému, byť jenom na krátko a nikoli výlučně za studiem přebýval v cizím kraji, obeznámiti se aspoň poněkud s dějinami, mravy a zvyky národa od věkův tam usídleného. Je slušno a nezřídka hmotně, ať nedím i mravně, prospěšno porozuměti duchu národa, a porozuměním

přiblížit se i cítění a nazírání lidu, kterýž mne hostí. A kdože by tak neučinil, přišed nepokrytě a s dobrým úmyslem? To prý jen v srdci Evropy prostřed lidu domácího bytují zlomky cizího národa, jejichž příslušníci ani sami ani v dětech svých, tam zrozených, nic toho všeho sebe za hodno nepokládají.

Rozsvítil jsem lampu. Ted' tedy do práce! A již také za dobré předsevzetí a rázné odhodlání mé kyne mi odměna. Hle, rajský zjev droboučkových jemných křídel, zpívaje známou libou píseň, přilétá k mým skráním, za ním druhý, třetí a t. d., nikoli však, aby je ovívali a útrapy mé umenšovali, nýbrž aby krev z nich pili, po niž tak žízní. Zlořečení moskyti! Není jich tu sice mnoho, doba jejich ještě nenastala; tučet jich však zúplna stačí zkaliti dobrou mysl. Vol nevol musím zavřít okno, a potom se zalívaje psáti a psáti a zatím jako zákeřník vyčkávati, až by sybaritsky labužnili v krvi mé, a tu hned jednoho po druhém sprovázeti se světa. Potom již bude hej! Postel je chráněna hustou sítí.

Probírám se prvními stránkami »Čulakantamangaly t. j. knihy o ceremonii tonsury v Siamu«. Jakkoli jest již hezky pozdě, ozývá se ještě drobný a slabý koňský dusot, a hvíždění písku pod koly vozu. Je znáti, že lehký povoz, patrně kočár, zastavil se právě u hotelu. Tedy nový host. Podle cupavých kroků po schodech a šustotu dlouhého roucha je to nepochybně dáma. Ohlas kroků sesiluje se, až náhle ustává poblíž mých dveří, v zámku vedlejšího pokoje zarachotil klíč, a za chvílku odtamtud vnímám opět šelest roucha, jež sousedka patrně svléká blízko při zdi, která naše pokojíky dělí. Miss nepochybně vrátila se právě od hostiny u přátel v Bangkoku. Rozpomínám se, že hotelier, Američan, zmínil se mi o mé sousedce, kterou již týden pod svou střešou pohostinsky přechovává. Je prý Angličanka, trochu podivínská dáma, až skoro mužatka. Přicestovala prý sem ze Singaporu. Je spisovatelkou knih vyličujících dobrodružství domorodců s divými šelmami, ale jinak zcela příjemnou společnicí – Tak navazuji pracně vzpomínky v unavené hlavě, a když je osnova jejich v nejlepším, protrhne ji náhle silný hlas mužského timbru:» –tokeé – tokeé – tokeé,« jenž dozajista pronikl po všem domě, v zápětí pak šramot vedle u sousedky, šustění, skok, překotně spěšný cupot, hlomozné otvírání dveří a výkřik – hrozný výkřik z hrdla ženy, děsem jako by rozumu zbavené.

V malé chvílce sběhlo se nás na pavláčce do dvora právě půl tuctu: dva Číňané v nočních nedbalkách, dva Evropané přiběhší z nalévárny, já všecek ještě omámený četbou »čulankatamangaly« jakož i nenadálým poplachem, a hlavní osoba tohoto příběhu, všecka hrůzou sklímená, všecka se tetelící, obstarožná ctihodná miss ve strakaté spodničce, shora

zabalena ložní přikrývkou, jak právě ji popadla, když ji strach vypudil z postele. Ale co vlastně se událo? Ve čtvrt minutě zvěděli jsme, kolik uhodilo, když miss jala se vyprávěti svoji příhodu. »Jen jsem ulehla, jedva již odolávajíc dřimotě, kdosi nenadále a zrovna u stěny z pod mého lůžka mužským hlasem divě zahulákal: ‚Tokeé!‘ a já umírám hrůzou, kdo to!« Negalantní čínská čeládka propukla v nehorázný smích, a div že nás také k němu nestrhla. My běloši jen jsme se do rtů hryzali. A marno bylo všecko naše konejšení poděšené miss, marno vysvětlování, že nezpůsobil nikdo jiný planý poplach, než dobrý domácí skřítek, ještěrka »tuka« (anglicky: tockey).[7] Ó tím hůře! Připomenuvši si patrně báječné ještěry, kteří si vybírávali panny za pokrm, děsila se bídneho konce, jemuž stěží ušla, i žádala rozhodně, abychom ohavného netvora zabili. Než ohradili jsme se proti tomu, třeba že jsme nebyli všichni buddhisty.

Usneseno, že zvíře chytíme. Leč to snadno se propoví a méně snadno provede. Vskutku byl to »starý pán«, jak mu zde obecně přezdíváno; a kdož ví, co ho to napadlo, že po dlouhém čase opustiv dolejšek vydrápal se do patra, kdež světlíkem se dostal do pokoje dobrodružné spisovatelky. Poděšen jsa více nežli ustrašená miss, nadýmal se, tlamu otvíral, prchal přede všemi, kdo se k němu blížili, ruce obalené hadříky, aby jej polapili. Mně zkušenějšímu podařilo se lapiti jej do ručníku a odnésti dolů.

»Tuka«, mírné a neškodné, spíše užitečné zvířátko, prý již ve starém domě, prve než byl na jeho místě »Hôtel« vyzdvižen, a nyní už asi po dvanácte let den co den prohánělo se bez překážky v jídelně i nálevně, chytajíc drobnější hmyz, od večera do úsvitu. Za dne trávilo ve skrýši za velkým zrcadlem. Doposud nikdo se neodvážil jakkoli je vyrušovati; měli je právem za domácí zvíře, ano za »štěstí v domě«. Ani jemu opět nevadila sebe hlučnější lidská společnost; jenom na sebe sahati a do rukou bráti nedalo se. Tu ihned cenilo zoubky v tlamce, u porovnání s tělem nepoměrně veliké a na mladistvé krokodily připomínající. Tuka náleží k rodu gekonů,[8] a má na průzračné, do modra poněkud opalisující koži světle červenavé neb oranžové skvrny. Náš »kus«, dobře živý, ano pěkně vypasený, s přezdívkou »starý pán« byl jedním z největších doposud známých, maje dobrých 30 cm délky.

Konečně nastal klid. Upokojila se miss, i všechnen dům ztichl. Shasil jsem také světlo a dokořán otevřel okno. Pokojík naplnil se vlahými výpary z řeky, prosycenými libou vůní stromů. Klidná širá hladina Menamu vyzařovala odrážející se mírné světlo jasné oblohy. V širším rozhledu překážely mi stromy před hotelem jako černé stíny obrovitých strážců ve

chrámech. Na jednom stromě cvrlikalo cosi, nejspíše nějaký hmyz. Skočil jsem rychle – a je si věru pospíšiti! – pod ochranný závoj, aby ni jediný z dotěrných moskytů zároveň také tam nevníkl. A teď spat – možno-li. Bylo těch prvních dojmů prvního dne víc než dosti!

* * *

Dějiny siamské ztrácejí se v dávnověku mnoho set let před Kr., ale jsou zahaleny spoustami bájí příliš fantastických, tak že pro slupky těžko dohledati se jádra. Moderní badatelé lidozpytu shodují se v tom, že plemena indočínská původně žila na svazích Tibetu. Byli to kmenové tetovujících se divochů. Pozvolna dolů do rovin se tlačíce stali se tam teprve národy usedlými, zemědělskými. Byli to Šanové, z jejichž jádra vzešli nynější národové Indočíny, čili, jak méně správně říkáme, Zadní Indie, tedy Burmanci (obyvatelé Pegú, Avy), Siamci, Anamité (Kočinčičňané i Tonkinci). Stalo se tak prý asi 500 let před Kristovým narozením. Nynější Šanové slovou Thaj Yaj t. j. malí svobodní lidé, Siamci zovou se Thai Noj t. j. velcí svobodní lidé. Slovo Šan v ústech Malajců zvrhlo se v Siam, a takto znetvořené přinesli je do Evropy portugalská dobrodruží asi v 16. století.

Nynější sousedé Siamců, Kambodžané, správněji Kambodjané čili Khmerové, plemene kavkazského, téměř před třemi tisíci léty sem z Indie přišedší, založili zde mocnou říši brahmanskou. Zříceniny chrámův a paláců slavné té doby, jež po dvou tisících letech jsou posud ještě dosti zachovalé, řadíme k nejvelkolepějším památkám dávné a tak rozmanité lidské kultury v Asii. Na Kambodžany narazil dravý proud Šanův. Od Kambodžanův přijali Siamci největší část své kultury, staré jazyky pali, khmer a buddhismus. Do nynějška scvrkla se Kambodža na nepatrnou zemičku, v níž dělí se o vrchní vládu Francie se Siamem. Původní nesmíšené plémě na díle vyhynulo, na díle zúplna se přetvořilo, směřujíc se po věky s Malajci a Šany. Prabytelstvo Indočíny, plémě divé, zachovalo se nepatrným zbytkem kmene Kha v nepřístupných lesních pustinách, kam je zapudil příval cizinců. Než ani tam nedocházelo pokoje, jsouc až do nedávna krutě pronásledováno. Laosci a Kambodžané pořádali na ně časté výpravy, ba divé hony a z polapených divochů činili otroky. Na jihu narazili Šanové na Malajce.

Francouzský biskup Pallegoix pracně sestavil chronologii dějin Siamu, ale král Mongkut, vzdělaný, osvícený vladař a sám dobrý historik svého národu, zavrhl je, že jsou plny bájí a

nesprávností, zaviněných špatnými tlumočníky a lidmi neznalými královských dokumentů. Mongkut byl korunován r. 1851 a zemřel r. 1868. Psal také anglicky.

Legendy siamské vyprávějí o Phra Ruangu, synu královny podzemních skřítků »Nakhaů«, jenž prý založil říši siamskou. Pojal za choť dceru čínského císaře, zavedl nový chronologický pořad a vysoce povznesl všecku říši. Skutečně zaručeny a v archivech královských dosti správně zaznamenány jsou dějiny Siamské teprv od založení hlavního města Ajuthia (též Ajuthia) roku 711. siamského letopočtu čili r. 1349 po Kr. Původně dáno městu jméno »Krung theph maha nakhon Siajuthaja« t. j. »Velké město, nedobytné duchy«. Přistěhovalci z Yunanu (Číny), Laosu, Kambodže, Pegú, Číňané a mahomedáni z Indie byli příčinou značného rozkvětu města i říše. Ajuthii brzo dostalo se přídomek »pozemský ráj«. Rychle vzrůstajíc všecka pyšnila se nesčetnými velkolepými stavbami nového slohu, k němuž vyspělo pokračující umění stavitelské.

Na trůně siamském vystřídalo se 15 králů z dynastie M-Tong-Rama-Thibody a jeden samozvanec. Ti namnoze výbojem rozmnožili svoji državu. Za panování posledního krále Mahintra-thi-rata r. 1556 pegúský král Čamnadišop dobyv Ajuthie zajal přemoženého vládce a Siam sobě podmanil. Po smrti Čamnadišopa osvobodil se Siam opět ode jha cizího a nová dynastie králův usedla na trůn. Zakladatel její Phra-Seri Sin Ni Montham sám to byl, jenž východně od Ajuthie v horách objevil otisk posvátné nohy Buddhovy.

Za panování třetí dynastie r. 1767 Burmanci dobyli a zúplna zničili Ajuthii. Potom syn prostého Číňana, jménem Tia Sin Tat, na polo pirat, generál siamského vojska, zmocnil se vlády a vyhnal Burmance ze Siamu. Napáchav četně ukrutenství sešlel a v bědném stavu tom byv u lidu v podezření uveden, že by obmyslel prohlásiti se Buddhou, byl zabit na rozkaz jednoho ze svých generálů. Rozkaz ten vydal Siamec vysokého rodu, jenž hned po činu zmocniv se trůnu, založil čtvrtou, dosud panující dynastii. Byl to Sómdeč Pra Boroma Rachah Pra Puta Jaut Fâh a stal se i tím paměti hodným, že r. 1782 založil město Bangkok. Nyní vládnoucí Čulalonkorn jest pátým králem této dynastie dle přímé posloupnosti. Vládu nastoupil r. 1868 po úmrtí otce svého Maháh Mongkuta.

Obchodních styků se Siamem nejdříve nabyli Portugalci, a po nich i Holanďané. První anglická loď roku 1612 vplavila se po řece Menamu do Ajuthie. Roku 1620 vnikli do země

první missionáři Portugalci. Roku 1683 Řek Konstantin Phaulkon z Kephalonie stal se dvořanem a rádcem krále, jehož neustával pobádati ke smlouvě s Francií; ale zavražděn byl r. 1690 návodem vlastenců, kteří v nenávisti měli cizince. Teprv za panování předešlého krále skutečně otevřen jest Siam ostatnímu světu. Zároveň pak rokem 1885, kdy Angličané, podmanivše sobě Burmu, zničili největšího nepřítele Siamu, nastal největší vývoj říše bílého slona.

První důležitější obchodní smlouvu se Siamem uzavřel anglický vyslanec Sir John Bowring r. 1855, načež došlo postupně k úředním stykům téměř se všemi evropskými mocnostmi. Za našich dnů je Siam anebo aspoň Bangkok přístupen obchodníkům všeho světa.

Siam leží v severním horkém pásmu a to mezi 4° 35' a 20° 15' severní šíře. Od nejjižnější hranice jeho k nejsevernější je 1600 km; ale šíře je o mnoho menší. Dolní Siam, rozdělen je zálivem siamským na dvě užších území, a na nejužším místě (v okřídli Kra) jest jenom 60–65 km zšíří; největší jeho šíře na 15. zeměp. stupni obnáší asi 720 km. Plošnou rozlohu Siamu odhadují angličtí zeměpisci na 1/4 milionu anglických čtverečních mil (1 angl. m² = 2.5893 km²). Hlavní část Siamu zaujímají aluvialní roviny řek Menamu a Mekongu (řeka Mekong má tvořiti hranici državy francouzské) a malá rovina mezi zálivem siamským a pohořím Korat. Mezi těmito rovinami a na severní části území zvedají se mohutná horstva i menší pohoří. Nejvyšší horstvo Šanu dostupuje až přes 2.500 m.

Roviny siamské, zaplavovány jsou dvěma velikými řekami a četnými jejich přítoky, poskytují značné úrody a jsou z nejlepších rýžovišť světa. Téměř osmina rýže, jež se dováží do Evropy, roste na březích Menamu a Mekongu, o němž již nesmrtelný Lusitan, Camões pěl:

»tantas recebe d' outro so' no estio

que alaga os campos largos e inquieta

tem as echentes quais o Nilo pio«

česky přibližně:

»tolik přibírá přítoků, v době letní že jimi

zaplavuje role daleké, jak

činí Nil posvátný.«

Rýže a dřevo tikové jsou hlavním rostlinným bohatstvím Siamu. Ještě málem větší je bohatství nerostné, dosud jenom skrovně využitkované. Doluje se nejvíce na zlato a cín. Cínu je zde velmi hojně v žilách křemene, nehluboko v povlaku horském poloostrova Malajského, v Siamu neméně nežli v tak zvaných »samostatných«, státech malajských, vlastně však již také anglických. V dolech pracují tu výhradně Číňané. Pouze daně z vývozu cínu a z práv dolovacích vynesly vládě siamské v roce mé cesty asi dva miliony kurun. Dosud odkryté doly cínové nejsou zajisté ani desetinou všeho cínového bohatství v lůně žerně. Zlato vyskytuje se v mnohých oblastech Siamu, a na větším díle snad ve všech na jih a východ rozběhlých větvích horstva tibetského. Zlaté doly bývaly výhradním majetkem siamských mocnářův, a nevolníci musivali v nich rýžovati. Stříbra je poskrovnu; antimon, měď, olovo a železo byly objeveny na několika místech. Uhelná ložiska jsou dosti četná.

Z drahých kamenů po výtce rubíny a safíry hledá s úspěchem anglická společnost kolem Čantabunu (Chantaboon) a Kratu. I diamanty nalezeny byly na hranici Kambodže. Nejkrásnější rubíny a safíry objevují se zhusta v horninách sopečného původu. Tyto ukázky sopečné činnosti z nedávných věků nezdědka se vyskytují na rozličných místech Siamu a Kočínčiny, jsouce zároveň i dokladem geologické souvislosti těchto zemí s malajskými ostrovy.

Kolik lidí žije v Siamu není známo, a bývá porozličnu odhadováno na 6 až 20 milionů. Úředníci ministerstva vnitra udali mi číslici obyvatelstva siamského 12 milionů; ale prameny anglické uvádějí pouze 9 milionův a to: 3 miliony Siameců, 3 miliony (!) Číňanův a Luk-Číňanů, 2 miliony Šanů, Laosců, Burmancův a Peguanců, 1/2 milionu Kambodžanů, Anamitů a 1/2 milionu Malajcův a Indův. Evropanů zdržuje se tu prý skoro jeden tisíc. (?) V Bangkoku je 200 Angličanů, 100 Němců, 50 Dánův a t. d. Jsou tu i jednotliví malajští ostrované, Arabové, Parsové, Armeni a Žaponci. Tak zvaných divochů, totiž zbytků prabytelstva, v Siamu středním již naprosto není; za to vyskytují se ještě v sousedních státech, na východě na území francouzském v Tonkingu, Anamu, Laosu (z části francouzském), na severu v Yunanu

(Čína), na západě v anglických državách: Burmě, Pegú, Tenasserimu, na jihu v poloanglickém Peraku, Pahangu a polofrancouzské Kambodži.

Na malajském polouostrově v Siam-Malaya dosud žijí zbytkové záhadné rasy »negritos« (černouškové), původních obyvatelů východních ostrovů malajských, Andamanů, kteří podnes vyskytují se také ještě na Timoru, Filipínách, Nové Guineji atd. a v Polynesii. Malajci zabývají se rybářstvím, námořnictvím a orbou. Mnoho Burmanův živí se sbíráním drahokamův a řezáním dřeva tikového. Ze dřeva tikového, anglicky »teakwood«[9] jsou nejlepší stožary; také bře se z něho nejlepší materiál na stavbu lodí vůbec. Jeho listy tvarem poněkud se podobají sloním uším, pročež dřevo tikové v siamské řeči slově též »stromem sloních uší«. Jediné z Bangkoku vyváží se ho ročně za dva miliony mexických dolarů.

Nepatrná menšina Siamců zabývá se řemeslem a obchodem; za to jest obojí převážně v rukou Číňanů.

Ze Siamu vyváží se rýže (ročně asi za 15 milionů mex. dolarů), dřevo tikové, sapanové, orlí, jehož pro libovůni užívá se při spalování mrtvol, pepř, druh kardamomu, benjamin, hnízda salangan, sušené ryby, kože a rohy domácího skotu »karaba«, cín, zlato, drahokamy a některé suroviny méně důležité a tovary drobnější siamské výroby. Také semeno rostliny »teel« vyváží se odtud do Marseillu, kdež z něho podobně jako z podzemních oříšků (*Arachis hipogea*) vyrábějí »pravý provencalský olej olivový«.

Roku 1895 páčil se úhrnný vývoz na 25 1/4 milionu, dovozná 19 1/3 milionu mex. dolarův; ale od toho roku zlepšil se obchod státu siamského aspoň o 20 procent.

Byl bych opominul ještě jednoho vývozního předmětu ze Siamu, totiž mrtvol Číňanů, jichž 200–300 ročně posílají odtud jejich krajané na útraty příbuzných do Číny, by v rodné půdě, našly kýženého klidu. Ostatně jsou ještě jiné věci, kromě dřívě řečených, které vyvážejí ze Siamu do Číny a francouzské Indočíny; ale ty se vymykají kontrole bangkokských úřadů.

Do Siamu přivážejí bavlněné látky z Anglie, kovové zboží z Anglie a Německa, cukr, (!) ačkoli cukrová třtina tam výtečně se daří, hedvábí a tisícero věcí z Číny, Číňanům v Siamu milých anebo nezbytných. Petrolej dopravuje se z Ruska u větší míře nežli z Ameriky, a prázdné plechovky od petroleje jsou hledaným zbožím obchodním. Celé kupují tu rádi za nádoby na vodu, rozřezaných na kusy upotřebuje se jako výborné krytiny střech. V poslednější době dováží se petrolej také ze Sumatry. Nádoby hliněné jsou buďto z Číny buďto z Německa. Žaponsko rozšiřujíc průmysl rok co rok, vyváží sem nádoby, zrcadla, sirky, pivo

v lahvích, vlněné látky, deštníky a jiné a jiné. Deset krabiček žaponských »švédských« sirek stojí tu 3 atty, právě asi našich 6 haléřů. Nábytek z ohýbaného dřeva, sklo, střevíce a boty dovážejí sem z Čech – přes Vídeň. Jinými hojnými předměty dovozními jsou opium pro Číňany, víno, pivo, kořalka pro Evropany a civilisované Siamce. Laciné lampy dovážejí sem z Německa, rovněž i hodiny a skleněné poklopy. Poslednější zejména lid obecný rád klade s nejrozmanitějšími jinými předměty obětními na oltář Buddhův. Tepaného zlata k pozlacení dovážejí sem z Hongkongu množství nemalé, a sotva to stačí na pozlacení všech pračed a bůžků. Král sám, potom i všelící hodnostáři a boháči budují nové a nové chrámy nebo aspoň opravují staré, toužíce bohubílou obětí usmířiti nebo nakloniti si přízeň nebes.

Voňavky, oleje a léky dovážejí z Německa i Francie. Z Paříže dováží se sem i za několik milionů šperků a klenotů, jimiž král a princové hledí si udržeti – na úkor domácího zlatnického umění – dobrou mysl četných svých ženušek. Drahocenným šperkem takovým šňoří se také královské děti při obřadech postřížin.

Kapitola II.

Bangkokská božičtě – Siamskě buddhismus – Evropaně v Siamu

Druhý den svěho pobytu v metropoli Siamu věnoval jsem hned něvstěvě božičtě. Kolem dvou sluncě otěcě se śivot Siamcś: kolem krělova dvora a kolem božičtě. Shověvavě poměnul jsem tětěho: heren a divadel. Siamec rěd se bavě, a jeho loyalita ke dvoru nic jinak asi neś jeho něbośnost podměněny jsou hojnostě zěbav, o něś starějě se jim i dvśr i božičtě – pro vlastně dobro. Bohatě a pestěre okěrěšeně bangkokskě božičtě, plna mystickěho kouzla, stěle a stěle jsou navstěvověna lidem, jenś pěchězě, spěśe aby se podivoval, neśli z pravě něbośenskě horlivosti, aě ani tu neschězě těch, kteěrě z pouhě zbośnosti a majěce srdce sklěcěno, hledějě zde śtoěiśtě v śalu svěm.

V obvyklou hodinu bośnice obrěcena je v trśnice, bazary a herny (tomboly). Poklěděm si za śtěstě, śe nic profanněho neruśilo obdivu měho, kdśś jsem poprvě vkroěil do nědvoěrě božičtě Vat Po, leda několik zevlujěcěch bonzś. Ćasně rěno dal jsem se dovězti, nalośiv na vozěk i fotografickě pěstroj a kośěcěk potravěn, do stěedu města, na celodenně prochězku

bangkokskými božišti. Vozka složil mne a moje »svršky« v uličce, ve které s obou stran za nevysokým zdívkem tměla se houští stromův, a z nich vyčnívaly malé i velké pagody. Ač bylo teprv sedm hodin, přece našel jsem již otevřenu jednu z bran božiště Vat Po, i vkročil jsem do vnitř. Dva strážcové leželi tu poza dveřmi na rohoži, ještě jsouce ospalí nejinak, než jako by byla teprve půlnoc, a brumlající cosi, buď mi chtěli vstupu zabrániti, abych se neopovážil profanovati posvátná ta místa svým fotografickým přístrojem, anebo vyjadřovali podivení své, proč že je tak časně obtěžuji. Dvě malé stříbrné mince, asi po desíti našich krejcarech, stačily vykouzlit na mrzutých tvářích příjemný úměv a zjednaly mi volný vstup. Ostatně mohu při této příležitosti dáti svědectví pravdě, že lid siamský jest velmi snášenlivý k lidem všeho plemene, i k bělochům, Francouze vyjímaje (proč, dozvíme se později), a že každému cizinci, jenž se chová slušně, bývá vstup dovolen málem všude, byť měl s sebou i fotografický přístroj.

Konečně tedy, malým obolem ukonejšiv »bdělé« strážce, směl jsem po dávném, dávném přání vkročit na posvátnou půdu siamského božiště, a to Vat Po, právě jednoho z největších a nejrázovitějších.

Vat Po je vzorem siamských božišť. Rozkládá se na několika akrech půdy. Na jeho ploše prostírá se četně velikých nádvoří obehnaných zdívkem, pravé město chrámů, kaplí a kioskovitých kapliček, loubí a pagod, klášterův, »knihoven« a příbytků »talapoinů« čili bonzů. Mezi tím vším vypíná se jako lesík palem houšť kamenných štíhlých pračed a na širých prostranstvích jako naseto je na sta soch, patrně z Číny sem přímo přivezených anebo čínskými umělci teprv zde vytesaných, a to buď z pískovce nebo z nějakého tvrdšího kamene. Kam jenom pohlednu, všude spatřuji nějaké podivné stvůry náboženských legend siamských. Jsou mezi nimi všelící skřeti, netopýři, »můry«, labutě, pávi, svině, čínští lvové nebo draci. U všech vrat z nádvoří do nádvoří jako by tu byly na stráž, stojí sochy pololvů nebo draků »sinto«, postavy mandarinů »tčiaa« nebo jiné fantastické sochy, z nichž některé jsou i podařenou ukázkou siamského humoru, jako na př. pitvory holandských kupčků s cylindry na hlavách. Nejbizarnější jsou »jakové«, sochy obrů s dravčími tesáky v příšerných tlamách, v nichž třímají žezla. Obludné tyto postavy pokryty jsou mosaikou z drobných kousků barevného porculánu, skla ba i z úlomků laciných zrcadel.

V kamenné dlažbě nádvoří malé ostrůvky dosti nedbale pěstěných stromů buddhistům posvátných, a malé nádržky vodních rostlin dodávají ztrnulé kamenné kytici pračed nemalé něžnosti, asi jako zdobné krajkové kaprad'ových ,listů, jimiž je ovita kytice masivních

tulipánův a hyacintů. Na střeších krákoraly vrány, křičely kavky, ve stromoví proháněli se vrabci nezbedně cvrlikající, nebo poskakovali a poletovali zpěvaví ptáci Indočiny líbezně prozpěvující. Abych v nesmírném prostranství na zdařbůh dlouho se nepotloukal, rozhodl jsem se, nejprve že se přidržím loubí podél hlavní zdi se vinoucího. I procházel jsem se tedy nejdříve mimo loubí i pod ním, kdež v malých výklencích, na způsob křížové cesty chrámu katolického, byla strakatá freska nebo plastické skupiny figuralní, tak řečené »losi-patu«. Nástěnné malby hořely rudí sprosté hlínky nebo plávaly v moři »šmolky« čili císařské modři (ultramarinu). Kresbou jako by vzdorně čelili chtěly všelikým pravidlům perspektivy lineární, a námětem barev snažily se předstihnouti »malebné« výtvořiny nejhanebnějších čínských mazalů ze školy »asijské secesse«. Historické výjevy ze života králů, bitevní scény z dob válek s Burmanci, náboženské legendy nazvíce byly předmětem těchto maleb; ale i několik povedených komposic obsahu erotického jsem zde odkryl, nemálo se podivuje, kterak se snášejí na těchto místech s morálkou pověstně cudných bonzů.

»Losi patu«, plastické práce »sochařské« na způsob jarmarečních voskových loutek, jsou skupiny figurín křiklavými barvami natřených, vystupujících z pozadí freskového. Zbožným věřícím mají připomínati život a ctnosti všelikých legendárních osobností.

Zdržel jsem se dosti dlouho prohlížeje toto podloubí, neboť když jsem konečně přece z něho vystoupil, stálo slunce již dosti vysoko. A v záplavě zlatistých paprsků teprv nyní rozzářily se kdekteré květy, zaplály kdekteré barvy a v oslňujícím bohatství a čistotě tvarů vystoupily všecky podrobnosti.

Vat Po jest největším, nikoli však nejkrásnějším božištem bangkokským. Co poutníky nejvíce do něho vábí, je »Spící Buddha«. Vystaven je ve zvláštním chrámku »Pra Ču Pon«, velmi tmavé to prostoře, i když bývají všecka všudy okna zotvírána, i sluje »Pra Non«. Zobrazen je leže na vysokém podstavci, podpíraje snivou hlavu o rámě. Všecka socha jeho, z cihel jsouc sdělána, má délky 471/2 m, jak jsem se přesvědčil, sám ji změřiv. Hlava sochy ční u výši 6 m. Bachoratá nesouměrná postava Buddhy natřena jest na obmítce ještě černým lakem a polepena pozlátkem dosti silně, tak že ho může býti několik liber. Že by byl však tento Buddha po všem povrchu svém pokryt zlatou žestí, jak je psáno v některých cestopisech, není pravda. Tvůrcové této neladné, jenom rozměry a pozlacením překvapující figury dali si

nejvíce záležeti na provedení a vypravení chodidel zobrazeného božstva. Chodidla Buddhova, délky 3.80 m pokryta jsou destičkami ve zlatě a ve dřevě perletí vykládanými, jichž jest 244 na počet. Na každé z těchto destiček spatřuje se z perletí zhotovený obrazec Theved čili učedníků Buddhových. Výše obou chodidel je přes 3 metry, délka prstů 0.95 m. Na nehtech krasopisně napsány jsou značkami pali některé sentence, které označují vlastnosti Buddhovy. Tak na př.: »Lôk-havi-tho« t. j.: »jemuž známo tajemství stvoření«. Za mé návštěvy božský majestát jeho vypadal, jakoby se loupal z kože. Tak s něho opadával pozlacený lak. Na mnoha místech, na ploše několika čtverečných stop, očividný byl prasprostý původ modly. Chatrný stav Nejsvětějšího ve Vat Po nevalně svědčí o rozhlášené nábožnosti Siamců. Velmož a boháč siamský raději však dávají stavěti nové vaty, nežli by staré dali opravit svým nákladem.

Chrám »Spícího Buddha« byl zavřen; ale klíčník jeden (bonz), spatřiv mne cizince a kořist větre, otevřel jej a mne sem uvedl. Podlaha chrámová pokryta je velkými deskami kamennými. Dvěře chrámové a rovněž i okna jsou ozdobena stejně, jako dvěře a taktéž i okna ostatních menších svatyní, kterých tu je asi tucet.

Znenáhla přicházeli věřící, jednak zbožní, aby tu pozvedli mysl k nebi, jednak lelkující a zahálčiví, kteří putují od chrámu ke chrámu, jenom aby příjemněji užili nadbytek prázdně, s níž nevědí co jiného počítí. Již trousili se také prodavači všeliké drobotiny. Jeden s talismany, na př. s prsténky ze hřívky klášterních koní, jiný se svíčkami, onen s pozlátkem. Prodavač pozlátka hned po ránu měl štěstí. Přišel právě vhod zbožnému prosebníku, jemuž dnes mnoho záleželo na přízni Buddha (bůžka), kterému navykl nejpokorněji se klaněti. Bohumilá oběť, trocha pozlátka na odřený vnějšek sochy bůžkovy, stačí Buddhovi, by naklonil se milostně k prosícímu. Jiný věřící dychtěl, aby byl vyslyšen, přivolává bůžka zvukem gongu. Gong, rozzvučen úderem šňůry, která s něho visí, libým hlasem oznamuje Buddhovi přítomnost prosebníkovu a pozornost Buddhovu obrací k jeho modlitbě. V jiném nádvoří dva »seminaristé«, jichž srdce patrně spíše tíhne k věcem tohoto světa, namáhají se přiměti malé papírové dráče, aby vzlétlo v slabém vánku.

Opustiv hlavní nádvoří chrámů, přišel jsem v jakési ústraní, kde stály kdysi obílené, nyní prašpinavé obdélné budovy o jednom patře, poněkud povýšeném. Z oken vyhlíželi talapoini s učedníky svými. Ocítl jsem se tedy u proslulých »klášterů« vatpoských. Kdysi žilo tu talapoinův a chovanců jejich do tisíce, dnes je jich tu sotva ke třem stům.

Až do nedávna byli buddhističtí bonzové jedinými učiteli svého lidu. Siamští mladíci učili se u nich věrouce, naukám, siamskému národu obvykle potřebným, při nejmenším aspoň běžnému psaní. Za našich dnů má Siam moderní školy, řízené Evropany nebo Siamci, kteří v Evropě nabyli vzdělání, má i čtvero škol, kde se vyučuje angličtině. Taktéž o školách rozličných katolických a protestantských missií podotknouti třeba, že prospívají v Bangkoku. Jsou tu i školy dívčí. Jakkoli tedy moderní škola i v Siamu jest na postupu, přece ani klášterní vyučovatelsví daleko ještě nepozbývá všeho vlivu na obecnou výchovu. Dosud i synům lepších rodin, hlavně kteří hodlají věnovati se úřednickému stavu, stráviti jest nejméně po tři měsíce v klášteřích, kde jsou po všechn čas podrobeni přísné, takměř asketické kázni.

Kdo v klášteře prodléval delší dobu míně se státi bonzem, může, změnil-li později své předsevzetí, vystoupiti z řehole před uplynutím dvou let, svléci zlatožlutý háv, dáti si růsti obočí a vlasy, a smí se i ženiti. Řeholní sliby chudoby a coelibatu skládati jest až tehdy, uplynula-li zúplna dvě léta klášterního noviciátu. Několik měsíců mládí svého strávili v řeholích bangkokských všichni siamští princové, ano i sám král.

Siamci jsou buddhisté. Původně uctívali duchy, ale později přijali brahmanism z Kambodže, která mívala kulturu z Přední Indie vždy z první ruky. Když v první polovici V. století buddhističtí knězi z Ceylonu přinesli svoji věrouku do Kambodže, dolní Siam prvý přijal nové náboženství, a potom již v příštím století sami vladaři zvali ceylonské missionáře buddhismu do Siamu. Než ale, lid byl všechn prosáklý mnohobožstvím brahmanismu; nenatvořil sice, přílnuv k učení Buddhovu, nových bohův, ale aspoň z Buddha učinil si boha, znetvořiv ho v modlu.

Základní »čtyři pravdy«, jež hlásal asketa »Gotama«, [10] zachovávají v prvotní čistotě buddhističtí knězi na Ceylonu, a vedle nich Siam a Burma, celkem tedy ze 400 milionů tak zvaných buddhistů je asi 1/20 všech pravověrců. V Tibetu, Číně, Žaponsku zvrhl se buddhism ještě hůře, nežli zde mezi lidem obecným, a to v děsný chaos polytheismu, směšného doktrinářství a fetišismu spekulativní kasty kněžské, nevědomé a zchátralé, lid nesvědomitě vyssávající. Kdyby na př. tak řečené »křesťanství« v Habeši přibralo ještě všechny fetiše západoafrických černochů, nezpronevěřilo by se ani tou měrou nauce apoštolů křesťanských, jako se odcizil buddhism obecného lidu v Tibetu a Číně sofistickým zásadám, kteréž hlásal druhdy »syn královský«. Jiné zmetky buddhismu zplodily v Kambodži brahmanism a v Anamu animism, kult uctívání předků. (Podobně i v Číně.)

Nemalou péči na obnovu a nejšířší uplatnění ryzí nauky Gotamovy vynaložili za své vlády oba poslední králové panujícího rodu siamského. Jejich úsilím zavrženy byly mnohé dílem znetvořené dílem později přibájené články a dodatky Buddhových následníkův, a ne jeden zlořád z klášterův vyplněn. Ale lid chce míti náboženství takové, aby se hodilo k úrovni jeho ducha, co možná se všemi zděděnými pověrami. Ze staré víry do nové opět vleče rád, čeho se bával i co mu bylo drahé a milé. A tak i zde jinak, ba docela jinak, patří na ty věci zdejší »osvícenec«, a jinak, také opět docela jinak věřící z lidu prostého. I někteří z princů věnovali se životu kněžskému a na Ceylonu bádávali v starodávných zvěstech sanskritu a pali.

Navštívil jsem ještě několikrát zajímavé kláštery vatů, naleznuv později tlumočnicka, polo Čňana, polo Siamce, jenž mluvil anglicky plynně, a zde ve Vat Po dostalo se mi ne jednoho laskavého poučení z úst ochotného, na prvý pohled zasmušilého, ale k zvědavému cizinci vlídného kněze (»pra«).[11]

Buddhističtí klášterníci podle přísných slibův a řeholních řádů mají vésti život bezúhonný, plný odříkání a sebezapírání, asketický život člověka, jenž umrtvil veškery tužby, žádosti, vášně. Ukázkou budiž zde několik prŕpovědí z pravidel.

»Zničte v sobě do kořene všecky žádosti a touhy a nepoznáte žalu!« »Nežádejte si majetku – o nic nepřijdete, nic nevzbudí z dřimoty Vaši závist; nepoznejte lásky a nebudete míti oč plakati!« Které jsou blaženosti chtíčů, které jsou žaly, a je-li z nich osvobození? tázali se učedníci »Povznešeného« (Gotamy)? I pravil jim »syn králův«: »Patero je smyslných požitkův: požitky, které zrakem vnímáme, ony přežadoucí, milované, těšitelné, příjemné, tužbám a chtíčům kýžené; požitky, které sluchem vnímáme, ony přežadoucí atd.; požitky, které čichem vnímáme, ony přežadoucí atd.; ony, které chutí vnímáme atd.; ony, které hmatem atd. Budí radost, ale i žel. Než odřeknouce se jich nepoznáte žalu, dojdouce osvobození naleznete patrné ovoce blaživé askese!«

Jak bezradostná to věrouka! Nežli přečká ubohá duše pravověrného buddhisty všechny stupně vtělování se, nežli projde buddhistickými očištcí a pekly, nežli posléze spočine v lůně Nirvany, uplynou statisíce, ba miliony let. Nirvana čili Nishvan vykládá se jako »úplné zničení«, nebo jako »dokonalé blaženství«, nebo také jako »věčný klid«, ale ani nejučenější badatel o buddhismu neví a neumí pověděti, co tedy je Nirvana. Jak neutěšená, pro lidstvo neblahá je tato nauka Gotamova, prikazující umrtviti všeliké hnutí lidské duše! Nedělejte ohňův, ať se nepopálíte! Zřekněte se lásky, ať nepoznáte žalu! – –[12]

Buddhism v jádře svém jest egoistický. Jeho vyznavač a po výtce kněz, má na mysli jenom jak by sebezapíráním, umrtvováním citů došel »blaženosti« již na zemi. Slasti a strasti bližních jeho jsou a musí mu býti lhostejny, ježto by jinak jeho boj s »vášněmi pěti smyslů« byl marný. Buddhism v neužitečné kontemplaci své je na překážku všeliké činnosti tvůrčí, a jediná jeho snaha k tomu se nese, by evoluce žití byla urychlena a přechod v Nirvanu dostižen. A tento trpný, pošmurný, bezradostný, neplodný buddhism vynášejí někteří ctitelé nad křesťanství!

Předešlá slova dotýkala se původního buddhismu asketického. Jak vyšel, přizpůsobován byl během věkův rozmanitými jeho vykladači, z ohně náboženské hloubavosti, vypadá dnes dosti pohodlně. Dobré skutky vykupují hříchy, vášní a chtíčů není třeba na uzdě držeti – vždyť je po ruce tolik prostředkův, aby odčiněny byly zlé následky mravní volnosti!

U buddhismu nejedna vnější stránka i některá částka niterní, obsahová, překvapují podobností sourodých částí v církvi římskokatolické a řeckokatolické. Na př. tu i tam jsou zavedeny oltáře, kadidlo, kovové zvučící nástroje (zvon, gongy), obrazy, sošky, uctívání ostatků, kněžská roucha bohoslužebná, růžence, kláštery, tonsura; askese, odpustky, konání dobročinných skutkův a rozmanitých pobožností pro dosažení nebeské odplaty a t. p. A jako křesťanům dřevo kříže, tak buddhistům je posvátný strom »Bo«. Lotus jest jejich lilijí. Zajisté mají tato zavedení a navyklosti společný starší pramen v ritu Zoroastrovcův.

Siamský bonz, vlasův a obočí oholených, držící vějíř v ruce (»talapat«, list palmový; odtud i vulgární jméno »talapoin«, kdežto pravé jméno kněze je phra t. j. posvátný, vznešený), žlutým rouchem oděný, zrak máje sklopen anebo někam v neurčito upřen, je v Siamu osobou uctívanou a posvátnou. Siamský bonz je toho také hoden u porovnání s tibetskými a čínskými bonzy. Všecko skromné žití jeho je mravnější, řehole jeho je přísnější, sám je inteligentnější a sečtější, a náboženství své zná lépe, než tibetští a čínští bonzové, zle pověstní neplechami a nepravostmi svými. Ovšem, není tím řečeno, že by v Siamu, větším dílem po venkově, nebylo vychytralých lenochů, kteří nikoli z touhy po dosažení dokonalosti duše vstoupili do řádu, nýbrž proto, že se štítí práce a tam doufají dojít bezstarostného doživotního zaopatření.

Vstupujícímu do stavu kněžského kladeny jsou následující otázky: »Jsi-li prost malomocenství (nebo i nákazy pohlavní)? Nebyl-lis nikdy šílený? Neprovozovali-li na tobě čarodějové nikdy čarův a kouzel? Jsi-li pohlaví mužského? (!) Jsi-li prost dluhův a jakýchkoli jiných závazků? Nejsi-li otrokem neb uprchlíkem? Svolují-li rodičové tvoji k rozhodnutí tvému? Je-li ti zúplna dvacet let? Máš-li kněžské roucho languti, pas, pláštík, nákrčník a

hrnec?« Uchazeč, zodpověďv kladně všechny řečené otázky, prosí: »Otče, dobrodinče, rač přijati mne v důstojný stav phraů. Smiluj se a pozvedni mne k dokonalosti phraů!« Představený řehole, přijav žadatele do svazku kněžského, nařídí mu, aby se oblekl v kněžské roucho, dá mu potom vějíř, aby jím ukryval oči před hříchem, a hrnec, do něhož bude mu den ze dne přijímati almužnu. Phra musí odřici se světa, žíti v klášteře nebo v okrsku božiště v bezženství a živiti se almužnou. Cela jeho je prostičkou jizbou, rohož jeho ložem.

Pravidla života řádových buddhistických bonzů, z nichž jenom některá níže uvádím, jsou podivnou snůškou vážného, nápodobení hodného, s naivním a směšným. Pravá zlatá zrnka v písku. Jsou na př. tato: Nekrad'! Varuj se hříchů tělesných! Nevychloubej se svatostí! Nenič stromů! Nezabíjej co živo! Aniž pojídej semen, dokud by mohla vzklíčiti! (Ergo, uvař je prve neb upeč!) Nepij opojných nápojů! Ničeho nepožívej odpoledne! Nevšímej si hudby, zpěvu, tance aniž jinakých zábav! Neukládej se ku spánku ani neusedávej na místech vyšších, než kde sedávají nebo spávají tvoji představení! Uctívej staré a ty, kdož utištěni jsou! Za mzdu nepracuj, nic neprodávej aniž kupuj! Nemívej zlata ni stříbra! Nečiň, co by nebylo nábožné! Nemluv nežli o náboženství! Nepodávej ženě květin! Nedívej se na ženy! Na úrok nepůjčuj! Nemívej zbroje! Mnoho nejídej, mnoho nepívej, dlouho nespávej, nezpívej, nehraj, chodě neklad' pažemi, nelez po stromech, nepal dříví ani cihel! Neukazuj prstem, ani rukama nerozkládej, aniž se rozhlížeš! Nedávej užívati silných léků těhotným ženám! Jíš-li, nevydávej zvuků jako pes: čibi, čibi, čiabi, čiabi! Nemiluj aniž hýčkej mladších spolukněží, jako by byly ženami! Nenapouštěj se voňavkami! Pokládej za hřích nabírati vody, v níž je život (Proto buddhističtí knězi v Siamu používají prostých cedítek čili filtrů.), koupati se, kde se koupá kněz jiný, znečistiti vodu, sedati se ženou na jedné rohoži, mluviti se ženou o samotě, vařiti rýži! (Ale jisti rýži uvařenou jinýma nežli kněžskýmá rukama hříchem není!) Hříšno je mluviti nechvalně o živlech, nositi drahé roucho, jezdit na slonu nebo v nosítkách, drbat si tělo o kterýkoli předmět, zdobiti uši květinami, obouvati se do střevíců, kteréž by zakrývaly prsty. (Bonzové nosí opánky.) Hříšno je sázeti květiny nebo stromy, přijímati něco (kromě almužny) z rukou ženy, přijímati almužnou více potravin nežli stačí na den. Hříchem je kašlati nebo kýchati úmyslně, abysi vzbudil dívčí pozornost, hříchem je neznati magnetických vlastností některých číselných skupin. Pískati, několikráte po sobě prositi o almužnu tétéž osoby, uvazovati si šaty pod pupek, nepřikrývati si ramenou (a jiných a jiných připomínek dotýkajících se nošení oděvu je bez počtu) a chváliti nebo haněti skutky osob jiných je hříchem. Hříchem je též kázati jinak nežli v řeči pali. (Patně proto bonzové nemohou kázati prostému lidu.) Špouliti ústa při jídle jako dítě činí, foukati do jídla, čistiti si zuby u

přítomnosti starší osoby je hřích. Přijatou almužnu jinému darovati je hřích, při jídle rýži z úst nechat vypadnouti, jídla nedojísti a zbytky zanechat je hřích. Hříchem je také jísti maso lidské, sloní, koňské, krokodílí, psí, kočičí, tygří a hadí. Nectíti náboženského přesvědčení jiných je hřích. Hřichu sloužiti hřichem jest. Kněz jda konati modlitbu za mrtvého, jenom na smrt myslí a přivodí na paměť přítomným pomíjejícnost všeho pozemského a t. d. a t. d. Učedníkům phraů zejména zakazuje se čichati ke květům a sedati si výše nežli 12 palců nad zemí...

Z malé této ukázky buddhistických pravidel a předpisů klášterních je dostatečně patrna malichernost formalit a mnohdy až odporné přehánění některých vlastností a dění, jinak cenných a úcty hodných. Takým způsobem, překročí-li se náležitá mez, netěžko zvrhá se ctnost v absurdní přemrštěnost. Těžko také jako ctnost na našem soudě ob stojí přílišné, úzkostlivé šetření života drobnějšího tvorstva, vedle naprostého pomíjení největších ctností lidských: zušlechtovati vlastní duši a obětovati se blahu bližních. O tom na př. není v předpisech řádových nikde ani potuchy.

Ctnostný bonz přísně plní příkazy řádu svého, aby došel svatosti. Snadno poznáme takového »světce« po vetchem, velmi ošumělém oděvu, zapadlém líci, matném oku k zemi upřeném. Ať kráčí středem hlučné slavnosti, či ať bílý cizinec překvapí jej sedícího před klášterem, talapoin ani posunkem ani hnutím brvy neprojeví, že by byl něčím vzrušen, dojat nebo dost málo vytrzen ze svých dum; vůbec nejeví nikdy nejmenšího zájmu pro nic jiného krom světa nadpozemského. Ale ovšem, nelze zamlčeti, takovými vzory dokonalé svatosti jsou i zde v Siamu jenom ojedinělí příslušníci stavu; jádro bonzů jest lehčí myslí, a provinilců s menšími většími přestupky je mezi nimi hojnost – aspoň tomu nasvědčuje potřeba soudu kněžského a časté pokutování kněží. Některé bonzy, myslí veselé a hovornosti přímo nevysychající, též jsem poznal; životem jen kypěli pod mnišským hávem a radost ze života sotva stačili udržeti v mezích. Jaký div, kdyby světské radovánky je tu a onde svedly ke hřichu? Ale rovněž je třeba dáti svědectví pravdě, že přestupky jednotlivců nebývají ani tak veliké ani tak časté, aby jimi byla umenšena skutečná vážnost kněžského stavu v lidu siamském. Jaký rozdíl vzájemného poměru kněží a lidu v Siamu, kde květem jeho jest úcta, oddanost, a kněží a lidu v Tibetu a Číně, kde ovocem jeho je nevážnost ba opovržení lidí uvědomělejších! A zcela podle zásluhy: neboť na jedné straně v podstatě nacházíme ochotné plnění přejatých povinností stavu, na druhé prostopášnost a zvrhlost.

Denní život talapoinů je na větším díle jednotvárný, jejich působení mezi lidem nevalné. Ráno se vykoupají nebo jenom umyjí, navštíví božiště, pokoří se v prachu před Buddhou, kdež odříkají predepsané modlitby; potom vybírají almužnu, kterou zbožný lid přinesl s sebou do chrámu. Jsou to na větším díle potraviny: vařená rýže, vařené ryby, ovoce. Kněží, kteří nevyučují, tedy nižšího řádu, vycházejí s hrncem do města, kdež upozorňují zněním zvonku nebo zvukem bubínku, že jdou prosit o potravu. Obdrží ji všude, ježto dárcé je přesvědčen, že každý dárek v nebi bude mu připsán k dobrému. I navracují se bonzové s hrnci plnými. Jedí za den dvakrát, časně ráno a po jedenácté hodině k polednímu. Potom již nesmí požívatí ničeho, krom čaje nebo »mléka« ořechů kokosových, až do příštího rána. Zbytek dne ztráví procházkou a čtením starých, v klášteře pečlivě uchovávaných svatých knih, jež jsou psány na podlouhlých prouzcích palmových listů v řeči pali, některé i v sanskritu. Kromě knih náboženských jsou také v klášteřích uloženy sporé památky nevelké siamské literatury: romance, bajky a dramata. Vědu zastupují toliko spisy astrologické, než i těch jest pramálo. Srovnání s literaturou indickou vypadne vždy v neprospěch siamské pro její chudobu.

O čistotu a úklid v božištích starati se jest nižším učedníkům a zvláštním zřízencům.

Obřady konají bonzové, vyjme-li obvyklé liturgie chrámové, jenom o pohřbech a kromě toho také někdy na požádání v příbytcích boháčův o různých slavnostech. Bývá to jakési odříkávání náboženských sentencí v řeči pali, jimiž bonzové, mnohdy sami ještě pouzí nevědomci, oslavují Buddhu, nežádka prostě papouškující věty, nebo sotva jenom na polo rozumějící tomu, co recitují. Za to, zcela proti příkázání řeholních předpisů v knize »Patimok«, mniši slibem chudoby vázaní nerozpakují se přijímatí peníze zlaté i stříbrné, i látky hedvábné a jiné dary, nikoli aby je odevzdali božišti, nýbrž sami se jimi obohacují. Opravdově zbožní bonzové ovšem toho nečiní.

Mnozí bonzové oddávají se studiu alchymie, jiní astrologie. Někteří pěstují lékařství. Je tu dvojí škola lékařská: indickosiamská a čínská. Obě, kromě přípravy lektvarů, zabývají se černým uměním zaklínati, dělati amulety a vyháněti zlé duchy. U dvora siamských králů vždy byli chováni indiští hvězdopřevci, kteří mívali za úkol postaviti horoskop a otazovati se hvězd o šťastném či nešťastném osudu. Vyplnila-li se jejich věštba, bývali hojně odměňováni; ale naopak, pro nevědomost, neušli ani tělesných trestů, nebo dokonce, upadli-li v podezření zrady, bývali hrdla zbaveni. Alchymisté rovněž mívali po dlouhé věky zlaté žně na dvoře siamských králův; ano ještě za bezprostředního předchůdce nynějšího vládce byli u vážnosti, a předešlý král sám hledal s jejich pomocí – kámen mudrců.

Však častěji nežli ku hvězdám uchylují se zvědochtiví Siamci o věštbu do chrámů čínských, kterých je v Bangkoku několik. V nich za malý poplatek dozvídají se od kněze, co jim kyne v budoucnu, pročez rádi tam spěchají o radu ve všech důležitějších starostech a příhodách, dříve než by co vážnějšího podnikli. Před jinými zdá se, že je u nich oblíbeno božiště Vat Kelija, budova v Bangkoku nejvyšší, jejíž strmou střechu zdáli nejdříve zočíme. Tam kněži věští z toulce osudu »čemsi«, nebo z »prkének osudu«. Toulcem, jenž naplněn jest očíslovanými dřívky, třepe se, až jedno z něho vypadne. Podle čísla na dřívku vyhledá se v knihách náležitý výrok, v čas potřebí složí se nový, a kdo neumí čínsky číst, tomu se příslušný ideogram přečte. I mně bylo zde prorokováno – vesměs příjemné věci. Zajisté že dovedl jsem nakloniti si bohy zdaru dostatečně svojí obětí (asi 25 haléřů). Prkénka jsou po jedné straně plochá, po druhé oblá; má-li se z nich věstiti, hází se jimi, jako házejí slovanská děvčata střevícem o štědrém dni, tážíce se »osudu«: »Vdám-li se či nevdám?« a podle toho, padne-li střevíc na podešev nebo obráceně, pohlížejí radostně či nevesele do příštích dnů. Ve Vat Keliji tím způsobem z »prkének osudu« odhalují tajemství budoucna.

Siamci jsou velmi pověřiví. Vybájili si na sta mocností nadpřirozených, které zasahají v jejich život, a jejich přízeň hledí si pojistiti obětavým »podmazáváním« Ač Gotama (Buddha) zapověděl svým učedníkům věřiti v čaroděje, hadače a jejich kejkle a kouzla, věří přece ve vše možné: v upíry, lesní skřety, vodní panny, strašidla, duchy žen zemřelých při porodu (žen těch proto ani nespalují, nýbrž je zakopávají), a věří i v d'ábly, kteří prý mohou na se vzíti lidskou podstatu. Číňané mají ovšem výběr toho druhu ještě mnohem a mnohem bohatší, pročez, kde s nimi Siamci trvaleji přebývají, rádi od Číňanů přebírají nějakou novou »čarodějnou moc«, nového ducha. Rovněž tak i od Malajců. Takovým obohacením z pokladničky demonismu bývají: ptáci se ženskými prsy, hadi plvající oheň, duchové znepokojující těhotné, obři a trpaslíci – vše, co lidská mysl v dětinství svém mohla vybájití nejhroznějšího, by samu sebe postrašila, vše to bují ve hlavách lidu nazvíce venkovského, leč i také městského a to nikoli snad výhradně nejnižších tříd! Zlí čarodějové dovedou tu mnoho. Umějí na př. vola proměnit v malý bob. Ale sotva že by někdo pozřel bob takový, pukna zahyne jakožto ubohá oběť zlomyslnosti čarodějovy, ježto vůl v bob zakletý v útrokách jeho ihned nabude pravé svojí podoby, jedva že se tam dostane.

V Siamu tedy je posud v květu řemeslo zaklínačů, čarodějů, věštců. V Bangkoku samém pohlížejí vzdělanější třídy, po výtce na královském dvoře, pohrdavě na pověřivý prostý lid. Není však tím již také řečeno, že by sami byli prosti veškeré víry v okkultism.

Kromě řeholníkův siamský buddhismus má i řeholnice »mangsi«. Žijí ve zvláštních domcích v božích, kdež konají své obřady. Též ony chodí žebrotou.

V měsících deště[13] mají praové zdržovati se v klášteřích, v době sucha mnozí vydávají se na cesty. Asketů, poustevníků, fakirů, kteří z náboženské horlivosti tělo své trýzní, a podobných podivínů je v Siamu, přirovnáme-li je k Indii, jenom pořádku.

* * *

Soudě podle zpustlého vzhledu božiče Vat Po nedomnívám se, že by oplývalo příjmy z pramene milodarů. Na mnohých místech jsou zdi velmi oprýskány a štukové okrasy šeredně odrobeny. Zub času hlodá na nich vytrvale, a patrně nikdo mu nepřekáží ve zhoubné práci. Deštěm ošlehány, žárem popraskány, drobí se, zůstávají nepěkné lysiny na zdích a znešvařující okolí své rumem a smetím. Škoda toho pěkného dojmu, který jsme měli při pohledu z jisté vzdálenosti; nebývá vždy radno kaziti si ho podrobným ohledáváním z bezprostřední blízkosti. Než o tom více až později – – –

Za poledne jaké to dusné vedro v rozpáleném božiči, jaký to žár na slunci a jaké mrtvo všude! Ptactvo umklo, potulní psi a kočky, živořící tu z milosti praů, pozalézali do nejstinnějších zákoutí. V tom úpalu není človíčka ni jediného, byť i byl sebe pobožnějším poutníkem, jenž by přišel obětovat »Vznešenému«. Poutníci sedí nyní v budově u vchodu, dosti účelně pro ně zařízené, na díle i v chodbách střechami krytých, jichž je hojně nastaveno u každého vatu. Pod jejich přístřešky za parného slunce poutníci hoví si v chládku, požívají tu z potravních zásob, jež si přinesli s sebou, a po západu slunce potom zde i přenocují. Uchýlil jsem se tam také o polednách, když několik rodin utábořených tu, kde a jak se dalo, rozmlouvalo s talapoiny, kteří přišli na besedu. Vzkročiv mezi ně a pozdraviv usedl jsem klidně a jal se obědvati. Měť jsem od rána s sebou něco jídla v úhledném z palmového listí upleteném košíčku. Nemalej byl úžas všech přítomných, když mne takto spatřili. Co Vat Po trvá, nestalo se, by Evropan tak se ponížil usedna jako prostý poutník mezi lid, na místě aby vsedl do povozu na čekajícího a zajel si do hotelu. Znenáhla pšak pomijelo jejich překvapení, a pravé přátelství zavládlo mezi námi. Seděli jsme pospolu brzo s tím brzo s oním na jedné rohoži, usmívající se druh na druhu, i plni jsouce vzájemné ochoty nabízeli jsme si na okus ode všeho; jen škoda, že jsme si nerozuměli. Nikdo z nich neuměl malajsky. Nicméně rozloučili jsme se potom, když odpočat a posilněn zvedl jsem se k odchodu, velmi přátelsky.

Chvátal jsem, abych mohl navštívit i všechna ostatní božiska, řídit se místním polohopisem a svým rozvrhem, stanoveným pro dnešek.

Nemíním unavovat čtenáře soustavným prováděním po všech bangkokských božiskách a neúprosným popisováním jejich podrobností, abych trpělivost jeho neunavil. Než ale, popisem jiných dvou nejzajímavějších ušetřit ho nemohu, přišel by o nejlepší.

Schránkou skvostů veškerá siamského umění jest Vat Pra Keu, čili »božisko paláců«. Úředně zove se »Vat Pra Sri Ratana Satca daram«. Základy tohoto přeskvostného božiska položeny byly roku 1785 našeho letopočtu zakladatelem panujícího královského rodu, a samo po dokonání stavby slavnostně otevřeno nynějším králem dne 21. dubna roku 1882. Asi pět milionů tikalů[14] věnoval král Čulalonkorn ze své pokladny na dostavění díla, kteréž je bez odporu z nejkrásnějších památek jeho panování. Několik milionů tikalů bylo již dříve na tuto stavbu v pokladně zanecháno zesnulým králem, něčím přispěli též nejbližší bratři jeho.

Bližme-li se k »bílému zlatému královskému městu« ze severu, z planiny, na které cvičívá se královská tělesná stráž a kde příležitostně spalují se i mrtvoly královských princů, staneme okouzleni pohledem, jenž skýtá se nám tu na město paláců a božisk. Štětce nejgenialnějšího ilustratora nestačil by vykouzlit velkolepějších obrazů, nežli jsou jevy, které ve skutečnosti tu zvedají se a plápolají barvami na modrojasném nebi. Jako křída bílé, přes tři metry vysoké zdi s cimbuřím obkličují královské paláce, město chrámův a pagod, paláce a domy ministerstev, kasárna i stáje bílých slonů. Město chrámů vyniká nade vše. Ve čtverci zdí, okrášlených rozkošnými branami, jednopatrovými a dvojpatrovými věžicemi, jež vybíhají v ozdobné svítilny čili pračedy, jako vábný lesík podivuhodné krásy ční do azuru asi půl sta věží a vížek, hrotů paplanův a pračed, a barevných střech jednoduchých i trojnásobných nad několika menšími i většími chrámy. Se zvláštním dovolením prince Devavongsou, jež jest všedního dne nezbytno, otevře se nám brána. I vstoupíme a, věru, jako by kys čaroděj kynem kouzelného proutku rázem nás přenesl v pohádkovou říši, trneme a žasneme. Až dech se nám tají z přílišné té krásy, a znamenáme, jak nám srdce bije nepravdělně. Sníme s otevřenými očima. Průvodce náš, dvorský úředník, vida naše upřímné, hluboké pohnutí, spokojeně se usmívá. Jenom znenáhla probíráme se z očarování svého ku klidnějšímu pozorování.

Uprostřed nádvoří je pravá houšť kiosků, kapliček, obrovských vas, útlých věžiček a malounkých pagod na běloskvoucích podstavcích, jež jsou pokryty po všem povrchu, nebo jenom v horním pásu věnčeny, majolikou buď vypuklých buď jako tkanivo mřížkovaných ozdob. Z tohoto drobnějšího výtvarného bohatství stavitelských a sochařských výtvorů

vypínají se rozmanité brány přeodivných tvarů a okras, nebo větší kaple, jejichž průčelí je buď čistě bílé s vytlačenými ozdobami na způsob dragantových výrobků, nebo všecko posázeno porcelánovými růžicemi a deskami z barevné majoliky. Ani v kytici orchidejí není takové pestrosti ohnivě skvoucích barev, ani její květy nehonosí se větší rozmanitostí fantastických květů, nežli tyto zvláštní a divné stavby, které jsou tak bohaty svéráznými architektonickými tvary předivné krásy. Pro jejich mnohé a mnohé součásti a podrobnosti nedostává se mi, jako neodborníku, vhodných názvů odborných. Za to vyobrazení, jimiž text je provázen, dozajista lépe dolíčí věrnou představu o tomto zajímavém světě pohádkově vábné architektury, než suchopárný popis jednotlivostí. Na nízkých, majolikou pokrytých zídkách, s podloubí chrámových ochozů i s trámoví v podstřeší visí umělecky prořezávané ozdoby spěžové a žesťové, všecky bohatě zlacené; stříšky letohrádků vybíhají ve hroty, na nichžto se houpají lehce zavěšené baldachyny o pěti patrech, tyčí se lepotvárné korunky jako ladné květy, volně splývají umělé hrozny a jiné a jiné drobné ozdůbky a cetky. Z nesčíslného množství těchto kovových jazykův a jazýčků za nejslabšího vánku linou se něžné libozvuky, až je nám v tomto pohádkovém zátiší, jako bychom slyšeli tiše pěti písně tisícerych něžných pěvců báje, kteří tu neviděni oslavují chvalozpěvy svými krásu a posvátnost čarovné říše blažených. Pravím krásu a posvátnost, a zajisté právem, neboť na všem zde, co vyšlo z dílny ryzího umění domorodého, je patrna pečeť ušlechtilé snahy, povznášeti lidskou mysl prostředkem krásna k slunným výšinám ideálu. Několik banálních jednotlivostí dotýká se poněkud rušivě našeho nadšení. Jsou to na př. tu a onde po nádvořích těchto rozestavené sochy evropského původu, málo cenné dary dvou tří princů, přátel »exotických« kuriosit. Zařaditi takové cizí, nápadné předměty do svatyně umění, slohově samobytného, kde vše cizí tak zjevně se přičí všemu ladu a skladu, je zajisté hříchem proti vytříbenému vkusu. Tím hůře, že to byla úmyslná choutka hrubší rozkošnické svévole, jež sem dala dopravit ony slohově nechutné přílepy na zostuzení božiště.

Na nádvořích shora řečených stojí chrámy Pra Marodop, Obosot, »chrám knih« architektonicky nejkrásnější, a kromě několika menších budov také ještě nádherná zlatotřpytná pračeda Sri Ratana, k jejíž stavbě kterýsi princ dal zhotoviti pozlacené cihly někde v Evropě.

Dveře vedoucí do chrámu Pra Marodop, a okna jeho jsou bohatě a přeměle vykládány slonovinou a perletí. Perleťové vložky zobrazují postavy buddhistických »andělů« či apoštolů

Buddhových, Thevedas. Ale ještě krásnější a vkusnější vzorek takového umění viděl jsem již prvé v jiném vatu menším, v Lat Popeth, kdež vzbudily nelíčený podiv můj mistrně provedené, v půdě ze slonové kosti vykládané perleťové obrazy: přesličné bohyně milosti, opice Huanuman a dračích lvů »sintó«.

Pra Maradop je stavěn v podobě kříže. Nad průsečníkem ramen jeho čtyřpatrové, dokola štíhlým sloupovím podepřené střechy, jejichž konce směřují ke čtyřem stranám světa, ční pagoda paplan, ještě jednou tak vysoká jako chrám. Okna i dveře, zakončené siamskými korunkami, jsou bohatě zlaceny. Stěny chrámového vnitřku vykládány jsou z části deskami ze slonoviny, z části vzácným dřívím, natřeným drahocennými pokosty. Strop je malován v barvách modré a zlaté s harmonickými odstíny.

V Obosotu chovají Bangkokští své paladium, sošku »Smaragdového Buddha«. Je řezána ze zeleného nefritu a byla nalezena roku 1436 v Kjang či Kijang Haji. Ze všech sošek Buddha, kdekoli v Siamu jsem které vídal, soška obosotská nejvíce se zamlouvá ladným provedením. S obou stran stojí dva velicí, více než dvoumetroví žehnající Buddhové Pra Cun, dobře pozlacení. Mají na všech prstech navlečené prsteny, z nichž některé, jak souditi lze podle velikosti jejich diamantů, safírův a rubínů, mohou býti nemalé ceny. Také v jejich dlaních stkvějí se větší diamanty; než, za pravost jejich není snadno ručiti. Žehnající dlaně Buddhů zahánějí prý veliké povodně.

»Smaragdový Buddha« umístěn je s oběma žehnajícími sochami hodně vysoko na oltáři, jsa již tím dosti spolehlivě chráněn před svatokrádežnými choutkami nevěreckých zlodějských rukou. Za dnů pak volné návštěvy, jež, pokud se pamatují, připadají na 7. a 15. dne každého měsíce, je tu na stráži několik talapoinů.

Jestliže podle toho, co jsme dosud viděli, povšechný náš soud nemohl býti než velmi příznivý, ježto nás tu málem všecko, předmět od předmětu, naplňovalo milými dojmy, živíc v nás neodolatelně stále a stále rostoucí zájem; jestliže všecka prostranství božiště, vnějšek i nitro jeho budov od mramorových podlah až ku stěnám, pokrytým jemnou majolikou a freskami, ku dveřím a oknům vykládaným perleť a sloní, ku drahocenným soškám Buddha, jedno vedle druhého a vše pospolu jako libozvučný akkord, vrcholilo v ušlechtilý soulad krásy; jestliže tento vzácný vzor a opolna siamského umění jevil se nám jako soujem ryzosti a původnosti mezi vším jiným, co jsme dosud byli spatřili, zůstavuje v nás nevyhladitelný cit nejúplnějšího

uspokojení: za to náhle cosi, co staví se nám dotěrně na oči, co roztahuje se drže na stupních oltáře jako v jarmarečních boudách nebo výkladcích na výstavištích, rve nás pojednou do prachu všednosti. Jati odporem a nechutí odvracíme se od nevkusných trefek evropského vývozu, jež tu zabírají místo na několika stupních, znázorňující dědičný sklenník přeplněný tuctovým zbožím beze všeho výběru, beze vší slohové, umělecké a snad i pouhé věcné ceny, jež každoročně aspoň jednou oprašuje šťastná majetnice. Jsou tu: skupina budíček i hodin obyčejných, vasy se vstrčenými smetáčky, příbory na kávu nebo čaj, alabastrové talíře a podstavce, voskové ovoce, selské kytice z koření nebo ptačího peří, umělé květiny zasazené v nádobkách, jak to vídáme v našich venkovských kostelíčkách, vycpaný králik, a větší sošky amorkův a holubic, petrolejové lampy, velké zrcadlo, velké alabastrové vásy, všeliké »výjevy z přírody« pod skleněným poklopem (známým »šturcem«) jako jsou švýcarské salaše, kamzíci na skalách skelnou drtí posypaných, voskoví jelínci atd. atd. Vesměs dary obětavých nábožných věřících. A jako zde, vypadá to všude jinde v siamských božišťích. Ještě více takového vetešnického braku, jež za fatku v Evropě bylo nakoupeno a zde s nestydatým ziskem zpeněženo, je ve skládce vzadu za oltářem. Nelze ani vylíčiti, jak trapný je pohled na takové haraburdí k nepotřebě a kterak spíše trapně nežli směšně se vyjímá na takových místech, mezi soškami Buddhů, Theved a pod velikými přeozdobně a převkusně provedenými stínidly nad hlavami božstev. Není možná pochopiti, proč král, jenž všude jinde jeví tolik dokonalého krasocitu, i porozumění a záliby, zejména pro čiré siamské umění, proč právě zde v jeho nejvlastnější útulné svatyni a pyšné klenotnici dopouští takovou nešvaru! Nemenším rouháním se všemu dobrému vkusu a jako cizáckým drzým pošklebkem připadaly mi, patrně ze Vlach některým z princů sem dovezené a božišti darované – který d'as mu to na-pískal! – jakési figuriny národopisných i modernějších evropských krojů, sošky to mramorové. Jak studeně a všedně vyjímají se tu postavičky Římanek, polo zahalených Venuší, jeptišek, protivné sošky husara, salonního seladona ve fraku a v cylindru, španělského zápasníka s býky, prahloupá soška jakéhosi pierrota nebo čehosi podobného půlnočnímu duchu z raupachiady »Mlynář a jeho dítě« – vedle soch siamských bohatýrů nebo čínských mandarínů, pevnou patou stojících na těle dračích lvů (»lvů-draků«). A co si máme pomyslití, vidouce čínské antické sochy strážných duchů třímati sprosté pouliční svítilny německého tovaru?! A to vše v bezprostřední blízkosti krásných, mramorem a majolikou proplétaných ochozů a besídek, mřížovaných a štukem posetých zábradlí, vedle sloupků s hady nebo draky kolem nich se vinoucími, zkrátka – uprostřed čírého výkvětu siamské fantastické ornamentiky – – zdali není čirou profanací, hříšnou blasfemií nejkrásnějšího a nejposvátnějšího božišťe bangkokského?

Ještě horších zneuctění oněch svatých míst znamenal jsem k lítosti své navštívit podruhé Vat Pra Keu dne 11. dubna. Ve všech prostorách božiště, přeplněných lidem, odbývala se pravá jarmareční slavnost. Před Pra Maradopem, v němž před chvílí sám král vyslechl kázání nejvyššího kněze, hrála královská dvorní kapela; kolkoem chrámu v podloubí a mimo ně, ve zvláštních stanech z bavlněné látky, kramáři vyložili zboží, a jiní, muži i ženy, na stolcích anebo prostě na rohožích na zemi umístili svoje herny a tomboly. Těchto povedených, převážně ženských podnikatelů bylo dobře s půl sta. Sázel kde kdo zapálen vášní. Sázeno na čísla, na barvy, na obrázky odlepené z kalika i přilepené na plochá prkna, sázeno i na evropské karty, hráno v kostky, házeno kroužky na hřeby! Za výhru připraveny byly opětně všeliké tretky, evropský brak, jež ubohý Siamec považuje za přepychové zboží, a to zrcadla, vasy, lampy a jiné podobné. Z výher těch nejedna zajisté octne se jako bohumilá oběť ještě dnes na stupních oltářních před soškou některého Buddha. Ovšem tu nescházelo ani prodavačů obětních svéc a voňavek.

Ze Siamek jednu, která právě nakoupila obětních voňavek, sledoval jsem do chrámu »Smaragdového Buddha«. Poblíž dveří stála tam k obřadu »namop« uchystaná bronzová socha Buddha. Siamka nalívala na hlavu Buddhovu desítikrejcarovou americkou voňavku Florida Water, nejlacinější náhražku kolínské vodičky, jeho sochu obmývající. Obřadu tomu přisuzuje se veliká působivost; ale nepamatuji se již určitě, kolik stupňů k nebesům získá se jím.

Způsob, jakým Siamka ona uctila Buddha přišedši jej oč prosit, sám sebou je velmi jemný a něžný; aspoň neodpuzuje nechutnou hrubostí, jako v Číně a Žaponsku, kde zbožní prosebníci, sežmoulivše papírové supplikace, plivají je svým domnělým spomocníkům, sochám bůžků, na tělo. Utkví-li prosební žvanec na soše, kyne šťastnému žadateli vyslyšení. Siamci, vedle pěknějšího svého způsobu prositi Buddha za splnění žádosti, nemohli již pro tu příčinu přijmouti žaponské nebo čínské formy výkonu toho, plvání modliteb, že jim uvádí na mysl plvání rozžvýkaného betelu do tváře, což je pokládáno za nejhrubší a nejpotupnější urážku.

Vrchol vši neúcty k posvátným zřízením a místům siamské bohoslužby domníval jsem se však poznávati v pravé její velikosti, vida kněze, jenž měl v božišti stráž, zrovna před palladiem a beze všech ohledů na vcházející a odcházející poutníky, na rohoži rozvaleného chrápati jako by pilou řezal. Až přikvapil jiný bonz a rýpnul jej do chodidel, uznav i za dobré ospalému kollegovi domlouvati, aby neopomíjel aspoň základních pravidel slušnosti. Ze všeho vyzíralo, jak Siamcům již i bozi zevšedněli.

Vat Pra Keu osvětlován jest elektricky, a dráty jsou vedeny, a také upevňovány, dosti libovolně, kudykoliv, pokud možná vždy s nějakou výhodou. Místy vidíme je připevněny na nejkrásnější z ozdob, na místě, kde nejvíce ruší, místy drží je sám bůžek některý nebo má je dokonce přibity na hlavě. Hle, pitvorného Jaka (džaka), jež také již degradovali k takové službě, na lepší pokrok cizácké civilisace, jak se tomu šklebí polo zlostně, polo plačtivě!

Architektonicky nejdokonalejší a nejpůsobivější jest, jak již dříve bylo řečeno, chrám knih (čili »chrám-knihovna«). Předě vchodem je nádržka, kolem níž v kamenných vasách a hrncích pěstují se umělé zákrsky rostlinné. Po mramorovém schodišti stoupáme do přední, ku hlavní budově na způsob kiosku přistavěné části, bohatě pokryté štukem a mramorem, jako krajky jemně tesaným. Uprostřed této přeskvostné budovy stojí osmistěnný rinzo, knihovna otáčecí, v níž jsou uschovány drahocenné knihy posvátné. Záležejí z úzkých palmových listů, navlečených list na listu, vždy asi 30–50, na hedvábnou tkanici a pečlivě uložených v ozdobné schránce, jež opět je převázána stužkou. Otáčecí knihovna, nákladně zhotovená z drahého černého dříví, stkví se všecka bohatstvím uměleckého díla, jsouc vykládána stříbrem, perletí a slonovinou. Po jejích stranách narovnáno hojně úhledných krabic plných vosku, svěc, hedvábných a zlatohlavových látek, vonných dřev a jiných rozmanitých věcí drahocenných, jež sem darovali ctitelé posvátných knih buddhistických.

Strávil jsem několik půldnů návštěvami tohoto božičtě, v skutku pohádkově krásného, a směle dokládám, že bylo by zapotřebí zvláštní objemné knihy s několika sty vyobrazení, aby byla důkladně vypsána všecka jeho nádhera. Samy nástěnné malby, jichž tu je v hojnosti všude v loubích kolem chrámův, a to pečlivěji provedených nad ony ve Vat Po, stačily by vyplniti samostatný sborník cizokrajných legend. Co představují ony obrazy, řešil mi z jejich zajímavých komposic jeden z talapoinů.

Vat Pra Keu před jinými vyniká vnějškem zánovním a vzornou čistotou nade všecky ostatní. Je to jediné božičtě bangkocké, v němž nic nám nepřipomíná neodvratný konec všeho pozemského, kde není sledu zvětšlosti a znenáhla dokračující zkázy. Kdežto ve Vat Po tropické lijáky a žár slunce zůstavují po sobě spousty hlavně na omítce, odkud vydrolují se a spadávají výzdoby, není ve Vat Pra Keu ani místečka, jež by nám prozrazovalo, že tato všecka zevní nádhera je pouhý tenký povlak obyčejného zdiva, po výtce jenom cihel, vysušených na slunci – – –

Druhým velezajímavým božičtěm po Vat Pra Keu je Vat Čejn.[15] Rozkládá se na pravém břehu řeky Menamu, a jeho majestátní jehlančítý paplan, také nazvaný »pagodou slonů«,

vysoko přečnívaje své okolí z daleka k sobě vábí zrak poutníků. V poblíží tulí se k němu prostý palác králova bratra, prince Samnet Konapa, dávaje tím spíše vynikati velkolepým rozměrům bohatě vyzdobeného paplanu. Vat Čejn mohli bychom případně nazvati obrovským extravagantním památkem nevyvážitelných bizarních nápadů, jimiž bují a kypí fantastická vynalézavost siamských architektů. Dozajista není v Siamu druhé budovy tak pestře a tak hojně poseté ozdobami. Prohlédněme část po části všechen její vnějšek, neuznaménáme nikde ani sledu nezpracovaného hrubého stavebního materiálu, ni jediného kamene, který by nebyl umělcovým dlátem přetvořen v lepotvárnou spleť arabesk, oživen ornamenty a sochami nebo malebně pokryt ladnými barvotřpytnými květy. Udiveni a zvědavosti plni tážeme se, z jakých asi kamenů či zdali všechno z drahocenného porculánu zhotoveno je tisíce a tisíce rozmanitých, účelně spořádaných vypuklin a výběžků, jež tak plasticky, tak životně vyvstávají ze stěn. Ani zdání neměl jsem té chvíle, jaké překvapení kyne mi, až budu prohlížeti pyramidu z bezprostředního blízka.

Pobídl jsem veslaře a pln jsa nedočkavosti, vyskočil jsem z loďky na břeh, s něhož jen několik málo kroků nás dělí od předního prostranství božišť. První branku, velmi sešlou, ostrahuje dvě nestvůr, tesaných z tvrdého kamene, jež vyobrazují bůžky s ptačím zobanem, netopýřímí křídly a kohoutími drápy. Chvatně vkročil jsem do prvního, rozložitého nádvoří. Jako bych se ocitl ve zvěřinci, proutkem čaroděje v kámen zakletém, vidím plno rozmanitých předpotopních nestvůr a obludných tvorů, podoby oněch před brankou, pak zvířat a ptáků současných, jako divokých kancův, opů, sousoší dvou opic, z nichžto starší rve mladší družce z úst ořech pinangový, dále pávů, jeřábů a jiných a jiných postav díla sochařského. Mezi touto »drůbeží« tyčí se několik olbřimu, pět i šest metrů zvýší, hrozných džaků, pokrytých kousky barevných skel a porculánu. Jsou také již valně sešlí, okrasy s nich oprchávají.

Za tímto velkým nádvořím je menší dvůr s malými klášterními domky, nyní prázdnými a zpustlými. Obrouben je do čtverce stinným loubím, pod nímž u vzdálenosti dvou až půltřetího metru sedí ve výklencích sochy Buddhů, všechny pozlacené. U čtvera vchodů sem vedoucích a zdobnými vraty zavřených stojí bronzové sochy slonů.

Za nádvořím Buddhů běží nekrytá chodba s několika malými východy. Jedním tím východem vykročiv ocitl jsem se na jiném nádvoří a krom nadání u samé pagody. Také zde podél nádvořních zdí jsou podloubí s výklenky a ve výklencích nástěnné malby, stářím sice zašlé, zpustlé a pokud se týká barevného provedení, pravé mazanice, přece však zajímají tím, co na oči předvádějí. Samé výjevy z buddhistických pekel (buddhisté věří hned v několikero), která

hrůzami tam chystanými provinilým duším nezadají v ničem oněm, jimiž přísný a pošmurný kult ve středověku evropském dlouho udržoval v postrachu a na uzdě lidské vášně. Zde na jednotlivých obrazech viděti lze, kterak hříšníci po smrti podle míry přisouzených pokut jsou smaženi, pečení, slony čtvrceni a sápaní, vosami bodáni a jinak a jinak přehrozně trestáni. Ubožáci opomněli za živa vykoupiti se aspoň z části z těchto míst neskonale hrůzy dobročinnými skutky, milodary bonzům a ostatními účinnými prostředky, které mají moc osvobodovati z věčného trápení. Kromě obrazů jest i zde na nádvoří hojně rozmanitých sošek, z nichžto některé jsou z tučku vytesány. Čínští bůžkové stojí na stráži u čtvera schodišť vedoucích ku pagodě.

Pagoda, správněji řečeno paplan, se základnou jehlance, ukončený však nezahroceným obeliskem, je osmihranná, má do poloviny své výše dvanáct pater nahoru se sužujících a tři gallerie, na které vstoupiti lze po schodech značně příkrých. Jednotlivé stupně jsou až půl metru zvýší, takže chůze po nich jest obtížná, zvláště sestup jest velmi namáhavý.

Skoro ve čtverci kolem velké pagody zvedají se málem do poloviny její výše nižší paplany, podobné prostřednímu nejvyššímu, tvaru obelisku, jímž pyramida pěkně jest dovršena. Na druhé gallerii, a také vždy mezi dvěma schodišti, stojí kioskovitý pavillon téže podoby, jako pavillony ve Vat Pra Keu.

Kolem první gallerie v úhledných lomených křivkách vine se bohatě provedená immitace kamenného zábradlí, nahoře prolamovaného majolikou, a sloupovím ukončeného. Vnitřní strana první gallerie, opora to a násada druhé gallerie, a konečně také i druhá i třetí gallerie jsou věnčeny bohatým reliefem. Kdekoli pohled utkvíme na pagodě, vidíme znamenitě stilisované tvary architektonické, figurální neb ornamentální, věže a věžičky s mosaznými visutými ozdobami, sochy Theved klečících na jednom koleně a vzpírajících, jako řecké karyatidy, rukama i hlavou »obrovské balvany« svrchního zdiva, střetneme se pohledem s dvojhlavými draky a fantastickými tvary květův a listův, i s hladkými deskami majoliky. A vše to lahodí oku pěkně sladěnou stupnicí živých barev.

U výši asi padesáti metrů vyzírá ze čtvera výklenků jejichžto svršek vybíhá v malou pěknou pagodu, na obrovských slonech sedících čtvero podob indického boha Indry, pána nebe a vzduchu, dárce zúrodnujících dešťů.

I postavy Theved i květné korunky, z pola růže z pola lotusy, zúplna odstávají od základní stěny. Jestliže ještě takořka u samé pagody stojíce a vzhůru hledíce nedovedli jsme rozřešiti

hádanku, z jaké látky jsou všechny ty ozdoby, zdali vytesány z kamene, či jsou-li vytlačeny na velkých deskách porculánových a vypáleny asi na týž způsob, jak se vyrábějí takové ozdoby v Číně: nyní když jsme vystoupili až k nim samým, rozplynula se všeliká nejistota ustoupivši jasnému názoru. A z pravého poznání vzešel a vzrostl nový podiv. Znamenáme, že všechny ty předivné okrasy, kromě nemnohých kusův, jež nelze jinak vyrobiti nežli z polévané hlíny, slepeny jsou z hrncových střepů laciného anglického a německého tovaru, nebo ze čtvrcených čínských koflíků. Pagoda sama vystavěna je na díle z cihel, na díle ze dříví a železa, načež ohozena omítkou, tak uzpůsobenou, že má vzhled kamene. Do vlhké omítky zasazeny potom střepy tak, že skládají ornamenty. Postavy Theved mají kostru z mohutnějších dřevěných špejlův a do vrstvy cementu, jež na kostře lpí, vetknuty jsou opět, kromě hlavy a některých menších samostatných dílců, pálené střepy asi v takovém pořádku, že připomínají uspořádání rohových desk na tělech pasovců. (Slovem »střepy« nebud'těž rozuměny trosky nádobí, dokonce ne snad – a prosím za prominutí, odbočuji-li až na tak odlehlé pole možných mylných výkladů – spotřebovaného za nepokojů v bangkokských domácnostech, nýbrž po továrnicku schválně vyráběné kusy hrncené, určité velikosti a úpravy, pro potřebu siamské plastiky, jichž se dováží sem z evropských a čínských odborných závodů do roka za statisíce tikalů.)

Pohlížíme-li z blízka na tyto plody siamského umění, bezděky nám připadá, co vidíme na malé ploše před sebou, jako titěrná hříčka, nebo dokonce jako nápad blázna kteréhos. Než, jak velkolepé, jak mohutně působivé dílo vyvstává před námi, pozorujeme-li celek z povzdálí!

Pagoda Vat Čejn, přes osmdesát metrů vysoká, všechna je ozdobně polepena střepovými tabulkami. Právě bylo na ní zaměstnáno asi dvacet dělníků ji opravujících. Ale bylo by jich zapotřebí na sta, by stačili vyspravit škody, stále a stále působené zhoubnými živly na křehkém vnějšku bangkokských božišť vůbec a na Vat Čejnu zvlášť. Někde oprýskalo půl stěny, někde celá, tak že úlomků jejích okras, ba celých růžic jejích leží spousta kolem budov. I mohl jsem si do vůle nasbírat ukázky této podivné siamské reliéfní mosaiky, a také, co se mi hodilo, hned jsem si vybral. Všechna božiště dolního aluvialního Siamu vystavěna jsou z takových křehkých látek, ze dřeva, sušených cihel (vepřovic), malty a hliněných střepův, i vyžadují neustálé opravy a každoročního velikého nákladu, čehož se jim však jen pořádku dostává.

Nabaživ se prohlídky velezajímavé stavby Vat Čejnu sestupoval jsem po příkrých schodech s velikou námahou. Křeč svírala mne v nohou, ledva jsem se ocítil na zemi, a trvalo bez mála hodinu, nežli jsem opět mohl na nohy dobře stoupiti a lehce vykročiti.

Před Vat Čejnem, hned u řeky, jest prostranství, tak jako snad přede všemi siamskými božišti, určené ku spalování mrtvol vynikajících Siamců. Jednoho takového spalování súčastnil jsem se krátce před odchodem ze Siamu. V tomto případě byla to mrtvola bohatého kupce. Pozůstatky její, ohořelé kosti a hrstka popelu, potom byly uloženy v bohatě zlacené popelnici a s ní zazděny do nové, jeho rodinou započaté pračedy. Mnoho božišť Siamci vystavěli a stavějí na paměť i k posmrtnému dobrému svých drahých zesnulých. Vystavěti Vat pokládáno jest obecně za skutek nejzáslušnější a božství nejmilejší. Ježto pak je možná nabýti způsobem tím nejvíce odpustků, nepodivíme se, že je v Siamu takové bohatství božišť.

O novém roce siamském (1. dubna), a potom ještě také po čtrnácte dnů, stavějí Siamci malé hliněné, několik stop vysoké pagody leckde na volném prostranství kolem Bangkoku. Sám viděl jsem tu stavěti takovéto bohublé drobné novoroční stavby, pod něž dávají též něco peněz a jež horem všelijak ozdobují, na př. i praporci, a kolem nichž zapalují vonné doutnající přípravky. Patnáctého dne po novém roce děti mohou již bořiti tyto novoroční vaty a podržeti si peníze pod nimi nalezené. Tyto nábožné zvyky jsou podle všeho jenom pouhé zbytky obyčejů dávnověkých, kdy pod skutečné veliké pagody zakopáváno hojně pokladů na penězích a šperku za oběť nebesům — — —

V Siamu jest čtvero hlavních druhů vatů, a to: Vat Huang, zbudované z vůle královny, potom Vat Čau z nařízení princů, Vat Kun Nang nákladem šlechticův a boháčův, a posléze Vat Radsadan, pořizené z peněz obecních.

Z ostatních božišť bangkokských zasluhují zmínky pouze ještě nový Vat Lat Popet, malý sic, ale velmi nádherný, dále Vat Song Ban Dita, jenž sousedí s královskou zahradou, anamitský chrámek Vat Džuan, siamský Vat Tzinin a Vat Sam Plin, kdež v nádržce chovají krokodily.

Navštívil jsem též několik čínských božišť, nepatrných to chrámků až křiklavě pestrých, v nichž ve všech, kromě Konfuciova svatostánku, jest plno děsivých příšer a obludných netvorů předmětem uctívání, podle zvrhlého, fojsky a lamisticky znetvořeného učení Buddhova.

Jednou z největších zajímavostí bangkokských je Vat, který sousedí se »Zlatou horou«. Božiště to nevyniká ni krásou vnitřku, ni výstavností vnější; ale zajímá nás výlučně jako jeviště posledních věcí člověka siamského.

Za nízkou zdí je pole rozděleno v několik nádvoří pro účely méně zámožných a nuzných; místo pro boháče a členy královského rodu odděleno je od pole chudiny vysokou zdí. Na tato pošmurná místa dopravují bangkokští své mrtvé, aby je odevzdali plamenům.

Siamci své mrtvé spalují; vyjimku činí jenom s těmi, o kterých se domnívají, že při skonání byli posedlí zlým duchem, a s těmi, kteří zhynuli nemocí nakažlivou. Dříve nežli spálí tyto poslednější, pohřbí je na několik měsícův, aby zloduch »pí«, šířitel nákazy, pod zemí zahynul; kdyby opatrnosti té opominuli a mrtvolu hned spálili, zloduch uvolněn ohněm vznesl by se opět z mrtvého těla do vzduchu. Spalující své mrtvé, domnívají se Siamci, že uvolní tělo z otroctví hmoty a transmigraci (stěhování) duše uspíší.

Zemřelý způsobí pozůstalým dosti starostí, práce a výdajů. Byl-li příslušníkem vysoké šlechty nebo zámožné kupecké rodiny, jest odložiti obřad spálení těla jeho na několik dnů, často na několik neděl, měsíců, ano, je-li zemřelý z nejbližšího příbuzenstva králova, i na léta.

Tělo mrtvého vykoupají, natrou barvou a vápnem, zabalí do plátna bílého, ježto buddhistům barva bílá značí smutek, potom nalijí mrtvole do hrdla medu nebo, má-li býti na delší čas uchráněna rozkladu, něco rtuti, načež v ústa jí vloží zlatou nebo stříbrnou minci, nepochybně na poplatek v bráně do věčnosti, jako býval obolus u Řekův za převozného Charonovi, a ruce mrtvoly složí tak, aby byly sepaty jako k modlitbě. Aby plyny a tekutiny při pokračujícím rozkladu těla měly kudy unikati, vkládají se bambusové trubky mrtvole do úst, do konečníku, nebo i v otvor do břicha učiněný. Potom se mrtvé tělo v silné rakvi zatmelí. Byla-li osobnost zemřelého z nejvyšších kruhů, přivážou kolena mrtvoly k prsoum tak, jako by seděla na bobku, načež ji vloží do veliké, hrnci podobné kovové urny, v níž ji později spálí.

Takto připravené mrtvoly přechovávají bohatší Siamci buď doma, buď ve zvláštních budovách. O tom však zmíníme se podrobněji v příští kapitole, věnované popisu královského dvora siamského.

Mrtvolu chudšasovu za krátko vynášejí na nosítkách z domu v rakvi, našim rakvím podobné, do jednoho ze dvorů Vat Ci Ketu. Tam ji složí; na cihlovém podstavci na železný mřížovaný rošt, pod nímž rozdělají oheň z obyčejného dříví. Zatím co talapoin odříkává modlitby za mrtvé, příbuzní usednuvše kolem hranice na rohožích, baví se rozmluvou o mrtvém a odbývají zároveň pohřební hostinu čajem a cukrovinkami. Z hospodárnosti také střídajíce se polévají z přinesených nádobek s vodou chudou hranici, by dříví pozvolněji hořelo a mrtvola důkladněji zuhelněla. Dříví v Bangkoku je dosti drahé, pročež jenom boháčci věnují hojně

dříví, začasť i vonného a drahocenného, na hranici ku spalování svých mrtvých přátel, kdežto mrtvoly chudých málokdy bývají na popel shořelé. Co neshořelo, přátelé buď v kusech nebo rozdrčeno seberou do ranečků a odnášejí si domů.

Po dvakrátě byl jsem divákem při spalování mrtvol v Bangkoku. Poprvé ve Vat Čejnu, kde obřad nad bohatým nebožtíkem konán s přepychem za valného úcastenství obecnstva, po druhé ve Vat Ci Ketu, kde chudičkému loďaři vystrojili pohřeb na nuzné hranici ze čtyř špalků, kam všeho všudy devět přátel přišlo vzdát mu poslední poctu. Pro nesnesitelný puch, jenž vycházel již z pouhé mrtvoly, jak ji nesli ku hranici v tom vedru, jímž tu vše, co dožilo, podléhá rychlému rozkladu, a pak ještě horší, když hranici zapálili, nevydržel jsem dlouho ani tam při bohatém, ani onde při chudobném spalování mrtvých, ať nic nedím o tom, jak mne dojímala odporná podívaná na škvířící se lidské tělo byť i bezduché.

Než sotva lze vypovědět, jaké dojmy teprv potom očekávaly mne za několik dní na sousedním dvoře za polozbořenou zídou, na příšerném Patha Pidibu, »svatém poli« nejnuznější chudiny – –

Kdykoli jsem se dotazoval Siamců lepších tříd, používá-li se dosud Patha Pidibu a zdali a kdy mohl bych jít podívat se na to, co se tam děje, vždy mi tvrdili, že z rozkazu králova již je zrušen obyčej »pohřbívání nejnuznějších« na Patha Pidibu. a že bych tam již nic takového nespatrił, ježto prý od té doby mrtvoly, buďtež si kohokoli, třeba žebrákův, spalovány bývají na hranici. Avšak brzy bylo mi přesvědčiti se o jiném. Ohavný ten obyčej, mně již dříve z knihy norského cestopisce Karla Bocka známý a již z pouhého popisu toho nevýslovným hnusem, ba hrůzou mne naplňující, trval dosud. Tlumočník můj pochopiv, jak rád zevrubně poznávám vše, co lze poznati vlastním názorem, podplatil zřízence Vat Ci Ketu a jednoho dne v samý večer přiběhl ke mně s novinou, že na zítří ráno na Patha Pidibu »zpracována« bude mrtvola žebrákova, nalezená na ulici dnes v podvečer.

O sedmé hodině z rána dostavil jsem se tedy do Patha Pidibu. Ale ještě rannějšími hosty a to ještě s jinými zájmy, nežli s pouhou zvědočtivostí pozorovatelů, byli tu již – supové a psi. Na sto supů sedělo na zídce a na stromech. Děrami v polousesuté zídce odkudsi z polí a z božiště samého sběhla se hromada oblezlých psů, členů velmi četné bangkokské policie zdravotní. Bývalo jich v Bangkoku před časy ještě mnohem a mnohem více, prý jako je šakalů na poušti, až byli na překážku ano i na postrach lidem; ale buď jakousi epidemií, buď neustálým tajným otravováním poněkud prořidli, a nepleše té aspoň do jisté míry učiněna přítrž.

Supové dávali na jevo značný nepokoj. Hopkovali, křídla rozestírali, zvedali se, chvíli kroužili vzduchem a prolétnuvše se, opět se snesli na Patha Pidib. Procházeli se tu jako krůty na zrní čekající. Nedočkávě pokukovali všichni ke špinavým, zpustlým chýším u zdi, několik jen kroků opodál, před nimiž na nosítkách, zabaleno v rohoži, spočívalo bezduché žebrákové tělo. V ohyzdných oněch staveních bydlelo dvě rodin sapalů, totiž úředních rozřezávačů mrtvol.

Jedva že jsem umístil a připravil fotografický svůj přístroj, vyneslo dvě otrlých pochopů mrtvolu chud'asovu a vyklopivše ji uprostřed nádvoří, drsně, bez nejmenší známky šetrnosti obrátili ji na znak. Potom, strhnuvše s těla starochova jediný kus vetchého špinavého klocu, obnažili i onu část bídného, vychrtlého trupu jeho, kterou za živa bylo mu pečlivě mítí zahaleno podle zdejších přísných nařízení místních. Ještě ani nedopadla mrtvola k zemi, a již ozval se lomozivý třepot křídel. Ovzduší ztemnělo supími těly, jichž dobré sto v měkkých křivkách snášelo se k zemi, v jediný tlum se psy, nebo povzlétalo druh nad druhu, zápolíc o místo u mrtvoly. Ale sapalové uchopivše notné klacky nemilosrdně bušili do mrchožroutů, aby je odehnali. Také několik vran připlichtilo se do hejna supů; dříve jsem jich tu neznamenal.

Zatím z chýše vyšel pochop sapalů, dlouhý nůž třímaje, a zaměřil rovnou k mrtvole pronikavě již zapáchající. Rozsápav ji jediným řezem od lůna až po hrdlo, sňal jí s prsou dlouhý pruh masa. Potom několika řezy oddělil svalstvo na rukou a nohou, aby připraveno bylo k úspěšnějšímu zaklofnutí supích zohanův a psích tesáků. Lační hosté majíce před očima tyto přípravy, jsouce puzení probuzenou nenasytnou hltavostí a odráženými ranami sapalů, rvali se vespolek v závistném bažení po hodech, již tak blízkých. Čím dále dravějším a dravějším byl skřek supů a lítějším a lítějším bylo vrčení a soptění psův, a když sápal s nožem poodstoupil, zběsile a vztekle v jediné změti vrhlo se všechno to odporé hejno, všechna ta ohyzdná smečka rozlícených dravců na přistrojenou kořist'. Běda psům, kteří neuškubli svého dílu dosti obratně a neodběhli s ním dosti rychle v bezpečný kout! Spozdílčům odpykati bylo bolestnými ranami supích zohanův a čekati opodál, až křídlatí soupeři se nasytí. Potom teprv dojde na čtvernožce. Supové, odehnávše vyjící soupeře, tím žravěji rvali se potom druh s druhem o vnitřnosti mrtvoly, vláčeli střeva její po zemi, klofali jí do tváře, oči – – – Podrobnější líčení ohavného divadla snad vymyká se mezím slušného psaní. Také jsem nesnesl více nežli zahájení této hrozné scény, a jenom stěží, úsilovně překonávaje hnus a odpor, zachytil jsem fotograficky tré výjevů děsného děje. Déle odolávati nemoha mravnímu

sklíčení a tělesnému zkormoučení, prchal jsem odtamtud jako běsem štván, jsa těžce zachvácen »mořskou nemocí«.

K docelení obrazu v hrubých rysech stačí dodat, že po té, když supové se nasýtí, sápal obrátiv mrtvolu opět několika řezy uvolňuje svalstvo na zádech, po čemž psi dokonávají práci.

Na otázku, která je příčina, podnět k těmto hrozným obyčejům, dostane se nám odpovědi: Úspora dřeva. Teprv potom, když mrchožravá, prašivá havěť nasativši se zůstává na poli Pat Pidibu leda holou kostru, ohlodané kosti bývají napolo spáleny či jenom opáleny a pozůstatky posléze buď odneseny domů, nebo – hrozná to věc, ale pravdivá – vyhozeny přes zeď do blízkého roští. Druhdy umísťují je i na hrubém oltáři v jednom z chrámových baráků, nebo zahazují prý prostě i do řeky.

Nesletlo-li a nesběhlo-li by se k takovým příšerným hodům dosti hodovníků, kteří pro nedostatečnost počtu svého zůstavili by mrtvolu náležitě neožranou, dají ji do veliké bedny a k ní třeba na celý den zavrou jednoho nebo dva psy, jež chytí lasem; ti potom obyčejně dostojí úkolu svému.

Po útěku svém z Pat Pidibu asi za tři čtvrti hodiny nahlédl jsem brankou, přidržuje šátek těsně k ústům a nosu, na dějiště ohavné a bezcítěné nelidskosti, a spatřil tam kostru, na ní dva psy, kteří ještě jí se obírali, a dvacet kroků od nich rodinu pochopův, zaměstnanou právě vařením a popíjením čaje. Ó těchto hyen! Několik stinga bylo mi doma vypiti, nežli jsem si žaludek opět trochu napravil.

Domnívám se, a zajisté nikoli neprávem, soudě hlavně z nepřítomnosti talapoinů při vyličeném ději na Patha Pidibu (a potom i z podplácení zřízců na tomto poli chudiny, chtěli by kdo těm věcem býti přítomen), že se ještě doposud provádí cos takového, jako je předhazování bezduchých těl žebráckých mrchožravé zvěři, ale že se to děje potajmo a vícekrát do roka, a že trvá snad i jakési nařízení, aby cizincům zamezován byl přístup k takovým výjevům. Ale – bachšiš vítězí všude!

Do nádvoří pro boháče a šlechtu, žel, tentokrát jsem se nedostal, když tam bylo právě spálení mrtvoly, a později zmeškal jsem vhodnou příležitost. Ujišťovali mne, že jsem ničeho neztratil, ježto v Siamu rovněž jako v Žaponsku a Číně postačí viděti a poznati nejpřednější božiště; v ostatních málokdy nalezlo by se cosi nového, zajímavějšího svérázností, a výlohy učiněné s návštěvami studijními v takových místech byly by učiněny zbytečně.

Kapitola III.

Pán bílých slonů – Slunce v Siamu

»V slunečním systému siamském palác královský je slunce, kolem něhož se všecko točí,« správně děl výtečný anglický pozorovatel siamského dvora, Henry Norman. Jeho Veličenstvo král Čulalonkorn je skutečně sluncem, pánem Siamu, samovládce ničím neobmezený. Předkové Čulalonkornovi dělili se ještě o panství nad Siamem s tak zvaným Vang Nar'em, druhým králem, jímž obyčejně býval nejstarší králův bratr (Podivuhodný tento duplikát panovníka připomíná poněkud na žaponské šogunství.); ano ještě sám Čulalonkorn v první době svého panování dělil se tímž způsobem o vládu se strýcem, jenž dal si přezdívati Jiří Washington, prý ze sympatií pro téhož velikána. Než, hned po úmrtí strýcově Čulankorn zrušil starodávnou instituci dvoukrále, z bývalého paláce druhého krále učiniv z části kasárna, z části museum. Jakkoli na venek jevívala se moc panovníčí jako nikým a ničím neobmezená, ve skutečnosti vládnul král jediné prostřednictvím šlechty; až teprv Čulalonkorn sám zlomil veškeru její samostatnost, veškery její nároky na spoluřízení státní lodi, sám uchopiv se velmi rozhodně skutečné samovlády nade vším Siamem. Siamská šlechta (nikoli však šlechta Laosská) z pěti šestin záleží ze členů královské rodiny, jež je pověstna velikou plodností, tak že málem ani není možná všech členů jejích spočísti. Král sám je šťastným otcem již více než osmdesáti tak zvaných legitimních dětí, a kromě toho, kolik má levobočků, snad nikdo ani neví. Když mu bylo asi patnáct let, bývalá jeho guvernanka obdařila jej synáčkem.[16]

Král Čulalonkorn má jenom dva vlastní bratry, jejichž zákonitý titul je »Čau Fa«. Za to nevlastních bratrů je několik tuctův a z nich každému přísluší titul »Pra Ong«. Těmto nejbližším svým příbuzným svěřil král veškeru moc administrativní a exekutivní, když roku 1891 ustanovil se vládnouti »modernějším« způsobem, nežli dosud. Zřídil tedy kabinet o dvanácti ministerských portefeuillech, rozdal je svým dvěma vlastním a desíti nevlastním bratrům. Tito vládní ministři dosadili potom ostatní své příbuzné do nejmýnosnějších úřadův, a správcové těchto míst opět pečovali a pečují o své nejbližší. Protož kamkoliv se obrátíme, znamenáme, že jako leckde jinde, tak i v Siamu jest přeúrodná půda pro tak zvané »strýčkovství« a že zejména stav úřednický v Siamu jest nejbujnějším jeho květem.

Královo příbuzenstvo roztříděno je sestupmo, přesně podle stupňů příbuznosti, v hodnostní třídy. Hodnostní třídu kromě titulu označuje také ještě určité hodnostní číslo. Tak na příklad

důstojenství králova bratra rovná se číslu 20.000. Je to jeho »sakun« čili hodnostní číslice. Bratr korunního prince má »sakun« 15.000; ale kdyby některý z obou pověřen byl úřadem místokrále v některé provincii, stoupla by jeho »sakun« o 30.000. Podle těchto stupnic rozdělovány jsou státní úřady též starousedlé šlechtě siamské.

Šlechta pouze titulární, k níž počítají se i někteří Evropané, dělí se v Siamu na sedm záslužných tříd, z nichž první slove »Čau Phya«, poslední »Pann«.[17]

Nabyl-li jsem jakého takého přehledu velmi spleťté stupnice královských příbuzenských a hodnostních tříd v Siamu, jsem za to povděčen panu Grüsemannovi v Bangkoku. Od něho zvěděl jsem na př., že ze všech manželek Čulalonkornových jenom třem přísluší titul královen. Prvá z nich zove se »Somdet Pranang«, ostatní dvě mají právo pouze na titul »Pranang«. Roku 1880 utonula i s dceruškou svojí líbezná, velmi oblíbená královna Sunanda poblíž Bang Pa Inu. Nynější vládnoucí královna slove Svang Vadhana; žijící tři královny jsou, resp. byly nevlastními sestrami královými. Nynější dynastie zakládajíc si na udržení čistoty posloupnosti, je odhodlána voliti za příští matky korunních princů, za manželky první třídy, jediné princezny »Akama Hesi«, totiž opět dcery z čistého rodu královského. Zásada o zvrhání se rodu následkem ohavného krvesmilství nepotvrzuje se tu (aniž se potvrdila na př. v královském rodě Inků).

Královským splozencům, jichžto je veliké množství nestejně »ryzosti rodové«, dostává se nestejného zaopatření otcovského. Náзор obecný dělí všecky děti královy na čtvero tříd; ale platný zákon – jak mi bylo dodatečně potvrzeno – zná jich jenom tré. Na místě, abych uváděl podivné a českému čtenáři zajisté lhostejné krkolonné titulatury rozmanitých »tříd« královského plemene siamského, dodávám, že leckterému tomu dítěti není proč záviděti, ježto kromě titulu nemá, čím by se chlubilo; neboť koho položila siamská Štěstěna do královské kolébky čtvrté nebo třetí třídy hodnostní, bývá, doroste-li, obdařen úřadem nebo zaměstnáním nevalně stkvělým, aspoň podle našich názorů na původ z krve královské. Tak i dvorní kuchař, desátník tělesné stráže, kormidelník na královském člunu atd. atd. podle přirozeného práva mohou pohlížeti k nejvyššímu veliteli a pánu svému s úctou v pravdě synovskou.

Etiketa u siamského dvora je velmi přísná, a řád, pojednávající o výsadách, z nichž, mimochodem řečeno, mnohá výsada rozmanitě roztříděných nápadníků dvorních apanaží nám Evropanům směšnou by se zdála, velmi složitý. Jinak také oslovují »Čaufas«, nejdůstojnější princové, královského otce, a opět jinak děti, vřaděné po těchto »zákoných« princích do první třídy příbuzenstva králova. Rovněž každému jinak podle téhož řádu stříhány vlasy a

darováno bývá jinaké nádoby na betel. Jenom zákonní princové mají zvláštní tělesnou stráž, dvorní hudebníky, kteří jim hrají na králových nástrojích, mají divadelní společnosti, dvorní pěvce, pažata i četné otroky. Jim při zrození indičtí a buddhističtí kněží staví horoskopy a vkládají do kolébky zpěvy z Ranadany, později velkolepé slavnosti postřižin a posléze i spalování mrtvoly jejich konají se nákladem královým.

Královské paláce, sousedící těsně s Vat Pra Keu, obehány jsou dvojnásobným zdí, v jehožto branách stojí dnem i nocí tělesné strážce. Několik paláců dosti po evropsku vyhlížejících, jako palác ministerstva, mincovna a těm podobné státní budovy skládají zvláštní posvátné město, v němž siamský samovládce tráví dvě třetiny roku. Nežli nastanou největší horka, odjíždí král na pobřeží, nebo do rozkošného letního sídla Bang Pa Inu. Ta část paláce, kterou výhradně obývá král, zakryta je budovami jinými, jakoby na ochranu před profánními pohledy lidu. Toto vnitřní »město« královské zovou Siamci »Kang Nai«. Obyvateli jeho jsou kromě krále a kleštěnců pouze ženy a děti. Dvorní etiketa siamská zapovídá již samo vyslovení jména harému, v nějžto král, nyní více nežli dříve, se uzavírá.

Průčelí »Kang Nai« zakryto velmi vzhlednou budovou »Čakr Kri Maha Prasat« čili »Síněmi audienčními« (Viz hořejší vyobrazení), jejížto části; sou rozmanitých slohův evropských, ale kryty střechami slohu čistě siamského. Nádhernou tuto budovu vystavěl Angličan Clonnis v letech 1880–1886. Pouze vnitřní její zařízení stálo více než dva miliony korun rak. m. Nechybí zde ani evropsky zařízená bibliotheka, v nížto král čítá rád evropské i americké časopisy psané angličtinou, jižto dobře ovládá.

Čistě vydlážděná rozlehlá nádvoří osvěžována jsou stromovím, zasazeným často jenom v hrncích nebo vasách bizarních forem. Krytba podivuhodných palácových krovů, žlutě nebo modře polévaná, čistý úběl vnějších zdí ve všech nádvořích, peřesté kroje dvořanů, slušné uniformy stráží, jež kromě důstojníků chodí bosy, vše to, jakkoli hraje pestrotou, přece vyjímá se mile a činí nevšední dojem důstojného královského sídla.

V témž oddělení paláce jest i zvláštní modlitebna králova. V jiném božišti, vnitř černě ověšeném (již tedy po evropském způsobu) za mého pobytu vystavena byla na jehlancovitém katafalku mrtvola korunního prince Maha Vadži Runhi, jenž zemřel u věku 16 let v měsíci lednu roku 1895. Po něm byla hodnost následnická udělena princovi Maha Vadži Ravut, jehož nebylo ve vlasti v tétě době, kdy jsem dlel v Bangkoku, neboť cestoval s otcem po Evropě.

Mrtvola prince Maha Vadži Runhi, opatřena byvši proti hnilobě větším dílem rtutí, byla vložena v poloze skrčenců, s koleny k prsům přitisknutými a přioděna jsouc žlutým hedvábem, v nádobu železnou tvaru popelnic a s nádobou touto do jiné, bohatě pozlacené a drahokamy vykládané. Teprve po návratu krále Čulalonkorna z Evropy dokončeny byly složité přípravy ku nádherné slavnosti spalování mrtvoly a obřad po té vykonán. Smuteční stráž, talapoini a také někteří členové královské rodiny, střídající se u katafalku dnem i nocí, vzdávali poctu mrtvole.

Ježto náklad na spalování mrtvol princů páčí se do statisíců tikalův, bývají zemřelé děti královské pečlivým balzamováním a jinými opatřeními, jež jsou v těchto krajinách nezbytna na odvrácení předčasného setlení, uchovávány – až se jich nastrádá několik. Tak na př. roku 1895 spáleno bylo v jednom pořadí smutečních slavností devět mrtvol králových dětí, zesnuvších prodlením tří let. Ježto konají se obřady za každé takové dítě po tři dny, trvala všechna posmrtní slavnost za devět mrtvých právě dvacet a sedm dnův a stála čtvrt milionu tikalů. Za těch několik neděl, které jsem ztrávil v Bangkoku, nepříhodilo se mi, abych poznal něčeho takového vlastním názorem; běhu tedy útočiště k popsání těchto velkolepých slavností podle cestopisu M. Schanzova.[18]

M. Schanz byl přítomen roku 1895 spálení mrtvoly jedné z malých princezen královských, pročež jeho líčení jako svědka hodnověrného budiž mi u věci té náhradou za vlastní zkušenost.

Prvního dne slavnosti přenesou mrtvolu v urně z paláce do některého chrámu, kdež se kněží nad ní modlí a jiné pobožnosti vykonávají. Druhého dne odnesou nebožtíka na žároviště a spálí jej. Třetího dne ubírají se pro pozůstatky spálené mrtvoly a donesše je do paláce, vloží je do zlacené urny a zařadí vhodně do některé komnaty.

Než, mýlil by se, kdo by podle našich pohřebních obřadů soudě, představoval si také slavnost spálení mrtvoly zabarvenu do pošmourná, s tichým vzlykáním, hlasným hořekováním, přívaly slz, dojmavými truchlozpěvy a smutečními pochody. Nic toho všeho nevidět a neslyšet; naopak, slavnostní přehlídky vojska, stkvělé průvody městem, ohňostroje, tance se svítilnami, divadelní představení, loutkové hry a nákladné hostiny, jež se za té příležitosti odbývají, budí v nás dojmy slavnosti radostné. A takovou v pravdě snaží se býti podle možnosti každá tryzna v Siamu, tím spíše i tato královská. Z té příčiny byl jsem rád včasnému pokynu vzácného

přítele svého, milého našeho ministrresidenta, že by nebylo nikomu vhod aniž by se slušelo při královské slavnosti spálení mrtvol jakýmkoli způsobem dávat na jevo zármutek nebo dokonce projevovati komukoliv soustrast, a zvláště někomu z příbuzných. Na to prý je nyní – kromě jiných ohledů – již příliš pozdě a děti ony jsou již příliš dávno mrtvy.

První děj tryzny odbyval se v sirotčinci zřízeném pro chlapce a dívky. Je to ústav královský, zřízený vzorně, leda s nádherou zbytečnou a málem ve všem přemrštěnou. Jeho patero útulných, jakoby přívětivě kynoucích domků dřevěných, malebně a sličně se vyjímá v rámci rozložitých trávníkův a zahrad.

V prostranné verandě hlavní budovy sirotčince usedli na rákosových židlích ministři a dvořané, až na skrovné vyjímky vesměs královští princové, počtem šedesát. Za nimi, na estrádě vyvýšené a drahými koberci prostřené, seděl král v obyčejném křesle, jsa obklopen asi třiceti mladistvými princy a princeznami, z části dětmi svými.

Jeho Veličenstvo Čulalonkorn, čili jak vlastně se zove: Prabat Somdeč Pra Paramindr Maha Čulalonkorn Patindr Tepa Maha Mongkut Pra Čula Čom Klao Čau Yu Hua, »Nejvznešenější mezi vznešenými, pán pánův«, švarný muž útlé postavy, vzrůstu prostředního, byl všecken černě oděn, v punčochách po kolena, střevících s přezkami, krátkých spodkách a přiléhavém kabátci evropského kroje. Hlavu měl nepokrytou, a na všem jeho vnějšku nebylo ani jediného šperku. Za to jeho děti, u věku asi od šesti do desíti let, byly drahými skvosty briliantovými přímo posety. Jejich přeskvostné náhrdelníky, chocholy z per volavky stříbřité, památní peníze, sponky, pateronásobné náramky posázené kol dokola velikými démanty, vše to hrálo jiskrami a blyskotalo báječnou nádherou. Malí princové vesměs byli černě oděni, princezky vesměs bílé, majíce prameny vlasův od temene zapleteny v rulík, z něhož uvitá korunka připevněna byla uprostřed nad čelem; jinak měly hlavy ostříhány do hola. Král byl učesan po evropsku, vlasy maje krátce střiženy, s pěšinkou uprostřed a hladce přičísnuty. Malý knír zdobil mu přemilý a přívětivý obličej. Žel, že Jeho Veličenstvo nemá již tak pevného zdraví a takové svěžesti, jako míval; a užívání chloralu mu ještě více uškodilo, tak že vypadá poněkud unyle. Malí princové a princezky byli o to čilejší a bezděčně dávali na jevo, jak blaze jest jim v otcově společnosti, hledíce jeden přes druhého dostatí se co možná k němu nejblíže a k němu se přivinouti.

Prostrannou dvoranu za královskou estrádou vkusně upravili na smuteční síň, všecku černě ji ověsivše; uprostřed ní, na vysokém pozlaceném katafalku, pod baldachinem z černého sametu, stála urna s bezduchým tílkem princezny, na něž došlo, aby zítra bylo spáleno. Z úst

mrtvoly vinula se, pronikajíc dýnkem urny, stříbrotkaná stuha od katafalku až do přilehlého korridoru, kdež s obou stran tabule, asi jenom stopu zvýší, sedělo ke čtyřiceti žlutě oděných praů, kteří polohlasně prozpěvovali modlitby za duchovní blaho princeznino, třímající při tom onu stuhu z princezniny urny.

Náš ministrresident, požívaje největší přízně Jeho Veličenstva, bez překážky uvedl mne k němu a představil mne. Král povstav podal mi ruku na přivítanou, a opřen jsa o balustrádu verandy otazoval se mne, odkud jsem a kam hodlám, zejména však také, jaký dojem učinil na mne Siam.

Na dobré svědomí ubezpečil jsem krále, že říše jeho je z nejzajímavějších zemí, které jsem kdy poznal, načež král, jsa zřejmě potěšen připomněl, že většina turistův asi očekávala tu příliš mnoho, a není divu, že pak odcházela sklamána, nepovážíc, že pokrok v Siamu není tak rychlý, jako v Evropě. Potom král, stisknův mi přátelsky ruku, mne propustil. Usedli jsme na židle hned za jeho křeslem a podívovali se divadlu, ježto právě za tmy počínalo.

Uprostřed velikého čtverhranu, vojskem utvořeného, asi sto mužů v zeleném a červeném obleku provádělo taneční rej se svítilnami. Tanec ten zamlouval se zraku přepěknými, rušnými pohyby a malebnými obrazci, doprovázen jsa milozvučnou tklivou písní, kterou zpívali sami tanečníci, mávající pestrobarevnými papírovými svítilnami v půvabných, souladných křivkách. Nápěv písně, dobře-li se pamatuji, byl tento:

Tanečníci křepčice postupovali brzo v haditých čarách, brzo proudem, tu opět sráželi se v úměrné tlumy, a zejména obratně provedeným výjevem byl onen, v němžto sbor tanečníků provedl podobu draka. Veliká papírová dračí hlava byla uvnitř osvětlena, za ní pak čtyřicet kulatých papírových svítilen, tanečníky nesených, skládalo dračí ohon. Drak šinul se křivolace, jako had, za žlutou papírovou svítilnou, obrazem luny. Podle siamské báje usiluje strašlivý drak, aby uchvátil a zmařil čistou lunu; ale potom bylo by veta i po všem světě. Dosud vždy ještě unikla pronásledovaná dravému jícnu jeho, a tak i v onom pěkném znázornění báje před královským sirotčincem nepoštěstí se lítému draku požřítí jasné luny, pročež vztekem soptě a divě sebou zmítaje, což ve hře je zobrazeno rychlými, cloumavými pohyby svítilen, odleze kamsi v temné doupě.

Potom sám král roznítil ohňostroj, umístěný na stožárech na třech stranách rozlehlého čtverhranu, odkud až ke královu sedadlu tažen byl doutnák. Za málo minut po té, současně na všech třech stranách, zaplál přenádherný rej světel a jisker všech barev, podivuhodných

složek a vzorků, rychle kolotajících sluncí, šumných vodometů, hvězdných rojův i průsek, a vše to hořelo, kmitalo se a jiskřilo nejskvělejší hrou barev, úspěšně soupeříc, leč jenom na krátko, s tlumy nádherných souhvězdí na temněmodré klenbě noční oblohy.

V téže chvíli rozzvučely se nástroje hudebního sboru vojenského, a z nich, k nemalé radosti všech účastníků slavnosti, linula se národní hymna siamská, skladba, již nelze upřítí lahody:

Zároveň hnula se jízdna družina královy tělesné stráže v červených fracích a bělostných přílbicích se zlatoskvoucími hroty a znaky slunce, a za nimi potom v dlouhé řadě pojížděly královské povozy. V řadě povozů těch bylo jich několik i pro královy paní, jež dívaly se z komnat na slavnost. Potom, když minula nejhlavnější čísla slavnostního pořadu a panstvo chystalo se k odjezdu, páni ministři odnesli na svých ramenou mladistvé královské prince a princezny až k povozům a pečlivě je usadili, čtyři nebo i šest do jednoho, podle velikosti. Nejvíce napěchován byl kočár samého krále, kamž by se byla shlukla nejraději všechna ta rozmilá drobotina. Však také tatínek nabral si jich k sobě tolik, kolik nejvíc bylo možná.

Potom, když Jeho Veličenstvo i s družinou odjelo, dovoleno všemu lidu bavit se volně na širém prostranství, kdež zejména divadelní hry poutaly jej potom až do samé půlnoci.

Nám cizím bylo nejprve pozdržeti se ve skvostně a vkusně upravené dvoraně sirotčince, založeného druhou královnou. Byliť jsme sem pozváni jménem královým k hostině, ku které nás uvedl pan ministr osvěty. Hodovní tabule okrášlena byla květinami a drahocennými nástolky, a hojně krmí rozmanitých na stříbře, vše najednou, na ní stálo. Kromě výborné polévky z ploutví žralocích všem ostatním pokrmům dostalo se více méně přípravy i vzhledu podle kuchařské knihy evropské; za to však nápoje, žel, vesměs byly ryze domácí, a ty nám valně nezachutnaly; byliť jsme střídavě, pro větší rozmanitost, častováni obyčejnou vodou od ledu a sodovkou. Na sklonku hostiny podáváno bez počtu misek s ovocem a cukrovinkami; pomoranče, jež nám na počest – jak neopomněl nás pozorny učiniti pan ministr osvěty, aby dojem byl slavnostnější – oloupany byly královskými rukama. Posléze ještě podáno nám čaje a doutníků, jakož i betelu v krabičkách od stříbra, drahými kameny vykládaných. Potom odebrali jsme se pod širé nebe, abychom z blízka popatřili, jak se baví zdejší lid.

V pravo na prostranství před sirotčincem vystavěno bylo jeviště, za jehož zadní oponou z gázové bílé látky seděli »ukryti« členové orchestru. Kapelník dával jim takt dvěma krátkými hůlkami, tluka pravidelně na silný a dlouhý kus dutého bambusu, a před jevištěm opět hřmotil druhý sbor hudební, záležející jenom z gongů a bubnů[19]. Vykázáno nám (vždy ještě byl nám tu laskavým vůdcem pan ministr osvěty) čestné místo na jevišti, na křeslech zvláště pro nás přinesených; ostatní četné diváctvo zaujalo místa »v hledišti«, na trávníku před jevištěm, stojíc nebo ležíc nebo na bobku sedíc. Němohru, jež tu byla předmětem znázornění, provozovalo dobře třicet osob, zlatohlavem přenádherně oděných, jež byly buď nalíčeny bíle, buď měly tváře zakryty škraboškami, kterými vystiženy byly charaktery jednajících osob. Mnohé z nich měly na hlavách pěkné zlaté korunky.

Ještě zábavnější podívanou měli jsme na druhé straně, kde rozbila stan umění prostá Musa loutkového divadla. Tu spatřovali jsme a poslouchali věci velmi kratochvilné, jež bránici dráždily ke smíchu, a tu také obecenstvo vedlo si volněji a veseleji, až k jarmareční bujnosti a nevázanosti.

Na druhý den konalo se skutečné spálení princezčiny mrtvolou. Přesně o páté hodině odpolední přibyli jsme do sirotčince, abychom se účastnili převezení urny z místa »smutku« na blízké žároviště. Cesta k němu vroubena byla v pravo i v levo korouhevníky a praporečníky, kteří tu třímali žerdi s trojhrannými modrými praporci s obrazy draků. Také jejich kartounová roucha barvy buď červené buď zelené, pošita byla obludami dračí podoby, a na jejich podivuhodných kloboucích z lýčí, tlustě natřených červení, rovný okolek široce odstával od půlkulaté oblíny. Korouhevníci zahájili také pohřební průvod, za nimi šli dvořané majíce hlavy pokryty vysokými bílými klobouky do špičky, jako mívají kouzelníci na obrázkách našich pohádek; potom vrchní bonz, ježto nesli sedícího na vysokých sedadlových nůslích, za ním sbor hudebníků v rudém kroji s velikými puklicemi na bubnech; řada mužů nesoucích »čestná stínítka« a za nimi zástup děvčátek v rouše bílém, družiček, jež se kupily kolem urny s mrtvolou princezčinou; pěší vojsko a dělostřelci s kusy zakončovali průvod.

Na žárovišti zřízen byl vkusný dřevěný pavillon, jenž přiléhal zadkem k pohřebnímu božišti, ničím jiným neověšenému, než toliko věncovím z čerstvých květin, jež tu viselo ve dveřích na místě záclon; jinak bylo božiště otevřeno. Nitro jeho výzdobou připomínalo naše smuteční kaple. Zde byla zřízena vysoká hranice, podoby katafalku, z tlustých polen dřeva santalového, a na ni vstavili urnu.

Společnost, jež se tu sešla, byla tatáž jako včerejšího dne, a k šesté hodině dostavil se král s dětmi a přečetným komonstvem za zvuku národní hymny. Řada kočárů málem neměla konce. Král, opětně jako včera, objevil se v černém oděvu, v kulatém černém plstěném klobouce tovaru evropského, s hladkou hůlkou, všecken klidný, prostý, neaffektovaný, nýbrž všecken proniklý nehledanou královskou důstojností. Ze všeho, jak si vedl i jak se nesl, nebylo nám nesnadno pochopiti, proč požívá u všech tolik vážnosti a tolik oblíby.

Zatím co král ubíral se k božišti, aby podpálil hranici, malí princové a princezny vystoupili na estradu ohrazenou zábradlím, kdež potom jeden z malých princů, jedva osmiletý, činil honneury za nepřítomného králevice, jenž toho času meškal v Londýně.

Za nedlouho potom také král objevil se na tribuně a usedl uprostřed. V pravo a v levo u jeho židle stálo po košíku zelených pomorančů. V každém pomoranči tkvěl, do vříznuté štěrbině jsa vstrčen, buď stříbrný buď zlatý peníz, na líci s obrazem panovníkova poprsí, na rubu se siamským znakem slona, za ním s pagodou nad něj vynikající a svatozáří obdanou, a ohraničeným po obou stranách ozdobnými stojany. Pomorančů, ve kterých tkvělo po zlatém penízu, nebylo právě mnoho, za to koš pomorančů se stříbrnými penízky byl řádně naplněn. Král pokynuv některým pánům, mezi jiným také ministresidentu, mně a svému prvnímu ministru, abychom se k němu přiblížili, podělil nejprve nás několika pomoranči; mně dostalo se pěti, z nichž ve dvou bylo po zlaté minci, v ostatních po stříbrné.

Potom, když byli vyvolenci takto vyznamenáni, počalo zajímavé rozdělení pomorančů ostatním členům dvořanstva, sedícího, jako včera, dvojřadem na verandě, poníže Jeho Veličenstva. Král i s dětmi házeli jim zelené tvrdé plody, a mezi staršími princí, dvořany a ministry vznikla notná mela o tyto památky. Malí princové a princezky měli pravou radost, kdykoli dobře mířenou ranou buchli některého dobrého známého do hlavy, a neskonalou švandu z té vřavy potom jak páni ode dvora hnali se za pomorančem, jak jej druh druhu žertem vydírali z rukou, a upadl-li, v jediné klubko se tísnil, strkali, poráželi až i po břicho se smykali, a to i šedovlasé, vážné ministerské excelence, tak že byl bych mohl mnohem snáze domnívati se, že jsem na nějakém hřišti pro děti, nežli na smuteční slavnosti. Tak tu bylo všechno rozjařeno, a tak si všichni rozpustile vedli! Jak dobře měl náš milý ministresident, varuje mne všeliké rozcitlivělosti. A zatím, onde vzadu, pomalu, velmi pomalu hořela hranice

Košíkům s pomoranči poněáhle bylo viděti na dno. Již také moje hlava utržila si dvě »boule« zelenými plody na znamení zvláštní blahosklonnosti; já však, spokojen jsa zúplna svými

darovanými pěti pomoranči, a znamená, kterak druzí horlivě zápolí o tyto přežádoucí památky, nebyl jsem dosti chtivý také se o ně seprati, a raději s úsměchem a klidem jsem pohlížel na tyto zvláštní olympické hry.

Posléze, když všecken dvůr opět se uklidnil a šťastní majetníci pomorančů, pátrající, obdařila-li je Štěstěna také nějakým vzácným zlatým penízkem, pomoranče rozlupovali, král ze své estrády roznítil zapalovadlem na dlouhé žerdi doutnák až tam dosahující. Ohnivým hadem kroutil se doutnák a syčel zapálený prach, dál a dále se vznímaje, až přeběhl širé prostranství, jež obstaveno jsouc všeho mnohramennými stojany světelnými, ne nepodobnými obrovským vánočním stromkům, zaskvělo se v malé chvíli praskajícím ohňostrojem. Na volné místo uprostřed opět přišli tanečníci a bavili nás tancem s papírovými svítilnami, kroužice a točice se, těla všelijak hrbíce a potom zase vzpřimující. Tance jejich, bohaté pěknými figurami a tourami, trvaly asi tři čtvrti hodiny za neustálého tesklivého zpěvu samých tanečnicků.

Král odebral se ještě jednou do nitra božišť k estradě přilehlého, kde pozvolné spalování až za několik hodin se ukončí, a po té dál se odjezd všeho dvora za týchž obřadů, jako včera. –

S větší ještě nádherou koná se spalování mrtvol králů, královen a následníků. Nor Bock a vyslanec anglický Bowrings dopodrobna popsali obřadnosti při spalování mrtvého krále a mrtvé královny.

Zemřel-li král, nařízen je všeobecný smutek, jenž po dávném zvyku v Siamu jevíval se vně tím způsobem, že všichni Siamci oholili si hlavy. Než, za panování krále Čulalonkorna mrav tento ustupuje způsobu evropskému, a tak již i Siamci na znamení smutku odívají se černým rouchem nebo ovinují si prostě černou pásku kolem některé části oděvu. Všechněm guvernérům a královským náměstkům jest přispívati peněžními dávkami jakož i přírodninami, ku slavnému spálení krále nutnými. Tak je třeba čtyř bezvadných, šedesát metrů dlouhých kmenů, jež není tak snadno zaopatřiti a poslati ze severu po řece Menamu do Bangkoku; dále dvanáctero kratších kmenův a dříví stavebního a vonného množství veliké. Veškero dřevo, jehož je zapotřebí, aby byla vystavěna »pramene«, t. j. obrovská palácová hranice, musí býti čerstvé, zúplna nové, jehož nebylo nikdy ještě nikým k ničemu použito.

U břehu řeky Menamu nebo u města posvátného před průčelím Vat Pra Keu zbudují »pramene«. Dříve řečené kmeny šedesátimetrové položí se jako základ pagody střední, šedesátpět metrů vysoké, jež bude čněti převysoko nad ostatní věžky a pagody, které

kolikolem pokryjí plochu do čtyřiceti akrů. Prkenné stěny a střechy vyčalouní se tkaninami, nebo žestí se pobijí, svrchní části pagod a věžek, kteréž obyčejně bývají žest'ové, natrou se žlutě, a kdo by na ně hleděl svrchu, domníval by se, že jsou pozlaceny. Z velké síně, nad níž strmí hlavní pagoda, běží schody ke čtyřem stranám světa. V síni této stojí malá pagoda Pra Benča, všecka jsouc pokryta pozlátkem, barevnými sklíčky a malými zrcadélky; spodek její zdobí siamské okrasy vypuklé práce, provedené na tenké zlaté žesti.

Sama cena zlatých ozdob na »pramene« krále Mongkuta byla odhadnuta na 146 tisíc dollarů (asi 700.000 Kr. m); zlato bylo později roztaveno a užito na slití sochy Buddhovy, jež stojí po dnešní den v královské kapli. Veškerý náklad na slavnost spálení krále řečeného, na dřevo prosté i vonné, na hedváb i zlatohlav a jiné a jiné potřeby, páčen byl na dva a půl millionu franků.

Popelnice, do které uloží popel králův nebo královnin anebo princův, je z ryzího zlata, bohatě vykládána drahými kameny. Popelnice první utonulé králové siamské, dílo umělecké, stojí v královské dvoraně, ony siamských králův a princův ve hlavních božích anebo v Radža Bopit, božích princův.

Mrtvola králové vystavena byla v Pra Benča po sedm dnů. Potom král sám přišed zapálil hranici, a členové královského rodu vrhali do plamenů hořící svíce. Po všech sedm dnů tonul Bangkok v radovánkách. Loterie, divadla, ohňostroje střídaly se s dostihy a závoděním, udržujícíe bangkokský lid stále při dobré mysli, jež kromě toho ještě byla živena královskými dary, kterými lid štědře byl podělován. Král sám rozhazoval mezi lid tašky hliněné, v něž byly vhněteny dílem drobné i větší mince, dílem i loterní losy, kteréž vyhrávaly živého slona, koně, živý skot a jiné a jiné věci. Kdo vyhrál jízdné zvíře, musel na neosedlaném popojeti před krále a pokloniti se mu ruce maje zdviženy. »Ježto málo který Siamec umí jezdecky seděti na zvířeti, dáme tomu snadno za víru,« píše Bock, »že nemotorné držení se a úzkostlivé posuny takovýchto bezděčných jezdců byly velmi pitvorny. A bývala prý na to tak veselá podívaná, až se lidé smíchem váleli.«

Věru, že nižádný jiný vdovec veseleji nepochovává ženy své, nežli král Siamský. Slavnostní obřady při spalování zesnulých členů panovnického rodu jsou i lidu zdrojem veselí a kromě toho napomáhají mu i k lepší obživě, poskytující mu hojného výdělku: je tudíž na bíledni, proč jsou po všem Bangkoku tak populární. Siamec, povahy jsa veselý a nachýlen spíše k radovánkám a lehkému živobytí, nežli k trudnému živoření a lopotné práci, zajisté by rád slavil takových slavností do roka třeba několik, nebýti jenom neblahého rubu, který má, jako

snad vše na světě, tak i toto, jinak oblíbené, veselé pohřbívání králů. Věc je prostě ta, že i radovánky, kterých se dopřívá lidu siamskému na žárovišti, vyžadují na něm zvláštních obětí. Jsou to mimořádné daně, a to dosti značné, jež za takové příležitosti vymáhány bývají ode všeho lidu, zvláště pak v provinciích. O sobě nebyla by věc tak zlou; ale povážíme-li, že v Siamu přímých daní ukládá se lidu více, nežli kdekoli jinde po vší Asii, pochopíme, jak drahá by to byla zábava, kdyby snad jí bylo do roka více. S daněmi v Siamu má se to hůře nežli v Itálii. Platiti jest nejen z rolí vzdělaných a polností vůbec, ale i z každého stromku ovocného, na př. z každé kokosové palmy, dále z každého kusu dobytka, jenž tu vlastně nedává užitek, leda jako tahoun, z každé loďky, ba i z každého hrnce, z každého střepu nádobí, ve kterém rodina si vaří![20]

Jinou nádhernou dvorní slavností je slavnost postřižin, zvaná siamsky čulakantamangala. Symbolickým obřadem postřižin slavívali druhdy starověcí národové a, jak známo, i Slované, předůležité rozhraní u vývoji lidského jedince, přechod z věku dětského do jinošského, pokud se týče panenského, jak mile u chlapce nebo děvčete znamenati bylo příznaky pohlavní dospělosti. U Siamcův udržel se obyčej ten doposud, a doba tělesné dospělosti chlapců slavívá se tam asi mezi 12. a 16. létem, dospělosti děvčat asi po 10. létě věku jejich. Na znamení této dospělosti konají se rozmanité obřady, z kterých nejhlavnějším je ostříhání, po případě oholení vlasů.

V Siamu, o slavnosti postřižin, dospěvšímu dítěti holí hlavu až na malý chomáč vlasů na temeni, kterýž potom svazují stuhou, spínají ozdobnou jehlicí a, takto jej upravivše, věncí nějakým vínkem.

Chudí rodiče věnují na to podle možnosti třeba pouhý vínek bůstkový (z barevných skleněných perliček), boháči ovšem nákladnější, a to buď z pravých perel, drahých kamenů nebo vzácných květin.

Postřižiny princů a princezen, kteří jsou po krvi královskými dětmi prvního řádu (s titulem Čau Fa) slaveny bývají s velikou nádherou, nikoli však okázale; mnohem spíše jsou rázu důvěrněji rodinného, při nichž účastenství dopřívá se kromě pokrevních příbuzných jediné dvořanstvu, jakožto neodmyslitelné součásti královského majestátu. Místem slavnosti volívá se z pravidla nejužší okrslek dvora královského; pokud mi povědomo, vrstvy občanské, byť jakéhokoli důstojenství, a vůbec osobnosti mimo panovnický dvůr, nebývají při slavnosti této zastoupeny. Zejména cizincům nedostává se pozvání k této vzácné podívané, a to ani za

pokrokářského krále Čulalonkorna, jenžto za jiných příležitostí, zejména o dvorních slavnostech, rád vidá se obklopen bangkokskou aristokracií evropského původu.

Vlastní dvorní slavnost předchází řada několik dnů trvajících menších, přípravných slavností, jež vespolně jeví, jako vůbec tato slavnost všecka, neklamné stopy dávnověkosti, a v nichžto jasně zračí se původní ráz náboženskonárodní. V jednom z palácových nádvoří král přede vším káže vystavěti skalnatý pahorek, jenž má míti podobu Krajlatu, vrchu Siamcům posvátného, na kterém objevena byla božská šlápěj Buddhova. Na pahorku tom, z něhož vyvíratí bude též umělý pramen vody nasycené vůní, plyna ze zřídla obloženého zlatými okrasami do drahocenné, přezdobné nádržky, postaviti dá slavnostní besídku podoby božiště, kde bude konána závěrečná hlavní slavnost postřížin. Také všecko prostranství nádvoří kol obřadního pahorku z vůle královny promění se v libosad z nejvzácnějších rostlin, s četnými maličkými božišti, ku počtě Buddhově a na pamět praotců královského rodu. Do této čarokrásné zahrady nastaví se drahých, umělecky provedených soch, a bronzových, stříbrných a pozlacených podob živočišných, jako jsou draci, pávi, jestřábi a volavky, a jiných a jiných uměleckých předmětů sochařského díla, kterých jinde v Siamu nelze spatřiti, než toliko v bangkokském paláci králově.

Potom, zřízeno-li vše dokonale a zúplna-li připraveno k slavnostním dnům, vykonati jest některé modlitby a jiné nařízené, církevní úkony přede dnem slavnosti hlavní. Posléze v den postřížin nesen jest princ, neb onen člen královské rodiny, na kterém obřad za spolupůsobení krále má být vykonán, oděn jsa v přenádherný siamský národní kroj královský, sedě na vysokých královských nosítkách, pod pra-sa-rengem (sedmipatrovým baldachinem), a za princem král, též tak skvostně oděný, za zvuků hudby, ve slavném průvodě vrchního talapoina, krevních přátel svých a ostatního dvora královského, taktéž v nádherném národním kroji, k obřadnímu pahorku. Král vystoupiv s princem a vrchním talapoinem na pahorek usazuje prince na křeslo pod zlatý baldachin, promlouvá k němu o významu slavnostního dne, i kterak dlužno hleděti na starobylý obřad postřížin a jeho vliv. na další, radostný a slibný věk jinošský. Potom požádá velekněze, aby vykonal svatý obřad.

Velekněz, modle se a cituje úryvky z posvátných knih Buddhových, oholí princí vlasy, vyjímaje obvyklý chocholík na temeni, a hlavu mu omyje libě páchnoucí vodou z umělého zřídla. Chocholík potom, podle obyčeje a platných předpisův, ovázán je stuhou, sepjat jehlicí a také ovit drahocenným vínkem. Konečně obdrží princ od krále originelní siamskou korunku, již mu sám král vstavuje na hlavu. Velekněz uděluje požehnání princí, kterýž na znamení, že

od této chvíle odrostlý jsa třídě nedospělých dětí vstupuje do let jinošských, pokročí s králem, aby ukázán byl všemu shromáždění. Uvítán jsa s plesem a jásáním přijímá ode všech blahopřání a dary, často veliké ceny.

Bohatství a nádhera při slavnosti postřižin budí pravý úžas. Jediné cena drahých kamenův a perel na oděvu a na korunce následníka trůnu, podle odhadu povolaného znalce, jenž mne poučil o drahotě takových rarit, páčí se na čtvrt milionu tikalů. Takový kroj zván je »bure«. Slavnostní trůnní háv královský má prý cenu několika milionů tikalů. Ani pověstnému perskému šachu nelze prý pyšnit se takovou hojností drahokamů, šperkův a klenotů, jaká je na královském dvoře siamském, a cena všechněch u rodiny tak členité a veliké, jako je rodina krále Čulalonkorna, je přímo báječná i podle soudu samých Asiatů.

Jakkoliv král libuje si v obleku poloevropském a nosí jen málo šperků, přece zaměstnává mnoho zlatníkův a klenotníků, již stále a stále mají dosti co dělat pro jeho rodinu a veliký harem jeho. Jako nejpřednější mistr nade všemi druhy je tu – Němec Grälert.

Cokoli bylo mi dříve již tu a onde v Siamu vyprávěno o převeliké nádheře, úžasném přepychu a přerozkošné malebnosti této intimní palácové rodinné slavnosti, nebylo nikterak vybájeno, aniž bylo v čem nadsazováno. Tak přesvědčil jsem se o tom z fotografií Siamce, jenž vyučil se své umělecké živnosti až v Hamburce.

Sám zabýval jsem se pilně fotografováním v Siamu a tomu děkuji za známost svoji v Bangkoku s nynějším dvorním fotografem a jeho mladším pomocníkem. Oba, jsouce mnohdy ob den, jindy aspoň jednou týdně zaměstnání u dvora, svěřovali mi dosti často zajímavé a zvláště pro mne, jako cestovatele a sběratele národopisných zvláštností, velmi cenné zákulisní zprávičky. V pomocníku dvorního fotografa, inteligentním to mladíku, poznal jsem k svému nemalému překvapení rodáka z Brna, ježž dobrodružná mysl byla zanesla až sem do Bangkoku. Jmenoval se Herbst a byl kdysi zaměstnán i v Praze u firmy Langhansovy. Jakkoli byl rodem Němec a to – prosím – brněnský Němec, vzpomínal přede mnou častokrát, jak blaze mu bývalo v Praze, a upřímně ji chválil, tu naši drahou, zlatou slovanskou Prahu, od Němců, žel, tak často v cizině kaceřovanou. Jeho šéf, Němec Lenz, druhdy fotograf v Singaporu, zahospodařil si již slušné jmění. Král objednává mnoho, a také dobře a správně platí. (Méně správně platí prý páni princové.) Rád a často dává se fotografovati sám nebo s dětmi svými, než, nikdy s královnou, což prý by se přičilo dobrým tradicím. Pleť na

podobenkách svých i dětí svých přeje si, aby měl pokud možná světlou, vlasy velmi černé a hladké. Prstenů neb jakýchkoli šperků krom řádů na sobě nemívá, leč dává-li se fotografovati v národním hávu královském. K potřebám jeho vystavěn je v nádvoří paláce zvláštní fotografický atelier. Tlumočником mezi králem nebo členy královské rodiny s jedné a dvorním fotografem Lenzem s druhé strany býval manžel dříve již řečené, v Singaporu provdané Pražanky, p. M., nebo také již dotčený Siamec, který se vyučil fotografem v Hamburku. Tento domorodec, kdykoli s králem jednati měl, musil, snad právě jakožto věrný poddaný, na znamení patřičné úcty před králem jako před polobohem téměř plaziti se v předepsaném etiketním »korapu«; ale oba evropští fotografové rozhodně si vyžádali, aby byli sprostěni povinnosti jednati s králem v mezích dvorní etikety siamské.

Nebylo by snad ani zapotřebí výslovně podotýkati, že tak i zástupcové mocností evropských blíží se k vladaři siamskému. Na štěstí dávno již minuly doby, kdy vysocí, ba nejvyšší representanti bělošských vládcův, aby vydobyli zdánlivých nebo pomíjejících úspěchů pro pány své nebo i pro sebe, nehanbili se holdovati despotům asijským po způsobu otrockém, a to v Siamu předepsanou manýrou »korap«, v Číně (a jinde v Asii) v obvyklém »kotau«, pokleknuvše na zemi a nachýlivše tělo tak, až se čelem země dotýkali. Král Čulalonkorn sám povolil všem bělochům, i těm, kteří jsou bezprostředně v jeho službách, že smí blížit se k němu a zdraviti jej po způsobu evropských dvořanů. Jak trpko tudíž je člověku, vzpomene-li, že přes to vše najdou se ještě nyní, byť jenom tři, čtyři lidé z Evropy, kteří dobrovolně šoupají se před siamským králem po kolenou a kříví páteř, až se čelem dotýkají podlahy audienční síně, doufajíce, že se zalíbí tím způsobem »chleboďarci« svému. Nelze mi utajiti v sobě i škodolibé radosti aspoň z toho, že nectná podlízavost jejich nedochází žádoucího vděku, než spíše opovržení princů, ba i krále samého. Leč byl by tu div, kdyby Jeho siamskému Majestátu narostl hřebínek samou pýchou, že vidí u svých nohou kořiti se i »hrdé« a »osvícené« bělochy?! Ovšem by musil na místě tom býti někdo jiný, než právě ušlechtilý král Čulalonkorn.

Poohlédnuv se, kde bylo lze a pokud se slušelo, při své prvé návštěvě paláců, chvátal jsem, abych uzřel palladium Siamu, posvátného bílého slona, skutečného, živého, jemuž vzdávána druhdy úcta jako polobohu. Po tu chvíli nikde jsem ho nespátřil než toliko znak jeho v šarlatovém poli, na vlajce královské yachty, jež kotvila před palácem. Konečně tedy blížím se ke »svatyni siamského poloboha«. Jakž jinak, nežli že jsem byl pln zvědavé dychtivosti. Ale, jak již bývá, že čím větší očekávání, tím větší sklamaní, tak se mi opětně vedlo i tentokráte v oné příčině. Čank Puk čili »bílý slon« siamský náleží také ku zjevům, kterými nebyl ještě

nižádný cestovatel uspokojen. Král Čulalonkorn chová ve zvláštním posvátném stavení hned čtvero těchto tlustokožcův, ani jediný však není barvy bílé podle naší představy. Až teprve, srovnavše je se slony obyčejnými, znamenáme, že barva jejich, jsouc o sobě špinavě našedlá, jeví se bledší a tedy poněkud zdá se přecházeti do běla vedle tmavé šedi neposvátných bratří jejich. Ostatně, co do posvátnosti bílého slona, dnes vypadá to s ní vlastně mnohem pobledleji, nežli s barvou jeho kůže. Požívá-li Čank Puk dosud přece nějaké úcty u někoho, platí to jenom o nejnižších vrstvách, kde bejlí pověry bují nedotčeno; tam klanějí se mu ještě jako zázračnému polobožství.

Jinak jest bílý slon siamský dosti vzácným chorobným zjevem – albinismu. Kůže je barvy vlastně světlonědé, přecházející poněkud v šedivou, a má na sobě několik chloupků skutečně bílých, velmi řídké po těle roztroušených. Oči jsou světle žluté, jako bývají oči běláků. Posvátnost »bílého« slona původně tkví, nikoli v jeho zvrhlém chorobném zbarvení, nýbrž v ústním podání, jež vypráví, že bohu Indrovi se v něm zalíbilo, a Buddhisté dokonce tvrdí, že Buddha, prve než se zrodil jako člověk, volil vtěliti se nadpřirozeným způsobem v podobu bílého slona. Siamci věří mimo jiné, že bělák vždy kraluje nad obyčejnými zvířaty svého druhu. I tím způsobem lze vysvětliti úctu k bílým slonům i titul králův: »pán bílých slonů« v Siamu. Dnes u dvora králova nezbyvá z toho všeho než toliko vážnost ku starodávnému mravu a zvyku předků. Vystopuje-li šťastný lovec někde v pralesích na půlnoční straně Čank Puka, dá o tom neprodleně zprávu panu vladaři dotyčné provincie, a vladař dá mu družinu vojákův a lovcův, aby ulovil vzácné zvíře. Podaří-li se mu lov, bývá odměněn udělením šlechtictví a doživotního platu z pokladny královské. I guvernér oné provincie účasten bývá štěstí za příležitosti tak vzácné, docházejí povýšení o jednu hodnostní třídu. Věc ta však zřídka se přihází; průměrně za deset let, i řídčeji.

Ulovivše »bílého slona«, lovci pečují nejprve, aby divocha poněkud zkrotili, načež jej dopravují do Bangkoku a předvádějí ve slavnostním průvodu, za úplné assistance princů, před krále. Po rozmanitých obřadech obdrží nový Čank Puk vlastní jméno a trvalé místo v královských stájích čili posvátném domě bílých slonův.

Před léty asi dvacíti, chycen byl slon, jenž ze všech čtyř ve stáji královské jest na pohled »nejbělejší«. Do úředního zápisníku byl zapsán takto. »Slon krásné barvy. Srst', oči a kopyta jeho jsou bílá. (!) Vyniká pěknou postavou a vyznačuje se všemi vlastnostmi vysokého rodu. Kůže jeho je barvy lotosu, toť tedy potomek anděla brahminů. Přešel v králův majetek mocí a slávou královou a na službu králi. Vzešel z nejvzácnější rodiny všeho sloního rodu. Je pravým

zdrojem dešťů, maje moc dešť přiváděti. Hodnotou svojí vyrovnává se hodnotě největšího, nejčistějšího a nejdražšího křišťálu všeho světa«.

Ale, žel, oč nadšeněji zmiňuje se dvorní zápis o ceně těchto živých vzácností, o to lhostejněji a nedostatečněji asi pečováno jest o klenotničku na »nejvzácnější křišťály«, neboli bez obalu, o stáje bílých slonů. Stáje ty jsou vskutku prabídné, sprosté, a v sousedství nádherných paláců královských vypadají tím bídněji a spustleji. Americký Barnum, pouhý obchodní spekulant, zřizoval útulnější stáje pro své obyčejné slony, nežli má chloubá Siamu, »posvátní bílí slonové«. Poznav pravý stav věcí, nebyl jsem jím právě potěšen. Že ostatně v Siamu již valem ubývá dřívějšího významu, jenž do nedávná byl příkládán všemu starobylému ano i posvátnému, potvrzuje prosté srovnání fakta, které zaznamenal cestovatel M. Bock ještě před devatenácti léty, s dnešním stavem, značně jinačím. Bock, popisuje bílého slona v královských stájích, činí také oprávněnou zmínku o tom, kterak šest sluhů bylo zaměstnáno bedlivým obsluhováním posvátného zvířete, a kterak je umývali vodou tamarindovou a ze samé posvátné úcty neblížili se k němu jinak, nežli po kolenou a ruce majíce sepaty. Znamenati tu nepopíratelně mocný vliv novější éry za pokrokářského krále Čulalonkorna i na »karnaky« neboli »kamugs«, t. j. na hlídače královských slonův, i na jezdce, kteří jezdí na slonech. Zřízenci tito, dosti nechutného vnějšku, špinavé tělo halíce jenom na dolejší polovici těla, žebrali u mne, jen jsem vešel, o bachšiš. Ovšem že jej obdrželi, ale poděkovati se za něj musil »Čo Phun«, jeden z bílých slonů, zatroubením na svůj chobot, byv k tomu pobídnut povellem dost málo laskavým. Znamenal jsem vůbec, že tito hlídači nikterak již nečiní mnohých okolkův s »bílými« slony, jako tomu bývalo ještě za návštěvy Bockovy.

Později zachytil jsem fotograficky obrázky bílých několika slonů, po prvé, když se váleli v bahně Menamu, jenom asi na sto krokův od stájí vzdáleného, podruhé, když jejich »kamugs« sedíce jim na hřbetech posvátných, hnali je z koupele domů.

Báji-li se v cestopisné literatuře ještě podnes o zlatých stájích, kde chováni jsou bílí sloni siamští v hojnosti a čistotě vzácné nad pomýšlení, kde i koupání bývají v lázních nasycených voňavkami, ano kde požívají úcty, ať nedím zbožnění takového, jakého se dostává jinde snad jen mocnostem nadpozemským: spadá líčení takové, dnes již nepodstatné a liché, na vrub oněch cestovatelů, kterým osud ještě dopřál spatřiti Siam, jakým býval před věky: Siam svérázný, vší cizotou zhrdající, a jak před léty asi čtyřiceti zastali ho někteří, nežli náhle oprchávají počal nádherný květ starobylé kultury tamní. Já sám zastihl jsem tuto kulturu, jak z

dosavadního vypravování mého vyzírá, již na ústupu před kulturou evropskou. Obzvláště po zlatých stájích, vzorné čistotě a vonných koupelích nebylo již za mých let ani potuchy.

Dán J. Lels, vyslaný roku 1869 k siamskému dvoru, viděl ještě zástupy věřících, kteří odkudsi z kraje připutovavše přišli poklonit se posvátnému dárci dešťů, bílému slonu. Ve spisku Lelsově v Bangkoku dočetl jsem se mezi jiným tohoto:

»Poblíž paláce prvního krále, v dřevěném domku, jenž natřen žlutě, barvou buddhistům posvátnou, stál připoután bílý slon u sloupu bílé barvy. Sem chvátili Siamci a na kolena padajíce, vzdávali mu božskou úctu. I lahůdky rozmanité, jež byli s sebou přinesli, předkládali mu; ale nevděčné, omrzelé zvíře počalo pohazovati zbožné hostitele svoje mokrou travou, tak že uznali za dobré kliditi se opodál, kdež plni jsouce svaté bázně dále ještě kořili se posvátnému slonu, až dokonali svoji pobožnost«.

Takové zbožné oddanosti v oněch místech již jsem neznamenal. Přišel-li Siamec do stáji bílých slonů, blížil se Jejich sloním Vzácnostem bez jakékoli pokory a svaté bázně, prostě jako zvědavce, který nadívav se dosyta, zamumlá několik slov obdivu, dá strážci obvyklý bachšiš a jde po svých. V těchto místech nejpronikavěji vtíralo se mi poznání, že netoliko v Žaponsku, ale i v Siamu je se starým náboženstvím na mále.

Potravou všechných palácových slonů bývají, kromě trávy, banany, rýže a cukrová třtina. Bílým slonům nepředkládá se za krmi nic zvláštního, leč jeví-li některý z nich větší chuť pro některou z právě řečených, bývá mu jí dopřáno; jinačích obětí vyvýšenosti bílých slonů, tuším, se nepřináší.

Po návštěvě v posvátném domě bílých slonů slyšel jsem kratičkou historku, která mne dosti zajímala. Kterýsi vysoký úředník siamský, šlechtic, dopustiv se zpronevěry a zrady, odsouzen byl hrdla; milostí královou zachován však při životě, a trest smrti změněn tak, že vinník zbaven byv úřadu i hodností, přidělen byl k dozorcům slonů[21] v královském paláci, kdež mu bylo slonům trávu žít a je krmítí. Taková bývá obvyklá pokuta pro nevěrné šlechtice siamské.

Kromě bílých slonů Siamci rádi chovají (a častokrát i draze platí) běláky jiných ještě druhů živočišných, zejména opic a ptáků. Takových mnoho viděl jsem v královské zahradě bangkokské, která založena byla vně posvátného města s malým zvěřincem, a do které toho času nebyl přístup dovolen nikomu, kdo si zvláště k tomu nevymohl oprávnění u správy královského paláce. Bývaly doby, kdy slušným Evropanům snadný býval přístup i do nitra

paláce, i do síně audienční; ale po aféře s Francií, kteráž byla pro Siam rázu pokořujícího, lze dojíti dovolení k návštěvě vnitřních místností palácových, aspoň některých, jenom po doporučení úřadu vyslaneckého. Než ale do křídla palácového, vyhrazeného králi a harému jeho, do dříve již řečeného »Kang Nai«, nevstročil dosud nižádný Evropan.

V paláci králově jest i bohaté museum s mnohými a mnohými převzácnými ukázkami starého siamského umění. Po výtce přebohatá je tam sbírka modelů pračed a paplanů. Zajímavé jsou perleťové ploché reliefy podoby Buddhovy, jež vytvořily perlorodky, přechovávané za tím účelem ve zvláštních mořských nádržkách. Do každé ze škeblí vpraven bývá totiž malý buď voskový buď z písku zhotovený otisk miniaturní sošky Buddhovy, a již za rok potom otisk bývá pokryt vrstvou perleti. Vydaří se prý však jeden ze sta pokusův. A přece viděl jsem těchto rarit, jichžto Siamci velmi si váží, na tucty v této královské sbírce.

Přes cestu, naproti »městu královu«, v někdejší paláci spolukrálově na břehu Menamu, v prostranných místnostech umístěno je veřejné museum bangkokské, jehož ředitelem byl toho času, tuším, kterýsi dánský důstojník. Přírodovědecké sbírky musea toho, nikoli hojně ani kromobyčejně, neměly pro mne mnoho zajímavého, a co nejhoršího, zástupců domácí zvířeny bylo v nich praskrovně. Za to poutalo moji pozornost jak obsažností tak i číselnou zdatností oddělení ethnografické. Než, je záhodno, abych věnoval chvíli zmínce o pánu všeho toho, Jeho siamském Veličenstvu.

Krále Čulalonkorna spatřil jsem jedinkrát, a to dne 7. dubna, právě když se ubíral na loď, maje po ní plaviti se do Evropy. Čulalonkorn je postavy neveliké, ale souměrné, u srovnání s normálním vzrostem Siamců asi tak prostřední. Pleť je světlejší, obličej sličného, ano Siamci jej vyhláší upřímo jako krasavce. Vskutku je tvář jeho rysů jemnějších, nežli bývá u jiných Siamců, a z očí výrazných vyzírá »na pohled« pouhá dobrota. Vychovatelé jeho mládí, Američanka Leonovens, kapitán Bush a někteří Evropané mají veliké zásluhy, že je přítelem pokroku, a na obecné poměry asijské, mužem ušlechtilým a mocnářem velmi osvíceným. Již r. 1868, korunován byv jako mladíček patnáctiletý, zavedl mnohé prospěšné opravy, zjednodušil dvorní etiquettu, obmezil »korap«, nařídil, by připouštění byli k němu prosebníci z tříd i nejhudších, a roku 1872 prohlásil děti otroků za svobodny. V Siamu bývali otroky váleční zajatci, jichžto za dnešní doby již není, a ti, kteří zadluživše se, stali se majetkem věřitelů; takových otroků posud je dostatek a majetník jejich má právo přenechati je komukoli jinému za svůj dlužní požadavek. Živobyť dlužníků v otroctví, čili nevolníků, není však nikterak horší, nežli obyčejných sluhů, ježto se nakládá s nimi celkem velmi vlídně.

Prvých dvacet let svého panování král Čulalonkorn horlivě zabýval se vladařením, vládná dosti rázně a hledě povznést zemi jak politicky tak i národohospodářsky. V knihách evropských cestovatelů na větším díle klidí hojně chvály jakožto vladař dobrý a velmi pokročilý. Na soudu střízlivé skutečnosti jeví se ovšem poněkud jinak. Nedovedl svléci se sebe krutého a nevděčného asijského despotu; nedovedl postavití hráze vyděračství a nepoctivosti princův; nedovedl obmeziti přepychu dvora, jenž, pohlcuje valnou část ohromných daní, je pravou trýzní všech pracovních tříd; nedovedl vypleniti z lidu vášně karbanu, jež pohlcuje začasť vše, co neuchvátili princové jako správcové země. Na počátku vlády své byv pln dobré snahy řídit se dobrými vzory moderních ústavních panovníkův evropských, později přílišně odbočil od prvotního směru. Nakloniv sluch dvorským pletichářům, povolil jejich naléhání a zavrhl rádce, které dříve pro jejich pokrokové smýšlení sám byl vyvolil, propustil evropské vychovatele kralevičovy z týchž nekalých popudův, ano kázal i postínati dvořany trůnu nejvěrnější, významu Pra Pičova.

Od roku 1890 král obmeškával častěji a častěji úkoly vladařské, zavíraje se na dny a neděle do harému. Tělesně vysilován oddával se požívání morfia, léčil se chloralem a domácimi drogy, až z toho na místě osvěžení a posily propadal zatemnění na mysli. Zatím princové, dostavše se takto snadně ku prameni moci, jak vládli tak vládli, prováděli politiku na svůj vrub a netušeně obohacovali se na úkor svého krále i všeho lidu. Přece však, právě v čas, pronikl k vadnoucímu majestátu vážný hlas prozíravých evropských rádců, kteří ubránili dávného vlivu svého na smýšlení královo i vůči mocným sokům u dvora. Vyrvalým úsilím dovedli toho Evropané u krále, že začal účinněji dbáti říše své i zdraví svého a, tuším asi rok před mojí návštěvou v jeho zemi, ujal opět otěže vlády – na štěstí všeho Siamu. Potom, taktéž na radu evropských přátel svých ustanovil vydati se na cestu do Evropy, což bylo mu asi nejlepším lékem. Již cestou ze Siamu okřival prý na zdraví, a z Evropy vrátil se duchem svěží a čilý.

Král již dříve vykonal několik studijních cest. Na př. r. 1872 pobyl v anglické Indii, jsa hostem tamního místokrále, navštívil hollandskou Javu, proputoval poplatné státy malajské, jež zpola jsou mu podřízeny, a několikrát zavítal i do Singaporu. Na těchto zkušebních výpravách oznámil se dokonale se všemi způsoby vladaření nad koloniemi.

Z cest přivezl si kromě poznatkův a zkušeností mnohých i snahu napodobiti vše doma, o čem se domníval, že by prospělo jeho zemi. Podniky ty měly ovšem za následek i nové zvýšení daní; avšak i sám král věnoval k účelu témuž ze svého pokladu značné sumy peněz. Věčná škoda, že svěřil dobře míněné své plány rukám k tomu nejméně povoláným. Jeho strýčkům a

bratřím totiž bylo dopřáno, aby řídili provádění královských zámyslův o zmodernisování a všestranný pokrok Siamu. Strýčkové a bratři královi opět pověřili milce a chráněnce své příslušnými úřady odbornými, aniž by bylo náležitě uvažováno bývalo, jsou-li k takovým pracem dokonale způsobilými. Dáno jim tedy prováděti stavby pevnůstek, loděnic, arsenalův a kasáren a nakupovati válečné lodi; ale na to se nevpomnělo, že není v zemi jednak dostatek střeliva, jednak strojův ani dělnictva na výrobu jeho v dílnách sebe skrovnějších. Za to polovic peněžitého nákladu na ty podniky věnovaného utonulo v kapsách oněch »stavitelů«. S úspěchem vystavěny některé zavodňovací průplavy a dvě železnice; a to jedině úsilím evropských ředitelův.

Než ale, s placením služného siamským úředníkům, žoldu vojákům a mzdy dělníkům nebývala věc tak snadná jako s vydáváním rozkazů královských! Vždy se nedostávalo peněz. Někde uvázly. Manipulace princů je v Bangkoku známa. Pan ministr veřejných prací dostal na př. stotísíc tikalů, vyplacených vládní pokladnou, jakožto služné úřednictva. Jsa otcovsky pečliv o blaho svých podřízených oddaných karbanu, a obávaje se, aby neprohráli peněz, kdyby je najednou dostali, princ ministr rozpůjčuje vše pokud možná obchodníkům na lichvářský úrok, do podniku, který vyžaduje třeba jenom několik měsíců, po čemž teprve, není-li dále již vyhnutí, po částkách vyplácí zadržžený plat nevděčným nespokojencům. Vytěžený úrok ovšem si ponechává.

Uchází-li se cizinec, budiž to běloch anebo Číňan, o nějakou výsadu v Siamu, nejprve jest mu získati úplatkem příbuzenstvo královo, ježto je vždycky chtivé peněz. Pročež buď kdo buď, za peníze vše tu obdrží, byť z toho domácí lid měl sebe větší ujmu. Než ani tento zlořád neškodil by zemi tak, jako dokázaná věc, že protekcí nejvyšších kruhův ustanovují se za úředníky nezkušené, neschopné, ano k úřadům dotčeným vůbec nezpůsobilé uchazeči. Tak se přihází, že kdo byl ještě včera kuchařem, dnes je celním úředníkem, a někdejší písař v ministerstvu spravedlnosti z čista jasna bývá jmenován vrchním inspektorem škol. Jsou to pravšední případy siamské státní správy.

Ku přání královi posláno četně siamských mladíků do Evropy, aby se tam vzdělali dílem pro život občanský, dílem pro službu vojenskou. Leč, když potom, odbyvše studia, navrátili se do vlasti, neobdrželi příslušného úřadu; někteří dílem proto, že jejich mecenáši buďto sami zaměnili úřad, buďto upadnuvše v nemilost jej ztratili, a jiní opět, protože úřad, k němuž se v cizině připravili, zadán byl mocným »strýčkem« kterémusi laiku. O čem jsme se přesvědčili, tomu i věříme. Tak znám na př. Siamce, jenž v Londýně vystudoval práva, v otčině však

musil spokojiti se místem knihvedoucího v ministerstvu financí. Mladík, jež vyslal královský obřadník do Paříže, aby se tam vyučil kuchařem k potřebám dvora, ve vlasti našel útočiště jako retouchér u fotografa Lenze. Pan Luen Kejtia, hodlav otčině věnovati rámě své jako válečník, oddával se studiu nauk vojenských v Evropě, sloužil i v Rakousku jako důstojník u husarův a navrátil se po 14 letech domů, došel místa v Bangkoku jako nejobyčejnější policejní inspektor s »brillantní« gáží asi 120 korun měsíčně.

Jiný mladík, takto sice z královské krve, ale již z oněch nebohých dětí »poslední třídy« královského příbuzenstva, vydal se na studia do Berlína, kdež si zahrával na »siamského prince«. Vystudovav navrátil se do Siamu, a to nikoliv sám, nýbrž přivezl si s sebou hned i choť, mladistvou Berlínanku. Ale v Bangkoku nedošel úřadu, ani nejmenšího místa, jež by mu skytalo samostatnou výživu. Byl tedy po odbytých studiích v cizině odkázán doma na podporu svých rodičů, trávě nuzný život s ženou cizinkou, navyklou ne-li panskému, aspoň spořádanému a pohodlnému žití.

Bláhová ženština, omámena titulem »královského příbuzného«, pozdě želela své lehkověrnosti, odpykávajíc marné sny o skvělé knížecí budoucnosti a palácové nádheře, žel, v kterémsi chatrném plovoucím domku na řece Menamu, někde v horní (nuzné) čtvrti královského města Bangkoku! A proslýchalo se, že manžel její, nabaživ se líbánek s modrookou rusalkou chladné Sprévy, přivedl si do svého »plovoucího paláce« i nymfu domácí, tmavší květ zářného podnebí siamského, ženu číslo druhé, do společné domácnosti. To však pohnulo citem tamních Evropanů do té míry, že sjednotivše se, učinili nátlak na rozhodující kruhy, aby vláda byla jimi přinucena propůjčiti manželu oné Berlínanky nějaký úřad s přiměřeným důchodem. Stalo se, a běloška ta, nemohouc nikdy již pobloudilost svoji cele napravit, nemusila od té doby aspoň bídu a nouzi tříti a postavením svým v cizině hanbu činiti privilegovanému bílému plemeni.

Evropané, neznajíce pravého významu a pravé ceny siamských titulatur – a kolik je těch, kteří by toho byli povědomí? – považují je as za rovnocenné s tituly šlechty evropské. Podle toho vypadají také překlady záhadných siamských titulů do evropských jazykův. Následkem této povrchnosti přihází se četně omylů, zklamání a směšných, leč pohříchu i trapných překvapení, jak o tom přesvědčivě vypráví hořejší příběh o zklamané krásce z Berlína. Zásluhou záhadného stupně příbuzenství s králem a vinou mnohovýznamného, ač v pravdě tak nicotného titulu siamského šlechtice nejeden siamský mladíček v studijních městech evropských požívá poct a pozorností tu jako mladý baron, onde jako urozené hrabátko, tam

opět jako nejjasnější princ. U příležitosti této nemohu opominouti zmínky o tom, jak svého času všechen Bangkok div že nepukl smíchem, když se proneslo, jakou úlohu mezi bělochy hrála ženka (konkubina) jistého siamského úředníka, jenž byl vyslán siamskou vládou do evropského města X. Díky »mužově« pružnému titulu, děvče z nejnižších bangkokských vrstev přijímalo v Evropě poklony jako urozená hraběnka, ba dokonce prý jako knížecí princezna. Jak bylo bangkokským příslušníkům osvíceného a privilegovaného plemene bělochů v záplavě mongolských vtipův a posměchů, lze si domysleti.

Evropané ve službách králových jsou většinou Dánové, po nich Angličané, i několik Němcův a dva Rakušané. Zastávají rozmanité úřady u dvora, u vojště, v námořnictvu, v ministerstvu veřejných prací, pokud se týče v rozličných odděleních odborů těchto. Jenom Francouzův tu netrpěno, ježto jsou považováni za úhlavní nepřátele Siamcův. Z evropských úředníkův u dvora největší důvěry požívá nyní nejstarší člen jejich družiny, commodore[22] Richelieu, podle jména Francouz a k tomu z příbuzenstva velikého kardinála, rodem však Dán. Tento námořní velitel siamský využil postavení svého co možná nejvýhodněji a, jak se říká, dovedl zbohatnouti. Jedním zřídlem jeho peněžních úspěchů na př. byla pouliční elektrická dráha v Bangkoku. Belgický znalec mezinárodního práva, Rolin Jacquemyns, vydržován jest u dvora siamského jako draze placený »právní rádce«, jehožto rad však nebývalo dbáno téměř nikdy, leda v oné v zápletce s Francií, a ta byla málem sebevražedná.

Král Čulalonkorn je sice, jak již dříve praveno, Evropanům a pokrokovým snahám jejich celkem přízniv, a také sám osobními vlastnostmi dochází u nich obliby; že by však náklonnost jeho k bělochům byla převelikou a že by neochvějně vytrvávala proti všemu doléhání odpůrcův a zpátečnickův z nejbližšího jeho okolí, osmělují se dokazovati jenom lichotníci jeho v anglických časopisech. Dobře míněným návrhům a radám zkušených evropských odborníkův obyčejně následuje první náběh ku provádění; ale provedení samo bývá z pravidla zmařeno prospěchářskými pletichami princů, kteří všelikými úskoky hledí zabrániti, aby vliv bělochův u dvora přílišně se nerozmáhal. Co jsou platny za těchto poměrů nejlepší výpočty a návrhy evropských odborných radův, čelící na př. ku zlepšení celního systému a úpravě daní, jsou-li jejich siamští šefové praví nevědomci, závistní a nepřízniví všem Evropanům.

Nebudiž na tomto místě opominuto siamské úřední zvláštnůstky, hodné připomenutí. Nejvyšší rada království siamského, záležející z pánů ministrů královské krve, koná státní porady své v paláci ministerském za doby půlnoční. Ve dne páni spí. Kdo by je vyhledával za slunečního světla, aby se dovolával rady nebo přispění jejich, byť i v potřebách nejdůtklivějších,

politování hodný člověk ten pochodil by špatně, a jistě by sešedivěl, prvé než by se k nim dostal a svoji záležitost s nimi projednal. To platí ovšem o nováčkovi v takových věcech; než, Evropané v Bangkoku déle usedlí vědí o jiných pobočných cestičkách, po kterých dříve lze dosouditi se práva, po případě dojíti splnění svých tužeb a přání.

Při slyšeních, jež Čulalonkorn udílí cizincům, oděn bývá, jako nejčastěji také kdy jindy, šatem poloevropským, jenž jest mu nejmilejším. Vyjímku činívá jenom o největších slavnostech, kdy k nemalé radosti lidu svého, jsa obklopen dvořany, otroky a – koná-li se slavnost venku, vně královských komnat – i dvorní stráží svou, zjevuje se národu ve vší slávě, v přenádherném královském hávu kroje siamského. Dvorní etiketta žádá nyní od cizince, který předpuštěn je k slyšení, aby se poklonil před králem třikráte po evropském způsobu. Potom král mu blahosklonně podá ruku a podle mravu asijského »slyší jej« skrze tlumače; skrze něho také sám cizinci klade otázky a rovněž tak i svá rozhodnutí oznamuje, ačkoli je dokonale mocen angličiny. Mluvití bezprostředně s králem nesmí ani nejvyšší úředník; všecky promluvy řídití jest ku královskému obřadníku, jenž hlasem zpěvavým přednáší je králi.

Čulalonkorn jako všichni Siamci, náruživě rád žvýká betel. Náčiní k tomu náležité, nádoby s betelem a plivátko, je ze zlata bohatě provedeno a ve výbavě královské zdá se býti nemenší důležitosti nežli ostatní panovníčí odznaky; otroci nosívají náčiní to, s rohožkou k němu příslušnou, za králem na všech vycházkách i výpravách jeho.

Jakkoli tedy král, jak již bylo řečeno, nemiluje šperkův ani šatu nádherného, dáváje přednost, kde jen možná, prostějšimu oděvu poloevropského kroje, přece není beze vší choutky po přepychu a nádheře. Ale choutce té hová jinak, nežli nápadným šňořením těla, oblibuje si nákladnou výzdobu obydlí a všech místností, kde volí přebývatí. Přesvědčil jsem se o tom na své oči asi dva dny před odjezdem jeho do Evropy, zjednav si vstup do nejlepší královny yachty »Mohačakri«, parníku o 2100 tunách. Kabiny, ložnice a koupelna stkvěly se tu nádherou vpravdě královskou; nikde nešetřeno zlata ni hedvábu, ač ani nevkusného plýtvání nebylo nikde znamenati, leda že kromě zlatých umývadel a jiných znamenitějších potřeb i plivátka byla od zlata ryzího. Tak bohatě král dal vypravití sobě loď, na nížto bylo mu odplouti – jak z líčení dřívějšího víme – samotnému, bez harému. Což teprve stěny harému jeho by oslňovaly pravým orientálním přepychem, z jehož prostředí, snad až přeplněného krásami živými i neživotnými, prchal ubohý neduživý král! Unikne-li vysilujícímu ovzduší tomu, doufá, že v dálné cizině, osamělý, nabude osvěžení, že vyspraví nahlodané zdraví. S takým stavem věcí dobře zajisté snášelo se opatření, aby na yachtě »Mohačakri« (neboli také

»Mahačakra« řečené) nebylo nižádné ženy. Ale sotva sluchu věře přijal jsem zprávu, že král nevezal s sebou ani jediného talapoina.

Cesta krále Čulalonkorna do Evropy je zajisté s dostatek známa i českému obecenstvu, a králův odjezd z Bangkoku – nepříliš slavný – popsal jsem svého času dosti obšírně ve svých črtách souborně vydaných; pročež pomlčím tu raději o těchto věcech, nemíně nadužívat trpělivosti čtenářovy opakováním podrobností známých odjinud. Podotknouti sluší toliko, že za nepřítomnosti královny vládu nad Siamem vykonávala sama královna. Pobyt v cizině nezklamal nadějí králových aniž znehodnotil rad jeho přátel bangkokských z kruhu Evropanů. Král navrátil se všecek osvěžen a čilý, nabyv cestou zároveň i širšího rozhledu po směrech a rozsahu moderního ruchu na Západě. Chutě ujal se opět vládních otěží, pln jsa dobré vůle obnoviti opuštěné cesty průkopnické práce osvětové a raziti nové dráhy zdravému pokroku v zanedbaném Siamu. Aby však výtěžek této evropské ozdravné pouti nezanechal pronikavějších sledů v širším okrsku panovnické opravné horlivosti, o to asi důrazně a záhy postarají se mocní podrývači královny energie: harém a dvorní pleticháři.

Ostatně podobá se, že neobmezené panství králů siamských již nebude míti dlouhého trvání. Siam příliš překáží Francouzům, Angličané pak opět jenom čekají na příležitost, jak by, Francouze předejdouce, Siamem trvale si pojistili Burmu (či Birmu), jež by jinak, v bezprostředním sousedství francouzské kolonie, valně pozbývala ceny. Nemajíť francouzské kolonie v Zadní Indii čili v Indočíně valného významu pro Francii bez otevřené a snadné cesty do bohatých jižních provincií rozlehlé Číny. Cesty prince Jindřicha Orleanského, Garnie a jiných badatelů dávno již přesvědčily vládu francouzskou, že projekt přímého spojení s Čínou a Tongking-Anamem nelze ve skutek uvést pro nesplavnost hořejšího toku Červené řeky a Mekongu, kterážto poslední řeka kromě toho protékala tehdy ještě územím siamským. Francouzům je s dostatek povědomo, že jedině Siam a Burma mají netoliko přirozené ale i dávnými styky ustálené a otevřené cesty, spojující přímoří indočínské s dalekým vnitrozemím; pročež veškery snahy vlád francouzských dávno již směřovaly k nabytí vlivu a konečnému zmocnění se ne-li Burmy, tedy aspoň Siamu.

Roku 1891 Francie, na základě jakýchsi starých práv Anamu a Kambodže na východní provincie siamské, vyžadovala si od vlády siamské odstoupení oněch provincií cestou diplomatickou. Ježto však vláda siamská nejevila dosti ochoty k ústupku tak značnému, Francie roku 1893 vhodně použila nevčasného útoku pohraniční posádky siamské na francouzské poddané k ráznému vystoupení; závěrkem jeho bylo, že pokořený Siam dopustiti

musil, aby Francie zabrala všechny levý břeh Mekongu, jak toho dojíti dávno žádala cestou mírnou. Než, Anglie, jež domnívá se, že jedině jí přísluší výsadní právo zmocňovati se kterýchkoli území na světě, kdy jenom jí se uráčí, strhla ovšem hned pokřik nehorázný.

Truchlosměšná podívaná byla, jak si tehdy vedla siamská vláda. Jedva Francouzové pohrozili přistáním válečných lodí na řece Menamu, z kruhů vládních puštěno heslo nepodajného vzdoru. Po všem Siamu od krále až po nejnuznějšího veslaře ve vášnivých výlevech řečnických ihned chřestěno válečným oružím. V Bangkoku vycházející siamský »Dhammasath Viničaj« i dva týdeníky, anglicky psané, prolévaly již na papíře svou krev, slibující »až do těch hrdel a statků« hájit integritu všech siamských provincií. V siamské vojsko na pomezí vjela kromobyčejná bojovnost, již uneseno přepadlo domorodce, kteří zásobovali posádku francouzskou, a zajalo dokonce i skutečného Francouze, důstojníka. Nad úspěchem tím jásal všechny Siam! Král Čulalonkorn na své yachtě odplul do Paknamu, aby osobně dohledl na opevňování tamní pevnůstky, jež bylo pohltilo již statisíce tikalů. Bangkokské cihelny nestačily dodávati cihel. Kde který nádenník v Bangkoku, mocí odveden byl do řad budoucích obránců vlasti na palubách »válečných lodí«, jichž námořní velitelství siamské toho času vykazovalo dvanáctero, se 37 děly a 1800 mužů posádky. Ačkoli také ministerstvo války mělo na papíře přes osm tisíc mužů vojska, stěží sehnalo jich, poněkud vycvičených, něco přes půldruha tisíce, a rovněž asi tolik »dobrovolníkův«, i ozbrojilo je na rychle zbraněmi, které povalovavše se po desítiletí mezi haraburdím královských sbírek, dávno byly zrezavěly.

Bylo měsíce června r. 1893, kdy veškerá pohotovost království siamského chystala se brannou rukou hájiti toho, co Jacquemyens, rádce vlády, jehožto hlasu ovšem nikdy dříve nedbáno, v therii správně prohlašoval za nejsvětější právo mezinárodní. Zapomínalť, nebohý, že mezinárodní právo platí toliko pro ty, kdož mají zároveň i moc přiměti odporce, aby uznal právo, jemuž odpíral.

Potom, když vyměněno bylo již několikero diplomatických not, v nichžto pokud byl řad na Siamu, Siam vůči Francii příkře si vedl, snaže se, jak by mohl nejúspěšněji obejít staré smlouvy s ní, 13. dne měsíce července r. 1893 propluly úžinou Menamu dvě z nejstarších francouzských dřevěných (!) dělových lodic »Inconstant« a »Comète« s dvěma sty a třiceti muži posádky, minuvše bez úhony pevnůstky siamské, odkud na ně bylo stříleno. (Francouzové vtípkovali, že z pevnůstek hřmí k nim obvyklý dělový pozdrav, ježto střely siamských dělostřelců za velení admirála de Richelieu ani jednou jich nezasáhli, jakkoli vjezd

je tu velmi úzký.) Když brzy potom »Inconstant« a »Comète« zakotvily před samým Bangkokem, poblíž královského paláce, jevílo se po všem městě nevyličitelné zděšení, pravý zmátek nad zmátek.

Za dva dny ochladlo jako pod studenou sprchou válečné nadšení Siamců. Král Čulalonkorn podrobil se ultimatu francouzskému, kteréž znělo: Uznání práva francouzské Kambodže i Anamu na levý břeh Mekongu. Vyplacení náhrady za škody způsobené francouzským poddaným (úhrnem něco přes tři miliony franků), obsazení Chantabunu (druhého největšího přístavu v zálivu Siamském) Francouzy, potrestání Siamců, kteří zavinili srážku na pomezí, a množství nových výsad.

Siamu jest nejen želeť ztrát a drahých zkušeností, ale i pohlížeti s obavami nových zápletek v nejistou budoucnost.

Kapitola IV.

Rozmanitosti ze života Siamcův – Bang-pa-in a Ajuthía – Odjezd ze Siamu

V předešlých kapitolách na nejednom místě naskytla se mi příležitost poukázati na převážný rys v povaze Siamcově, totiž na jeho bezstarostnou veselost. Je záhodno zmíniti se o věci poněkud obšírněji a dolíčit ji několika výraznými črtami.

Živé dychtění po radovánkách, a odtud plynoucí snaha po častém odpočinku od všední práce a lopoty, jsou patrný u všeho lidu siamského, nejvíce však v Bangkoku. Práce je Siamcům nutným zlem, jemuž vyhnouti se co možná nejčastěji není hříchem, nýbrž potřebou. S tím v příčinné souvislosti je tu i kromobyčejné množství dnův odpočinku čili svátkův. Obzvláště cizinec přišedší z oněch končin, kde všechna sociální tíseň, všechen horečný ruch i klopotné závodění v honu za jistou skývou denního chleba, za troškou tak zvaného blahobytu, je stručně, ostře a vkusně vystiženo příslovím: »Bez práce nejsou koláče«, překvapen je v Bangkoku tímto zjevem, který se mu staví na oči se všech stran. Snad není národa, který by měl více svátků ve svém kalendáři, nežli jich má Siamec. A nestačí-li mu ani jeho vlastní, pomáhá cizincům slaviti svátky jejich. V Bangkoku, kde žije množství Číňanů a

mahomedánských Malajců, má Siamec hojně příležitosti, ochotným účastenstvím při oslavě svátků čínských a malajských osvědčovati zároveň i příjemné vlastnosti dobrého souseda. Pobožnosti v božích, dvorní slavnosti, rodinné události od »křtin« až ku spalování, svátky národní a hojný podíl na svátcích všech cizích vyznání v Bangkoku zastoupených, potom všeliké hry, zápasy, divadla – hle, jaká to hojnost a jaká rozmanitost. Ze svátků či slavností uvedu jenom některé.

Thib-čing-ča, totiž »den houpačky«, je slavnost díkůčinění za úrodu zemskou. Trvá dva dny. První den mine vskutku ve znamení houpačky, kteráž jaksí prapodivně souvisí jednak s pojmem díkůčinění, jednak s polní úrodou, a všecken průběh tohoto prvního dílu slavnosti je vůbec podivného rázu. Dopoledne v průvodu brahmínů ubírá se »Phya«, každoročně zvláště k tomu zvolený, s insignií slavnostní, zlatou nádobou, na náměstí, kdež je uprostřed postaveno »sang-cing-ča«, totiž sloupoví houpaček, a před ním volně pověšen váček s penězi. Za dřívějšíka sám ministr orby účastnil se průvodu slavnostního; »phyja« je vlastně jeho zástupce. Došel na náměstí ke sloupoví, průvod stane a »phyja« usadiv se hned mezi dva brahmany na podiu z cihel vystavěném a bíle prostřeném, položí nohu přes nohu, tak že jedna spočívá na koleně druhé. V tom stavu jest »phyovi« nehybně vytrvati po všechnu slavnost asi dvě hodiny trvající. Podlehna únavě nebo roztržitosti, tak že by nohou v původní poloze neudržel, musel by kněžím zaplatit velikou pokutu a slavnost byla, by nepovedena. Zatím co phyja cvičí se v trpělivosti, brahmanští kněži stupně nižšího, v bílém rouše a vysokých kloboucích tvaru homolovitého, druh za druhem houpají se tak dlouho, až se jim zdaří ústy uchopiti sáček se stříbrnými penězi, jenž visí před nimi proti houpačce, směrem ku paláci. Když byl poslední z vyvolených kněží vykonal svůj příjemný úkol na houpačce, je skončena tato dětinská část dopolední slavnosti, kteráž se koná, toť patrně, za návalu tisícův a tisíců lidu.

Odpoledne téhož dne i celý budoucí den věnovány jsou průvodům slavnostním, patrně prosebným, při nichžto podle dávného zvyku zástupy procházejíce městem přinášejí nebesům zápalné oběti polních plodin, a brahmíni nesouce v rukou posvátné rohy s vodou a kropíce z nich lid, svolávají milost nebes na matku zemi i děti její. Toho času, když jsem byl v Siamu, psal se »rok kohouta a opice«, [23] a slavnost houpačky připadala na 7. a 8. den měsíce ledna.

Siamský Nový rok »Krut Thai« (čínsky »Krut čeu«) slaven bývá vždy několik dnů. Slavnostní pouti k posvátné stopě »vševědoucího učitele Buddhy« trvají celý týden. »Tunam« čili přísaha věrnosti králi slaví se zvláště okázale. »Son-kran« jest pouť slunce od Rasimina k Rasimetu (siamská znamená zvířetníku čili zvěrokruhu), na kteréž anděl je

(slunce) provází; roku 1897 připadla na dny 11., 12. a 13. dubna. Slavnosti zde vyjmenované jsou předúležitý každému Siamci a komu lze jen poněkud, zanechá všeho spěchaje, aby jim byl přítomen. Všecka práce zůstavena jest potom oněm, kteří nižádným způsobem nemohou jí odložit a vzdáliti se.

V květnu slaví se také významný svátek »Visakaphuja« čili památka narození, seslání ducha (vnuknutí, inspirace) a smrti Buddhovy, v červnu a později několik svátkův menší důležitosti, jejichž podrobný výpis zaujal by příliš místa. Slavnost sázení rýže, slavnost doby dešťové (v sanskritu »varasha«) jakožto závěrek pětinedělního pokání a postu bonzů. Dvorní polounáboženské slavnosti, procesí po vodě i zemi (Loy katong a Thot kathin) střídají se tak zhusta s oslavováním privátních, rodinných i politických událostí dvorních kruhů, že nemine téhodne, aby Siamci neměli vhodné omluvy pro zahálčivost svoji.

Jakkoli takové vyhýbání se práci a hříšné plýtvání časem, děje-li se v takových rozměrech, nezbytně působí nemalé škody národnímu hospodářství, značně umenšujíc rozkvět vsí země, přece ještě mnohem větší škody natropí náruživá choutka v sázkách a karbanu, jíž podléhá s pravidla kde který Siamec. O loterii a zálibě Siamců v ní, podrobněji zmínil jsem se již v kapitole druhé, ve stati o Vat Pra Keu; o karbanu dodávám, že holduje mu obojí pohlaví. Karbaní se jak doma tak na ulici a i na trzích, nejvíce však v hernách, jež v Bangkoku po většině náležejí Číňanům. Ačkoli Číňanům jest platit dílem značné nájemné dílem značnější ještě daň z těchto neblahých místností, kde muž, otec, syn, zbůhdarma ubíjejí čas a utrácejí poslední peníz, přece držitelé jejich vždy ještě bohatnou. Prve nežli ziskuchtivý Číňan hernu otevře, aneb otevřev ji, není s »výdělkem« dostatečně spokojen, dá ji vysvětit čínským nebo siamským kněžím buddhistickým, kteří neštítí se nikterak za dobrý plat obětovati na oltáři a vzývati »boha štěstí«, (!) aby ráčil požehnati a zdaru příti majetníku herny. Ó toho polytheistického ničemného výtvoru zvrhlých buddhistův! Cestovatel Bock, náhodou byv přítomen takovému konání, vypravuje, že bonzové chtějí vzývati božství »vcházeli s ním ve styk« pomocí provazce, jehož jeden konec připevnili na modlu a druhý třímali v rukou.

Navštívil jsem čtvero z oněch doupat, kam zanášejí Siamci všeho stavu a málem i všeho věku dobrovolnou »národní« daň na vydržování majetníku heren, v neblahém klamném dychtění vynutit si bohatství a štěstí na bůzku, jehož oltář stojí tu v každé herně. Oltář bůzka štěstí! Než, podvodník ten zchytrale nadhání úspěch a bohatství domácímu pánu svému, a nikoli hostům jeho, kteří, nesmyslní, přicházejí sem okuřovat jej kadidlem.

Kromě rozmanitých loterií, jež jsou asi toho způsobu jako naše tomboly při společenských zábavách, kromě čínských karet a kostek nejvíce si oblibuje siamský lid sázky »na sudou-lichou«.

»Sudá-lichá« hraje se tu obyčejně tak, že majetník herny sám drží bank a nabrav do obou hrstí drobných lastur kaurí (nebo semen) osazuje jimi malé čtverečky souhlasně s tím, co hráči na který čtvereček vsadili, v počtu jednak sudém, jednak lichém; potom spočte, mnoholi mu v hrstích zbývá, zdali počet sudý nebo lichý, a to posléze rozhoduje o výhře nebo prohře hráčů. Zbývá-li mu sudý počet kaurí nebo zrn, prohrají ti, kdož vsadili na »lichou«. Mimo to připadá držiteli banku i nějaké procento z výhry, kterou sklízí hráč.

Při hře sedí hráči na veliké rohoži, na níž uprostřed jest prkno nebo plátno rozdělené na čtverečky, kam se kladou sázky. Všude v okolí chrámů, trhův a divadel je nemálo takovýchto heren dílem veřejných a dílem i pokoutních, jež jsou navštěvovány ponejvíce za odpoledního času a pod večer, ale hrává se tam až do samé půlnoci; návštěva bývá s pravidla hojná. V jedné z heren, poněkud větších rozměrů, napočítl jsem čtyřicet mužův a šestnáct žen, z většího dílu dam tržnice. Komu štěstí nevalně přálo, koupil svíčičku a postaviv ji rozžatu na oltář za obět bůžku štěstí, padl před ním buďto »v korap«, anebo toliko s rukama sepatýma se mu hluboce ukláněl; potom ovšem jde znova zkusit štěstí. Leč i prohrají stále, neztrácí siamský hráč klidné mysli. V hernách siamských není křiku, není vády a nikde není znamenati patrného rozčilení. Zde platí: »Co tam, to tam, o to hlavy nelam.« S bohorovným klidem také »bankéř«, majetník herny, shrabuje pohrabáčkem, na dlouhé tyči upevněným prkénkem, prohry, a brvou nepohna, týmž náčiním přisunuje i výhry šťastnějším hráčům. Pokud obecně se užívalo při sázkách mince staré (leckde se jí posud užívá), hrálo se mnohem snáze a rychleji. Bylat' dřívější platná mince, tikaly a jejich zlomky, tvaru kulovitého až na malou vtlačeninu, jež zaujímala jen asi čtvrtinu nebo pětinu plochy, a měla podobu koulí do ručnic.[24] Ale když potom reformační snahy krále Čulalonkorna, zaneseny byvše i na toto pole, způsobily, že nařízeno raziti minci plochou, tvarem podobnou našim korunám, dvacetihaléřům a desetihaléřům, nebylo jí tak snadno pohrabáčkem přisunovati neb odsunovati po hrubé rohoži, pročez láteřeno zprvu dost a dost na tuto novotu, po výtce právě v hernách. Ale náruživí hráči brzo si poradili. Hernám bylo zaopatřiti se formičkami s proláklými důlky, přiměřenými velikostem nových penízův, a nynější tikaly, mangy a salungy,[25] do důlkův oněch jsouce vbíjeny, aby vypuklosti nabyly, takto přizpůsobují se »naléhavým« potřebám hráčů.

V karbanu Siamec dává v sázku vše což jeho jest, i ženu. Prohrátí ženu v kartech, osobou její zaplatit dluh nebo ji za prohru dáti v zástavu, není v Siamu pražádnou vzácností. Avšak domorodý mrav poskytuje ženě aspoň tolik ochrany proti takovému neřestnému snižování ženství, že jí přiznává právo prohlásiti veřejně a v čas, že za muže karbaníka, marnotratníka nebo hýřila nic platit nebude. Učinila-li tak dříve, nežli se stala obětí mužovy lehkovážnosti, zbavila se tím způsobem veškery zodpovědnosti a všeho rukojemství za jeho závazky; a byť ani nezachránila tím zboží a majetku svého, aspoň ženskou svoji důstojnost zabezpečí potud, že nebude zavlečena do bahna nevolnictví. Ale nekaždá žena vyтуší správně, kdy je potřeba těchto posledních kautel, a nejedna za to potom odpykává ztrátou osobní svobody. Než, chorobná vášeň muže karbaníka, nenasycena ni touto obětí, pudí jej znovu do brlohu zkázy, aby vsadil do hry jediné, co ještě svým nazývá, sebe samého. Prohráv i svobodu svoji ubírá se volky nevolky v otroctví za šťastnějším spoluhračem, nyní již pánem svým — — —

Neméně náruživě nežli v loterii a v kartech Siamci podnikají sázky na zápasy kohoutů, kobylek, mravkolvů a bojovných rybek. Zvláště bojující rybky dovedou unésti mysl člověka siamského v závratné nadšení. Známý jsou dva druhy rybek, jež mají schopnost vycvičiti se v boji. K jednomu druhu náleží pla-kat (doslovně přeloženo: ryba-boj), a ke druhému pla-keng (ryba-dlouhá hlava); při zápasech bohatí siamci sázejí na ně až i tisíce tikalů. Rozkošné rybky pla-kat[26] přivezl jsem svého času v obyčejných lahvích až do Prahy, kdež v útulné čítárně Náprstkova musea budily značnou pozornost přemnohých divákův, ale před tím ještě značnější na dlouhé cestě z Indie až do Evropy. Ve vlaku, jenž mne vezl z Italie přes hory a doly do Čech, za studených dnův a nocí tiskl jsem láhve s drahocennou pro mne kořistí, se vzácnými rybkami, pod svrchním rouchem k prsům tak úzkostlivě, až vzbudil jsem podezření přebdělé pohraniční stráže celní jako člověk pranebezpečný. Na štěstí však nemohli se dohledati celního paragrafu na rybky tak malounké, pročež opět se mne sňali těžké obvinění z podloudnictví – a možná, že dost neradi. Proběhl jsem jim zkrátka, se svými chráněnci pod kabátem, skulinou zákonův, jako drobná rybka, octnuvši se v rybářově síti, vesele proplouvá velkým okem, jen že snad někde krom nadání zavadí o motouzek. I dopravil jsem potom již bez překážky až do matičky Prahy poklad svůj z dálného Siamu, kde takové rybky, na pohled nepatrné, v siamských lidech přímo rozpalují choutku hazardních sázek.

Nevinnější, nebo aspoň o něco méně škodlivé a zhoubné zdají se býti ostatní hry Siamecův, jako hra v čínské »karty« sentencí filosofů, hra v dámu, mlýnek, šach, pouštění draků, silácké zápasy a závody veslařů. Siamská šachovnice, ačkoli má také 64 pole jako jiná, liší se přece od jiných, a to velmi podstatně. Je přede vším toliko jedné barvy, dále staví se ku hře do

kosočtverce, středem jejím tažena je čára tak zv. »řeka«, figury co do počtu rovnají se našim, ale staví se do rohu čtvercův a liší se od našich dosti značně tvarem, pojmenováním i uspořádáním. Jsou pak pro každého z obou hráčů tyto figurky: král, dva ministři, dva sloni, dva jezdcí, dva vozičky, dvě děla a pět sedlákův. Oba hráči staví do první řady šachovnice devět figurek v tomto pořádku: krále do prostřed, jemu po bok v pravo i v levo ministry, dále od nich rovnoměrně po jednom slonu, jezdcí a vozičku. Před obě pážata umístěná děla a sedláci postaví se až do čtvrté řady. Také pohyby figurek na siamské šachovnici odchylojí se od našich dosti podstatně. Na př. sloni nesmí překročiti řeky; král pohybuje se jenom směrem úhlopříčny, obklopen jsa třemi věrnými z komonstva svého, a. t. d.

Jiným důležitým zdrojem zábavy Siamců, kteří po něm lační, jest umění tanečnic a hereček »Lak-hon-pu-jing«, čili lakonek, lépe řečeno, hereček tančících, v Siamu jediných kněžek Mus Terpsichory a Thalie. Lakonky jsou vskutku podivuhodnou zvláštností na širém dálném Východě. Kdežto na př. v Číně napořád smí na divadle hráti toliko muži a rovněž tak i v Žaponsku, kde toliko při hrách náboženských dopouští se vyjímka, naopak v Siamu provádějí hry a tance, zvané »lakhony« či lakony, na jevišti téměř výlučně samé dívky, jimž od nejtělejšího mládí bylo věnovati se umění hereckému, zde nerozlučně spojenému s tancem. Umělkyně tancem a hrou tlumočí starobylá epická díla javanská, indická nebo siamská, ale i díla moderních autorů, zobrazující poetický obsah pohyby půvabnými, ač poněkud jednotvárnými, vykračující drobnými krůčky a podivně prohýbající a skrucující paže a prsty u rukou. Dovednost jejich v pravdě nevídanou lze vysvětliti jediné časným a mnohým, a zajisté i bolestným cvičením. Každý pohyb jejich při produkci ostře a srozumitelně vystihuje proudění a chvění vln duševního žití, symbolika posunův a pohybů ladně podpírá básnické slovo vzácného epického jádra. I kroj tanečnic vkusem a bohatstvím výzdoby přizpůsoben je vhodně nevšednosti děje; nad obyčejný kroj siamský vyniká větší rozmanitostí součástek. Živůtky, zástěrky, korunky a křídélka na těle dvorních umělkyně třpytí se zlatem a drahými kameny, v divadlech obyčejnějších aspoň blysknavými plíšky, zrcádky, bůstkami a skleněnými koraly. Lakonky líčí si tváře a čelo až pod vlasy, a na nehty, jež podle ohavného nevksu Zadní Indie bývají od 1 do 7 cm délky, navlékají si zlaté nebo rohové pochvičky. Velká představení, pravé »lakony«, bývají pořádána jenom za úplňku měsíce, menší hry pouze taneční, mohou býti prováděny kdykoli.

Kromě četných místností pro »lak-hony«, plovoucích i na souši, má Bangkok dvě divadla; navštívil jsem nejproslulejší ze všech po dvakrát. Po třetí šel by se dívati asi málokterý Evropan, ježto, nezná-li se v řeči s jeviště zaznívající, ostatek nestačí na dlouho upoutávati

sluchu ani zraku jeho, byť i srdce domorodých bylo blaženo takovým divadlem. Jeviště siamské stejně jako čínské nemá dekorací aniž kterých jiných pomůcek, herečky se nepřestrojují a užívají škrabošek jenom zřídka kdy. Obrazotvornost siamských diváků patrně sama živě dovede si představit, co Evropan chce zřítí hmotné před sebou.

Divadlo, jež jsem navštívil, podobalo se malému, po evropsku stavěnému krytému cirku a honosilo se uvnitř též anglickým nápisem. Uprostřed bylo jeviště – velká rohož, na niž přicházely umělkyně přímo z velké předsíně, která byla na místě tom, kde u nás bývá jeviště. V předsíni před vysokými zrcadly poopravovaly si úbor, účes, nebo sedíce čekaly až na ně dojde, aby šly hrát. Za celou dobu představování historického děje – jak se ucházel kambodžský princ o dceru krále siamského, – nebylo přineseno na jeviště jiných dekorací kromě trůnu, spojeného s nosítky, a kromě dekorativně naznačené přední části manželského lože, za jehož spuštěnou záclonou odehrála se, totiž předstírána byla jedna z epizod představení, jež trvalo i pro moji trpělivou povahu k nepřechání dlouho, totiž od sedmi hodin večer do čiré půlnoci. Dole v hledišti seděly ženy; pohlaví mužskému vyhrazena byla gallerie, táhnoucí se kolem, se tří stran.

Pohyby některých tanečnic zamlouvaly se oku elegancí a lahodnou okrouhlostí. Bylo mi řečeno, že měsíční gáže nejlepší z těchto umělekyně neobnáší více nežli 50 tikalů. Z takových příjmů nemohla by ovšem nádherně se šatit žádná umělkyně, ani zde ani kde jinde. Bohaté kroje jsou tedy vesměs majetkem ředitele společnosti; ale nad to více! Kromě bohatých krojů ředitel je skutečným majetníkem i valné většiny dívek, jež zakoupil již v útlém věku jejich, aby útlou mysl a rovněž útlé tělo dívek spíše přizpůsobil svojí methodě. Běda však těm, které nejsou obdařeny dosti velkou chápavostí a mrštností podle míry jeho požadavkův! S těmi zachází přímo krutě, důrazně vtluokaje do nich svoji methodu bambusovou holí. Takovým umělcem vychovávatelem je pan ředitel nejlepšího bangkokského divadla; jeho žačkám nekyne jiné spásy z toho pekla, nežli příchodem »vykupitele«, kterému je hračkou zaplatit určitou částku majetníku »lakonky« za propuštění z otroctví, a který krasavici učiní svojí druhou ženou. Stává se to dosti zhusta; slynou prý také »lakonky« bezúhonnější pověstí nežli jejich lehkonohe sestry evropské.

Fabulí druhého představení, na něž ještě přišel jsem se podívati, byla poslední zápletka Siamu s Francií, ale, bohužel, na úkor pravdy a skutečných příběhů velmi vyšperkovaná ku potřebě siamského vlastenectví, tak že k našemu nemalému obveselení a hrozitánské radosti

domorodců páni Francouzi – tu na jevišti aspoň – byli bití jako žito. Té lehkověrnosti neprozíravého lidu! Hle, jak lehce snáší prostý člověk padělání dějin!

Uniformy francouzských námořníkův slušely roztomile mladičkým Siamkám pěkných postaviček, jejich tvářičky ještě skrze notnou vrstvu škrobové moučky, že by jí bylo dost na veliký lívanec, dávaly tušiti příjemné milé rysy. A tak se stalo, že v srdcích mých druhův z Evropy, na místě trpkosti nad odehranou vybájenou porážkou bělochů pod ranami rasy barevné, zahnízdila se láska k hezounkému nepříteli, lépe řečeno k hezkým nepřítelkyním, a vedla později přítele mého s jednou z nich až k manželství. Rozumějme, k manželství onomu, ježto, žel, tak mistrně vylíčil nám skutečný pravzor lehkomravného námořníka, Francouz Pierre Lotti, frivolní, povrchní až do nevědomosti, ale přece jen božský Lotti! Díím-li: žel! vylíčil nám – – lituji mistrného péra francouzského, jemuž i v krajích zámořských, kde i nebásníku plesá duše v těle rozkoši nad exotickou krásou přírody a malebností cizokrajné kultury, opět a opět jenom nevěstka a nic než nevěstka podati musila opojný pohár, aby se mu zachtělo tvořiti!

Jako nelze si mysliti siamské divadelní hry bez tance, jenž tu náleží ku scénickému vyjadřování děje stejně bezprostředně, jako slovo a posun, tak ani nelze mysliti si divadla bez hudby, ježto hudba provází tu děj neustále. Divadelní hudba siamská je, na štěstí, dosti lahodná, po výtce však bude se vždy zamlouvatí cizinci, jenž přichází ze států severnějších, kde mu bylo přetrpěti pravá muka při pekelné hudbě čínské nebo žaponské. Žaponská hudba téměř vyrovná se čínské; aspoň není o mnoho lepší co do krutého účinku na normální sluch Evropanův.

V divadelním orchestru siamském přede všemi jinými hudebními nástroji jsou známé javanské »gamelangy«, siamsky »konkbong« zvané. Záležejí z kovových nebo dřevěných klaves, do polokruhu sestavených a ve zvukořad sladěných, z nichžto dvěma paličkami vyluzují se dosti libé silné zvuky. Podobný, ještě libozvučnější nástroj »ranat« složen je z prkének. Dva bubny »ta-paen« a »puangman« rozličné velikosti a nestejného zvuku, potažené koží bývolí, kovový »gong« a flétna »pé«, doplňují nejobvyklejší siamský divadelní orchestr.

Jiný národní orchestr, »mahari«, skládá se z kongbongu, ranatu, cimbálů, bubnů »thon« a »rumana«, třístrunné gitary »kajape«, smyčcového »sou« a bambusové píšťaly »klue«.

»Sou« vyrábí se z vhodné půlky ořechu kokosového a kůže hadí; ježto však jen málokdy se najde skořápka ořechu kokosového, aby z ní byla dobrá rezonanční půda pro strunový nástroj, bývá »sou« velmi drahocenný. Kromě těchto hudebních nástrojův tu a onde znamenáme ještě primitivní druh citery »takhe« a jakýsi klarinet, na nějž se piští nosem. Jiných domorodých nástrojů hudebních v Siamu jsem nepoznal.

Král i princové první třídy nejen že si vydržují společnosti hereček a hudebnic, ale mají také sevcené hudební sbory Siamců hrajících na evropských nástrojích. Králův hudební sbor hraje dosti dobře kterékoliv evropské odrhovačky; jesti' ovšem vyučen ředitelem z Evropy, ano i pomísen několika Vlachy a Tagaly. Tagalové z ostrovů Filipínských naučili se hudbě od tamních Španělův a jsou bez odporu nejlepší hudebníci asijsí. Zhusta dávají se najímati všude na pobřeží nejvýchodnější Asie i na ostrovy Malajské.

Národní hudba siamská nemá not, a kdo chce naučit se jí, tomu sluch jediným jest učitelem. O hudebním nadání Siamců svědčí na př. kromě všeho jiného, že některé zvláště nadané dívky z orchestru jednoho z princů snadně dovedly zahrát evropské melodie na siamské nástroje, ač melodiím oněm jenom několikrát naslouchaly.

Byl bych měl rád co možná doslovný překlad některého ze siamských dialogů, jež mne nejvíce zajímaly a jichž bylo jenom pořádku, ježto tanec a mimika převládaly desateronásobně ve hraném kuse. Jak jsem litoval, že ani laskavý můj tlumač toho nedovedl, ačkoli prodléval již dobře osm roků v Siamu. A nedovedl toho nikoli snad proto, že by nebylo dobře rozuměti mluvícím hrdinkám nebo lépe řečeno »hrdinům« – ježto dívky hrály úlohy ženské i mužské – jediné z té příčiny, že by snad také mezi řečí byly zvykaly siri, jako jejich tančící družky; ale proto prý nebylo mu možná doslovně překládati, že siamská řeč má »tisíce« slov, která mají několikery význam podle rozmanitého přízvuku, nebo podle změněného pořádku slov, jaký se jim určí. Některá pak slova o sobě vyjadřují až i celou řadu rozmanitých pojmův. Jakožto příklad, jak obtížno je naučit se jazyku siamskému, biskup Pallegoix uvedl větu, v nížto slovo »khao« má sedmero významů. Zní takto: »Kháo bok khao vá klaj krung kao mi kháo pen rúb kháo mi kháo kháo klún maj khào« A překlad její: »Vypráví se, že u starobylého města hlavního, na hoře rohu podobné, jest (roste) rýže bílá, zapáchající tak nepříjemně, že nelze jí požívati.« Nedivil jsem se tedy nikterak, že společník můj, ani za mnoholetého styku se

Siamci nenaučil se ani tak dalece jejich jazyku, aby z něho aspoň doslovně překládal. Také nadarmo pídil jsem se v Bangkoku po překladech ze starší siamské literatury, kdy v Siamu podobně jako v Indii kvetly epos a lyrika; ni ukázky jediné jsem se tu nedopátral. A z novějších dob kromě náboženských statí namanula se mi jediná nevalně zajímavá hra »moderní«, jižto napsal roku 1895 zemřelý Phya Mahindr. Teprve později, v londýnských a severoamerických knihovnách, přišel jsem na několik takových věcí, po nichžto pilně jsem se vyptával; než ani ty nebyly nejlepšího zrna, proto asi, že vedle náboženských spisů siamská literatura byla na jiné literární plody chudičkou, netoliko počtem, ale i poetickým jádrem.

Dychtivě pročítal jsem práce, tak namáhavě sehnané, ale konec ke konci srovnáváje uměleckou hodnotu jejich s formou a myšlenkovým jádrem podobných literárních památek indických a žaponských, dospěl jsem k závěru pro siamskou literaturu toho druhu pramálo příznivému. Připadlo mi, že všem těm hrdinským zkazkám, všem erotickým líčením, všem bajkám nedostává se nejpřednějšího, totiž pelu poetičnosti. Z básní zdály se mi zasluhovati zmínky tyto dvě:

»Xanthabain«.

Ku králi zasmušilému dvě přilétlo ptáčat.

»Ó ptáčata, sladká ptáčata, útěchu mi přineste!

K mé dívence leťtež rychlým letem,

že žalem hynu, toužím po ní,

řeknětež jí, a zpět přileťte se zprávou,

kde že ukrývá se, abych k ní našel cestu.

I vznesla se ptáčata, ulétla,

letěla daleko, pěla jak dříve,

však nikdy nevrátila se ku králi.

Dosud král truchlí, želí a touží«.

»Supharet«.

Nenáviděn jsa, odporný lidskému zraku,

ošklivý sup krouží vzduchem,

bezelstný, neškodný, nevinný,

zdechlinou jen se živí,

a tak všude a ve všem, co koná,

lidstvu jen k dobrému slouží.

Jak hebká bavlnka běloučký ibis,

krasavec krojem i chůzí,

kořistí ze živých, rozkoše života hledá

v ničení životů jiných.

Tak i lidé zlí, zločiny když pášou,

rádi by se zdáli nevinní a krásní.[27]

* * *

Přítel míšenec, dítě Evropana se Siamkou, ale vychované v Anglii, uvedl mne do siamské rodiny bohatého obchodníka rýží a dřevem tikovým, právě když tu slavili postřiziny nejstaršího synka. Hostina velmi se podobala čínské jak rozmanitostí pokrmů, tak i způsobem, jak se jedlo. Seděli jsme na veliké rohoži. Paní domu a dvě služebnice její předkládaly nám krmě z ryb a drůbeže, vepřovinu a rýži. Masitá jídla, již úplně rozkrájena, i rýži, jež jest chlebem hostin zdejších, jedli jsme ozdobnými lžičkami z lastur a zapíjeli domácím arakem anebo vínem révovým, jež se dováží sem z Francie. Laskavostí svého společníka i hostitelů

svých zvěděl jsem tu dílem některé podrobnosti, kterak Siamci uzavírají sňatky, dílem leccos i z jejich domácnosti.

Sňatky uzavírají se prostřednictvím jednatele, jenžto jménem rodičů ženichových dochází k rodičům dívky, kterou buď sám ženich si vyvolil, nebo jeho rodiče vyhlédli synovi. Jednateli přináleží, by vymohl svolení rodičů dívčiných ke sňatku a zároveň ujednal »ka-nom«, cenu za »mléko mateřské« čili za vychování nevěsty. Pokročila-li záležitost již tak daleko, že není obavy, by některá ze stran opět neodstoupila od smlouvy, sejdou se vybraní přátelé nebo příbuzní obou rodin k poradě při malé hostině, kdež se rozhodnouti má, zdali zamýšlený sňatek skutečně jest výhodný oběma stranám. Výsledek porady té s pravidla bývá kladný a po ní v některém z budoucích dnův obě rodiny navzájem se obdarují, sprostředkovatel sňatku dotazuje se hvězdopracův a talapoinů, který den obzvláště byl by pro sňatek šťastný a zdali den, měsíc a rok narození obou snoubenců, sestaveny jsouce v magické čtverce, obapolně k sobě se hodí, t. j. nepřináležejí-li ke skupení planet nešťastných. Jaké lehkovážnosti dopustil by se, kdo by toho nedbal![28]

V den sňatku vyplatí ženich rodičům nevěstiným »ka-nom«, nevěstě daruje náčiní ke žvýkání betelu a koláčky ze sladké mouky, obě rodiny společně pohodují, a novomanželé pokloní se talapoinu – byl-li totiž pozván, co však nebývá pokaždé, ježto za nutné se nepokládá – začez dostává se jim požehnání jeho, pokropení neb obmytí hlavy svěcenou vodou. Zvykem jest, aby novomanžel buď se přistěhoval do domu tchyně své nebo si vystavěl příbytek poblíž něho, což je zajisté zvyk moudrý a chvály hodný, ježto i v Siamu tchyně bývají mnohem vlídnější k zeťům nežli ke snachám.

Povila-li mladá žínka první dítě, vracívají nezřídka rodiče její manželů jejímu ka-nom, jež byl jim za ni zaplatil, k rukám choti jeho, aby měla na výchovu vnoučete jejich. Svatební dary nebývají ceny nepatrné, a jak posílání tak přijímání darů děje se co možná slavnostně a před svědky (pro případ možných sporů neb i rozvodu, kdy vracejí rodiče rozvedené manželky jak dary tak i ka-nom za ni přijatý).

Až potud jdou moje informace z pramene domorodého. Leč redaktor »Bangkókských Timesů« nezamlčel mi, že nejobyčejnější způsob Siamců bangkókských vstupovati ve sňatek jest, že se zamilují, společně utekou a za tři dny se navrátí domů, nechať stane se, co se líbí nebesům! A poněvadž většina »starých« také jinak nejednala, nebývá nesnadno dojíti odpuštění.

Ženu řádně za obvyklých obřadností za choť pojatou, za niž byl vyplacen ka-nom, nemůže manžel prodati; jinak má se věc ovšem s dívkou, kterou koupil si muž jako pouhou otrokyni, konkubinu. Podle zákona sic ani otrokyně, stavši se ženou pána svého a matkou, nemá býti prodávána, ježto za těch poměrů přestává býti otrokyni, ale bývá prodávána přece, jenom že se při věci již nemluví o prodeji, nýbrž o »hrazení výloh«. Není nad zákony, možná-li je obcházeti! Při tom při všem postavení ženy v Siamu daleko jest lepší nežli v Číně. Ať ovdovělá či rozvedená žena snadno se provdá, a její příbuzenstvo nehledá u věci té nižádné závady. Rozvedené ženě přináležejí první, třetí, po případě i další děti pořadem lichých čísel, kdežto všechny »sudé děti« podrží si otec.

Při narození dítěte zachovaly si konservativní třídy lidu některé zvyky starodávné, jako přežitky demonismu předbuddhistického. Tak na př. rozdělávány bývají v železných nebo hliněných nádobách očištění ohně kolem lože šestinedělky, jakmile porodila; ohně ty udržují mnohdy po dlouhé dny, ba týdny, až nejednou bývá i smrt nebohé trpitelky, ohněm polo pečené a dýmem polo uzené, následkem nesmyslné pověry. Aby zlí duchové neměli zásluku na dítě, pojmenováno bývá praodporně, na př. »Ptačí trus«, »Opičí hlava«, nejobyčejněji »Myš«. Dětem lepších tříd ovšem pak dlužno říkati »slečno Myško!« nebo »pane Myšáku!« A přece názvosloví siamské libuje si v parafraších básnických; tak ovoci dostává se jména »dítě stromu«, obzoru »sloupoví nebes«, vůli »voda srdce«, květině »krása světa«, rtům »světlo úst« a t. p. Teprve, když děti dorostly, bývají obdařeny poetičtějšími jmény, jako dívky na př.: »Su-pap« čili »Krása světa«, »Ton-kam« čili »Třpytné zlato« a t. d. a t. d. Směšno je, oslovuje-li služebnictvo mladičkého synáčka svých pánů: »Pane otče!« nebo ještě mladší dcerušku jejich: »Paní máti!«

Pokora ve slovech i posunech u přítomnosti osob vyššího důstojenství je podřízeným Siamcům tak říkáje vrozena, vyšší pak jsou tak navyklí ji požadovati, že s počátku bylo žádáno, aby také evropští učitelé siamských princů titulovali žáky své podle domorodého mravu asi takto: »Velmožný pane, blahodárče a otče můj, já prach tvých podešví... !« Evropanům však jest nejméně se smáti výstřednostem siamské servilnosti toho rázu; majíť jich rovněž dosti pod vlastní střechou a o nic méně směšných!

* * *

Evropané v Bangkoku žijí dosti nudný život. Kromě klubovních večírkův a vzájemných návštěv nemají v Bangkoku čím by si ukráceli dlouhé chvíle, zejména ti, kdož nejsou obchodního zaměstnání, ještě více trpí nudou. Co je s počátku zajímalo, brzy jim sevšednělo; těch pak, jižto by věnovali prázdný svůj čas studiu lidu, země a jejího přírodního bohatství, je pramálo. Do společnosti bangkokské byl jsem přijat pohostinsky tou měrou, jaké v zemích zámořských nadíti se může jedenkaždý řádný příslušník téhož plemene, jako jsou tu dočasní kolonisté, obzvláště je-li majetníkem dobrých doporučení. Měl jsem v kapse četné doporučné listy, po výtce na svého amerického konsula, dále na konsuly anglického i rakouského, než, použil jsem jich skrovně, vyhledávaje více domorodcův. Častěji a rád jsem docházel do domu rakouského konsula pana Wiede, jenž velikou svou znalost siamských poměrů děkoval, více ještě nežli svému dlouholetému pobytu v Siamu, spanilomyslné choti své, bělošce v Bangkoku zrozené.

Zde také to bylo, kde seznámil jsem se s panem E. Bockem, rodem z Jevíčka na Moravě, jenž se vzácnou ochotou v mnohém byl mi nápomocen radou, jak bych v nedlouhé době několika neděl sebral co možná nejvíce poznatků o Bangkoku a Siamcích. Jsa německého původu a ve Vídni vychován, pan Bock uměl jen málo česky; ale v útulném »Klubu Němců v Bangkoku« veselí a rozšafní jeho členové nemálo se podívovali, slyšíce starostu svého, zavlekšího mne mezi ně, zpívati se mnou »buřičské« české písně. Pan Bock, inženýr drah ve službách siamské vlády, je s poměry siamskými velmi dobře obeznámen. Mluví dosti plynně siamsky a pro milou svou povahu požívá značné obliby nejen mezi bangkokskými Evropany, ale i mezi domorodci. V jeho průvodu vykonal jsem první svou vyjíždku do vnitrozemí, do králova letního sídla Bang-pa-inu, a později druhou do Ajuthie. Tehdy slíbil mi, že dopřeje mi podobné příležitosti, abych opět jemu byl průvodčím, a to v Praze. Za dvě léta potom vskutku jsem jej prováděl ulicemi města stověžatého na březích vltavských.

Siamské dráhy, dílem již vystavěné, dílem aspoň počaté, nebo teprv sice projektované, které však během příštího desetiletí bezpečně dočkají se dokončení svého, nabudou veliké důležitosti nejen pro zemi tu, ale i pro všecken evropský obchod. Nejvíce získá tu anglická Burma. Jak i sám dvůr nahlíží důležitost drah, nejlépe vysvítá z toho, že král i králová okázale súčastňují se slavností kladení prvních kolejí nové trati. (Viz vyobrazení). Největší trať dosud vystavěné dráhy jest »Nagara Rajasima«, spojující Bangkok, Bang-pa-in, Ajuthii s Koratem (asi 165 angl. mil). Dráha, jež spojuje Bangkok s Paknamem, je pouze 14 angl. mil dlouhá. Projektované dráhy, které mají sepiati Bangkok s hranicí Burmy (přes Čiang-mai neboli Kiang-mai) a Čínou, dále trať »Kedah Singora«, kterou byla by přetřata jižní část

polouostrova malajského a bohatá jeho ložiska rudy cínové tak učiněna přístupnými, mají býti zbudovány pomocí kapitálu cizího; ale trať z Bangkoku do Pečaburi staví se na útraty vlády siamské.

Bang-pa-in, rozkošné letní sídlo královské, od Bangkoku v přímé čáře asi 45 km vzdálené, vystavěno jest na břehu jednoho z ramen řeky Menamu. Prostřed zahrad a sadu, kde rostou mangovníky, mangustany, čampaky, jasmíny a Ilang-Ilangy (*Cananga odorata*)[29] rozkládají se nízké, dosti široce druh od druhu oddělené královské letohrady, chrám, pavillyony a příbytky strážcův a bonzů. Všecka zahrada rozdělena je umělými průplavy na několik ostrůvků. Pěkné mosty a veliké vodní nádržky s nádhernými balustradami a mramorovými schodišti k vodě vedoucími zvyšují nádheru rajského zákoutí.

Uprostřed jedné z nádržek zvedající se štíhlý pavillonek slohu čistě siamského vítězně tu hlásá vkus domorodého umění stavitelského, kdežto jiné budovy, na př. síň audienční, pomísením prarůzných slohův evropských, málokdy dobře volených, jsou špatným vysvědčením tvůrcům svým. Síně audienční uvnitř zařízeny jsou zcela po evropsku. Stejným slohem a přepychem vypraveny jsou pavillyonky určené za příbytky vzácných hostí. V nejsličnějším z nich roku 1891. bydlel krátkou návštěvou tu meškající tehdy carevič, dnes již car veliké Rusi; v jiném dlel řecký korunní princ.

Letohrádek Čulalonkornův vystavěn jest ze dřeva tikového a uvnitř přebohatě vyzdoben. Stropy a stěny téměř všech pokojů jsou vkusně mosaikovány. Nádherný nábytek díla evropského vkusně je rozestaven, skládaje malebné skupiny s uměleckými výrobky Žaponska i Číny. V čítárně králově nejvíce překvapily mne dva stolky pokryté širokohrdlými lahvicemi, jejichž hrdla, zátkami ucpaná, zavázána byla hedvábnými stuhami na způsob lahviček s voňavkami. Byla to králova sbírka hadů v líhu. Hadů bylo sto, a jak mi praveno, všichni uloveni poblíž těchto letohrádků. Král prý má oblibu sbírat nejen výrobky domácího průmyslu, ale i některé přírodniny země své.

Dík doporučením z Bangkoku strážcové Bang-pa-inu provedli nás všemi místnostmi zámku, v němž málo co nasvědčovalo, že by obydleny byly samovládcem asijským. Do letohrádkův určených pro královny a harém není dovolen přístup ani nyní, kdy kromě strážcův a správce nikdo ode dvora tu nebydlí.

Při stavbě Bang-pa-inu pamatováno též na náboženské povinnosti dvora, i vystavěn tu také malý, ale nákladný vat Jenže nevkus architektův lepšího tu nevěděl než vyparáditi ctihodnou

gothiku siamskými ozdobami. Pozorovatel zvenčí aspoň neví, zdali tu chrám křesťanský či sídlo některého šklebícího se bůžka, nebo zdali tu síň, v níž klidný Buddha trpělivě dává se polévati voňavkami, jež za života svého zavrhoval jakožto přepych znemravnělých žen. Vnitřek božičiště ničím nevyniká.

Nejzajímavější z budov, perlu Bang-pa-inu, ponechal jsem si naposled. Je to čínský palác, jež daroval králi vychytralý Číňan, majetník výsady na dovoz a prodej piva i držitel mnoha heren. Výnosná to živnost, dovoluje-li přepych amerických Nábobů, dar, který má cenu aspoň půl milionů franků. Stavitel, řemeslníci, umělci, dekoratéri a většina materiálu bylo sem přivezeno z Číny: Budova o přízemí a poschodí je ze dřev siamských, natřených barvou vznešenosti – žlutí, a všecka okrášlena bohatými řezbami, deskami porculánovými a majolikou. Bohaté skupiny porculánových figurek na stříškách pagodovitě vysedlých znázorňují starověké allegorie a legendární příběhy, a třeba že jsou dosti křiklavé a přes příliš četné až do přecpání, přece dojmu neruší. Jeť tu vše příliš bizarní a pestré, leč i souladné. Draci a hadi otáčejí se kolem sloupoví, plazí se po střeších. Viděl jsem v těchto fantastických budovách ztělesněny, oživeny, skutkem učiněny pohádky staročínských porculánových vas, patřil jsem na ně ozářené za poledne plným sluncem, jež vylučovalo všecken klam obrazivosti. Ale bylo to jedině zde. V Číně samé marně by kdo hledal čehos podobného, leda v nejposvátnějším okrsku města císařského v Pekingu; a tu opět je příliš mnoho špíny na všem, než aby jenom poněkud splňovalo naše sny a představy o pohádkové kráse paláců v zahradách broskvoňů, jak jsme je bezprostředně čerpávali z maleb staročínských fantastů.

Vnitřek čínského pavillonu nádherou ještě překonává vnější úpravu. Podlaha je dlážděna porculánovými deskami s vpalovanými malbami květův a ptáků, na stěnách ze dřeva tikového, zdobených panelami a zlacenými příčnicemi, znamenáme množství čínských průpovědek, jež jsou kaligraficky přeměle vyřezávány ve dřevě a zbarveny rumělkou; jsou to průpovědky čínských filosofů. Bohatě lakované sloupoví, jemně prořezávané dveře, nádherné drahocenné čínské vasy z modrého porculánu, stoly a stolice ze dřeva ebenového, vykládané perletí, fantastické sloupové podstavce, na nichžto pyšní se zlaté nádoby betelové dílem pro ozdobu dílem pro upotřebení, okna slídová nebo z barevného skla, jimiž proniká luzné polousvětlo, se stropu visící obrovské čínské lampiony – – vše splývá zrakům v jedinou ladnou změť pohádkové krásy. Podél stěn rozestaveno bylo asi třicet porculánových, až do čtyř stop vysokých i vyšších vas uměleckého díla. Jenom že tyto skvostné, drahocenné nádoby na vodu byly přikryty, aby se do nich neprášilo, prasprostými, z nelakovaného dřeva

hrubě vysekanými poklicemi. Z přízemku do vyššího patra jdou mramorové schody. U jednoho ze schodišť je šikmo postavená obrovská deska porculánová, z níž uprostřed vyzírá oko. Pěkný ten obraz čínské stylisované práce znázorňuje oko domácího bůžka, jenž tu všecko střeže a bdí nad bezpečím a zdravím královské rodiny. Také zvenčí před vchodem postavena je známá čínská zídka, jež brání démonům, aby se sem nepřiblížili.

V hlavní síni, zvané čajové, sám král Čulalonkorn častoval vzácné hosty své čajem. Siamský majordomus ukázal mi, kde seděl král a kde královští hosté jeho: ruský carevič a korunní princ řecký. Bohatě zpropitné, jež od nás dostal, bylo asi příčinou, že nás vyzval, abychom si usedli na tatáž sedadla. Dobrá ta duše patrně již od jiných turistů znala slabou stránku tak mnohých Evropanů, dychtivostí vždy jenjen hořících, aby se mohl aspoň dotknouti čehosi »posvěceného« některou vznešenou osobou a tak, byť jenom na okamžik, vybájit si přelud náhlého povýšení ze stavu plebejského.

Přeškoda, že musil jsem ponechat venku svoji kameru, ježto přísný králův zákaz nedovoluje uvnitř ničeho fotografovati. Neudalo se mi, kromě dvou »pohledův« od fotografa Siamce, ni jinde nalézti vyobrazení z Bang-pa-inu; nechovám tudíž leč toliko v upomínkách pravé poklady slohového, dekoračního a klenotnického umění a jiných a jiných vzácností letního sídla krále siamského. Sem provázívá krále jedině komu může důvěřovati, že v čarovné to zátiší nezavleče věci politických, a z žen brává s sebou jenom nejmilejší. Po hříčkách některých, z nichž nejvíce mne překvapila houpačka, znamenati jest, že král chce bavit se tu zcela nenuceně. Je tu i dosti dlouhá »ruská dráha«, na které prý za hlučného veselí rádi se vozívají nejen princové a princezny, ale i sám král. Jsa k dětem vůbec velmi laskav, rád účastňuje se i her jejich. Od těchto věcí, jež svědčí o králově bezstarostné mysli, odebrali jsme se na pěknou rozhlednu, bychom na rozloučenou se pokochali vyhlídkou po rozkošném okolí. Tím pak ukončili jsme i návštěvu svou v Bang-pa-inu.

Opustivše poetické ovzduší letohrádkův a usednuvše pod košatou smokvoň v milý chlad, vrátili jsme se k čiré prose a chutě dali se do potravin, jež hned z Bangkoku až sem nesl za námi čínský sluha Sim-Lý. Potom prošli jsme ještě okolí a posléze, notně jsouce propoceni a znaveni, vrátili jsme se na stanici, jejíž přednosta, p. Keller, Dán, vyčastoval nás čerstvými nápoji. Pan Keller žil v Siamu již osm let, sdíleje domácnost i srdce s ženou domorodkou, jak to zvykem bývá tu i leckde jinde v zámoří. Měl s ní dvě děti, jež – budiž ke cti a chvále jeho řečeno – vychovával tak pečlivě, jako by byly z Evropanky nebo z manželství zákonného. Nečinívají tak, žel, všichni Evropané, d'asa dbajíce o budoucnost míšenců, tvorů mnohdy k

nešťestí jen jimi splozených. Rozmarný Busch není sice z řádu mravokárců, hodných, aby za vzor byli dáváni, nicméně však jeho vtípnou sofistiku: »Vater werden ist nicht schwer, Vater sein dagegen sehr!« měl by mnohý běloch, žijící v Asii, napsati si rumělkou a pověsiti ve světnici, jako rozvěšuje, hově zdejší modě, průpovědky čínských mudrcův na stěnách bytu svého.

Bylo nám čekati ještě dvě hodiny na zpáteční vlak do Bangkoku. Nesnesitelné vedro v domku, špatně chráněném proti slunci, mořilo nás tak velice, že nevěděli jsme si lepší rady, nežli si zdřímnouti. Probrav se ku bdění asi čtvrt hodinky před příjezdem vlaku, vzbudil jsem i druha svého. Umýváje se ve tváři, zaslechl jsem pekelný lomoz odkudsi zvenčí, a přiskočiv k oknu, znamenal jsem, kterak opodál stanice asi dvacet Číňanů, dělníků na trati, druh druhá tahá za copy, škrťí a mlátí bambusem vytrhaným z plotu. A hle, právě běží sám p. Keller, aby je srovnal. Vrhá se v klubko rváčů, na okamžik mizí mi s očí v té vřavě, potom opět jej postřehuji, leč běda! vidím, jak náhle padá, snad bodnut či klackem sražen k zemi – – Bez meškání pádím ven, v patách za mnou p. Bock. Nezastaviv se, uchopil jsem prvé poleno se stohu dříví a běžím úprkem na pomoc nebohému soukmenovci, s rostoucí obavou, bych nepřišel pozdě. Ale rváči pojednou rozestupují se tiší jako pěna. Dohlížitel, Siamec trochu anglicky žvatlající, vrhá se mi vstříc volaje: »Nic mu oni udělat! Nemoc! Nemoc!« Nachýliv se k nebohému, jenž tu ležel bez hnutí, nazvednul jsem mu hlavu. Rozpoznal jsem, že zasáhla jej zbraň horší které lidské, že ranila jej mrtvice. Právě přijíždějící vlak výstražně piští, a prostovlasá žena Dánova v divém běhu pádí sem přes koleje, nedbajíc, že jí spadla rouška s ňader. S tváří vyděšenou, beze slova vrhá se na bezvládné tělo mužovo, lítě trhá s něho kabát, košili, mačká mu hrudník, zvedá mu hlavu a tiskne ji k sobě. Znamenajíc, že úsilí její nic neprospívá, teprv nyní vydává žalostný zvuk a hlučně prosí okolostojící o pomoc. Zatím brzdič parostroje zastavil přijíždějící vlak zrovna před námi, a s vlaku seskakují dopravní zřízenci ozbrojeni sekýrami a lopatami, domnívajíce se patrně, že se proti nám vzbouřili Číňané. Po krátké poradě chápeme se bezvládného těla, jež posud jeví známku života slabým dechem, s úmyslem, abychom je uložili do vlaku a odvezli s sebou do bangkokské nemocnice. Nepočítali jsme však s hlavním činitelem, se ženou nešťastníkovou. Vrhla se na nás jako tigřice bráníc nám, abychom jí nevyrváli a neodvezli, což jejího jest. Ale již popadli ji suroví Číňané a svírají nebohou, kdežto my zatím do prázdného vozu do vlaku nakládáme muže jejího. A v pravdě jejího! Kdož pak o něj po léta pečoval? Kdož je otcem dětí, jež zrodila? I zahrnuje nás pravou spoustou hořkých ba hanlivých výčitek, jichž ovšem nezasluhujeme; potom propuká v pláč. I nebylo snadno učiniti přítrž spozdilému počínání Siamky, uvésti

zoufalé snahy její, by vzkřísila umírajícího manžela, v meze, tak aby nepřekážely našim pokusům, a přesvědčiti ji, že co činíme, jediné jest účelno. Ostatně vždyť jí nikdo nepřekáží, aby nejela s námi, pravíme. A Siamka skokem octla se na schůdkách vlaku. Vrhla se opět na drahé tělo mužovo, jsouc odhodlána, s divým úsilím poloučlověka, polouzvěři, chrániti je před spáry smrti, byť ani nevědouc, jak a kterak, ale třeba-li, zajisté i vlastním životem. Vlak se hnul. Teď teprve žena vzpomněla si na děti; přiskočivši k oknu vozu, nařizovala odtud služce, by ošetřila děti, jež si vyšly procházkou kamsi k řece.

Vynasnažil jsem se všemožně o záchranu hynoucího, použiv i ledu, jež strojvedoucí vezl s sebou; ale vše nadarmo. S nejbližší stanice telegrafováno do Bangkoku o ambulanční povoz: neminuly však ani tři čtvrti hodiny, a p. Keller v tváři zesinal, dech se mu krátil a oči pokryly se závojem nerozřešitelných záhad – – Za chvíli vezli jsme mrtvolu.

Vzduch ochladí deštěm, jenž se přihnul nenadále; v něm neskonale smutně vypadaly rýžoviště a bažiny, kterými jsme jeli – na vlak dosti pozvolna. A vedle nás žena, tvor z masa i krve, jako my, jenom poněkud tmavší pleti, ovdověvši náhle, truchlila nad mužem navždy ztraceným. Způsob, jakým želela té ztráty, byl poněkud jiný, nežli náš, my zajisté jinak bychom si vedli v podobném případě, ale žel její byl neméně upřímný. Do řader se tlukouc tu vrhala se na zem, tu tiskla se k tělu nebožtíkovu, chtějíc je vzkřísiti teplem těla svého. Hned, majíc oči suché, kvílela divě, jako vyje stepní zvěř, hned tlumíc křečovitý vzlyk a hořké štkání, utápěla bol proudem tichých slz.

Nám klnula. Proč jsme jí nedali jejího, jejího muže odnésti domů. Nebyl by umřel, byla by ho zachránila od smrti. Mělat' v jizbici své domácí oltářík a na něm Buddhu s několika čínskými bůžky, rodinný to amulet proti všemu zlému, – zdali ti nebyli by jí spomohli? Zdali by se nebyli ustrnuli nad jejím žalem? Soudruh můj otázal se jí, co nyní sobě počne? Půjde prý s dětmi k sestře do Bangkoku a opět bude prodávati na trhu. Sebe i děti uživí. O kéž by otec jejích dětí byl zůstal na živu, byť jenom jako pouhý mrzák! Uživila by jej také! Byl k ní vždy tak laskav – – A znova a znova propukala v hrozný jek, nářek a pláč. Ale již neprotivil se mi divý, přímo nelidský křik její. Pohlížel jsem na ni spíše s úctou a káral se pro svoji zaujatost. Hle, není to kuběna, zaprodavší se z pouhé lačnosti po přepychu a pohodlí, zač jsem ji pokládal ještě před chvílí, přísně ji odsuzuje zároveň ostatním Siamkám, které žijí s Evropany; ona však je ženou pravou, družkou rovnorodou, a také o nic méně úcty hodnou,[30] nežli běloška, paní domu v Bangkoku, jež dnes večer uvítá mne jako hosta manžela svého.

Jako já smýšlel as i úřad siamský, jenž přiřkl vdově majetek zemřelého, by s dětmi svými byla zaopatřena. V Dánsku však laje snad příbuzenstvo chtivé dědictví, že je skráceno.

Budiž mi odpuštěno, že rozepsal jsem se tak o příhodě právě dolíčené. Vždyť hodlám si zasloužití rozřešení čtenářovo, v potu tváři zasedaje ke stolu nad zápisník, na místě abych odhodil tužku i všecky upomínky a rozběhl se ven do lákavého »indiánského léta«, nejslunnějšího, nejbarvitějšího ze všech podzimků, do prerie severoamerické, a to dílem z povinnosti ku čtenáři, dílem pak i k nakladateli. Obšírnost líčení toho zavínil mimo jiné i malý dnešní případ. Zabrán byv přenášením dojmů bang-pa-inských z denníku svého a jejich úpravou pro čtenáře, byl jsem vyrušen nenadálou návštěvou. Jakýsi starý, upracovaný člověk, stěží odolávaje mocnému patrně účinku neblahé kořalky, přišel, aby mne požádal za sprostředkování dopisu na kancelář odboru vojenského ve Washingtoně. Vyprávěl suše asi takto: »Sousedův Toník přišel jako invalida z Filipín a přinesl novinu, že prý tam syna mého již před třemi měsíci zabili. Zeptají se tam, prosím. A že prý zůstalo po něm asi dvě stě dollarů. Já jsem otec, kluk stál nás mnoho peněz, tak ty peníze náležejí mně.« Odcházeje, opět upomínal »na ty peníze«. Trapný dojem, jenž ve mně zbyl po odchodu otce »zarmouceného«, vzbudil jenom živější upomínku na polodivošku, jež pozbyla předobrého živitele. Jak hořekovala pro něho, jak v bezděčné upřímnosti toužila, by jí byl zachován, a byť jenom jako zbědovaný, mrtvicí ochromený ubožák, jak ráda by jej živila prací rukou svých, jen aby mu odplácti mohla jeho dobrotu a laskavost. Opět o několik stupňů opadla tu ve mně nadutá domýšlivost příslušníka povýšeného plemene, jež domnívá se, že má výsadu na city ušlechtilejší.

* * *

Druhá moje cesta z Bangkoku směřovala do Ajuthie, kdysi hlavního města Siamu, asi 14 km po téže trati za Bang-pa-inem.

I po řece lze dostati se tam; hodláme-li tedy užiti poříční scenerie, ačkoli ničím velkolepým neodmění očekávání našeho, učiníme nejlépe, vydáme-li se nahoru drahou a vrátíme se potom po Menamu do Bangkoku. Nebýti bažiny pokryté lotusem, právě rozkvetlým, jenž rdí se v nádheře tisíce květů, rozkošných symbolů buddhismu, nebýti průplavů, jež tu právě staví společnost podnikatelů ode dvora za účelem zavodňování jakož i zřízení splavných cest,

krajinka z Bangkoku do Ajuthie neměla by pranic vábného, ba spíše odpuzovala by téměř svojí nudností.

Malé vesničky, v nichž tu a onde objeví se nám nuzné vaty, střídají se s rýžovišti a sporými houštinami. Znamenáme, že obdělávání polí obstarávají tu jak muži tak ženy. Mužové i ženy orají, řídíce pluh primitivní, po tisíce let nezměněné soustavy, v němž zapražen bývá někdy jediný tahoun, někdy dva, buvolové totiž zvaní »kerabauové« (Bubalus Kerabau). Pluh stačí takto zbrázdit půdu sotva hlouběji pěti centimetrů. Zrna rýžová sázena bývají ve zvláštních semeníštích; když potom vyrostly z nich sazenice asi na stopu, přenáší je a do brázd rozsazují kus po kuse (!) na role zorané a již asi na půl stopy zvýší zavodněné. I jdou pak všichni pospolu, muži, ženy, i děti, na »dum-nah« t. j. »potápět se na pole«, a brodice se v bahně hnětou nohama půdu a vsazují do ní sazenice tak dovedně a rychle, že pracovník poněkud jen zručný obdělá za den až i třetinu akru. Doba setby této trvá od června do října, žeň pak nastává již o vánocích nebo v lednu, dávajíc úrodu šedesátkrát až i stokrát větší výsevku. Rýže pěstuje se nejvíce a s úspěchem nejhojnějším po výtce v zavodňovaném poříčí Menamu, v rozloze asi 30.000 km².

Zavodňování děje se na mnohých místech ručně, což bývá velmi pracné. Obvykle děvčata nabírajíce vodu do vysmolených košíků, chrlí ji do trativodných koryt. Mláčení zrna obstarává potom opět nejužitečnější sluha Siamcův, bývol kerabau. Na místě dobře očištěném postaví hospodář silnou tyč se snopkem bohatých klasů, horem na ní uvázaných v oběť nebeskému pťactvu, a vůkol ní rozestře obilí. Za jasných nocí potom hoši pohánějí bývoly »na mlatě« kolem tyče po obilí tak dlouho, až poslední zrnko z klasů je vydupáno. Kromě rýže, jež je Siamcům potravou nejhlavnější, pěstují tu vše, jako v jižní Číně, hlavně rozmanité luštěniny, sladké bataty, cibule, melouny, tykve, okurky a t. p. Kozy a brav na pastvě místem dodávají krajince téměř evropského vzhledu.

Dorazivše do stanice Ajuthie, překvapeni stanuli jsme vůči svatebnímu siamskému průvodu, jenž tu zdál se nás očekávati. A vskutku svatebčané schválně uchýlili se s cesty a zajeli na nádraží, aby příležitost, tak mimochodem, z blízka si prohlédli vlak, nestvůru oheň sršící, prve než obrátí své povozy s bývoly v nich zapraženými, k domovu, někam k zapadlé vesničce v hlubinách lesních.

Ajuthie staré již není, nová osada pak je pouhá vesnice, rozplazená po obou březích Menamu jenom asi na dva tisíce metrů délky. Vesnice takové jsou vesměs vodních staveb, a na řece, t. j. na jednom z ramen řeky Menamu, jež právě zde dosti je zúženo, vypadají ještě mnohem rázovitěji, nežli bangkokská část města na vodě. Ovšem je tu také na souši několik menších a větších budov, a mezi nimi nadobro zpustlé pozůstatky bývalých paláců královských. Také obnovená moderní část města s příbytky pro guvernéra, s kasárnami, rozhlednou a vatem, jenž ničím nevyniká, jsou na pevné zemi. S rozhledny asi 20 m vysoké daleko je viděti do roviny, na níž stávalo kdysi město veliké s pagodami, jichžto bývalo na sta, a jež mívalo samo skoro tolik libozvučných názvů, co v něm bylo pagod. Ajuthia byla sídlem královským od roku 1350. do r. 1767., kdy ji všecku zničily vítězné hordy burmanské krále Muengluanga Barahgije. Co ještě zbylo z »nedobytného« města po vítězném vpádu nepřátelském, rozdrobilo slunce s deštěm; vždyť i tu vše bylo slepeno z cihel. Jenom vysoko nad zbujelým lesem a křovím uznamenal jsem, pohlížeje s rozhledny do kraje, sesuté pagody, jakožto jediné svědky oněch dob, kdy tu stávalo proslavené město, pověstné přepychem svým. Na míle daleko a kolem do kola bystrému zraku jeví se rozvaliny budov přerozmanitých, jež se všech stran již obemklo kypré stromoví. Na potulkách touto končinou, honě se na př. za hmyzem, každých sto, dvě stě kroků bylo mi klopýtati o zdivo v základech budov, o zříceniny mohutných paláců, velkolepých bran, sloupoví a vatův. I sochy sedících Buddhův, pravé kolosy zvýší až i 40 m, nebývaly zde vzácností. Dosud viděti je tu dva již velmi porušené, v sutinách. A všecko vůkol tak je zarostlé, že neznamená sbořeniště, až teprve, kdy jsme na ně takofka narazili. Co tu koutů malebných, co pagod ověšených, ba zastřených lepotvárným věncovím úponkovitých rostlin! Co tu palácův a chrámů, s nichžto stěna od stěny pnou se visuté kořeny hustých smokvoní, a z jejichžto někdejších stropů vyrůstá pěkný lesík, jenž ujal se tu ve zvětralých klenbách vysoko nad zemí. Hle, něco více nežli sto let je tomu, co tu mezi háji a zahradami statisíce lidu podmaňovalo si volnou přírodu, stavějíc pro sebe a své potomstvo, snad i s blahou domněnkou, že staví pro věky. Než, běda! stačilo několik desetiletí, a příroda ujavši panství své zbavila se všech stop cizáckého jha, a pokryla vše královským svým pláštěm. Je však zapotřebí dobrých průvodčích v říši její, v okolí Ajuthie, lépe řečeno, v samé Ajuthii staré, nechceme-li zblouditi; ba radno bývá svěřiti se ochraně ozbrojených průvodčích, ježto v rozvalinách jejích zahrnul se tu a tam i leckterý »dakoit«, čili vyvrhel a loupežník siamský, vedle četné prý lesní zvěři, jež tu nalézají vhodná místa pro své brlohy.

Prohlížeje a srovnáváje zříceniny Ajuthíjské shledal jsem i některé stavby mezi nimi, jež podstatně liší se slohem od vatův a paláců soudobého Siamu. Některé paplany podobaly se spíše méně vkusným, bachoratým burmanským »dagobám«, mnohé brány, mnohá sloupová jevila za to stopy klassického umění řeckého, hlásající ještě i v ssutinách ušlechtlejší způsobilost tvůrců svých, uměleckých řemeslníků řeckých, které svého času byl sem povolal z vlasti rodičů svých Konstantin Phaulkon, pofrančtilý Řek. Faulkon, jak známo, v době Ludvíka XIV. vyšinul se v Siamu až k nejvyšší hodnosti »barkalona«, asi tolik jako prvního ministra krále siamského. Byv dříve protestantem obrátil se po té, působením jesuitských missonářů v Siamu, na víru katolickou, po čemž pojal tam za manželku dceru žaponského šlechtice, jednoho z prvních mučeničků křesťanských v Žaponsku.

Aspoň jednou do roka zastkvívá se Ajuthía odleskem dávné slávy, hostíc krále, jenž přichází sem s dvorem svým ku slavnostnímu schytání a spoutání slonů. Horní Siam hostí v bažinatých lesích množství divé zvěři, mezi níž vynikají také hojná stáda divokých slonů. Stáda slonů podle dávných obvyklostí zemských náležejí králi. Běda domorodci, na nějž by se proneslo, že bráně třeba sadů svých proti slonům, některého zabil. Zabil zvíře královské! Toliko vynikajícím osobnostem, hodnostářům siamským a cizincům, kteří byli vládou doporučení králi, udílí se blahosklonně dovolení pořádati lov na slony.

Ochočených slonův, jež kupovati jest od úředníků vládních, domorodci jednak upotřebují k těžší práci jako na př. k nošení nebo vláčení klad a kamenů, jednak také k jízdě; než, sluší připomenouti, že jezdit na samici sloní považuje se za ujmu důstojnosti, a že z vyšších tříd nikdo nevydal by se v posměch takovou jízdou. Cizincům nepřející místní hodnostáři nejednou přičinili se, aby Evropany, siamských mravů neznalé, snížili v očích lidu tím způsobem, že z úmysla i na potupu pronajali jim za dobrý plat k jízdě sloní samice.

Veliká ohrada na slony zřízena jest asi tři čtvrti hodiny cesty severně od Ajuthie. Plavil jsem se tam na lodičce s dvěma siamskými veslaři. Pozemek, na němž rozkládá se ohrada, je pod několik akrův; mezi mohutnými, hluboko do země zaraženými kmeny, jež hustě jej obkličují, zbývá člověku jen tolik volné prostory, aby zachránil se tudy bez obtíží, v případě nebezpečí, kdyby prchati mu bylo před rozrušeným chobotnatým obrem siamských lesů. Měsíc nebo dva před závěrečným dnem slavnostním zkušeni lovci na silných krotkých slonech shánějí z hořejšího Siamu a okolí Ajuthie slony polodivoké. Mnohdy podaří se lovcům, že seženou až i tři sta slonů. Přihnavše stádo až k samé ohradě, lepší kusy z něho veženou do široké, znenáhla se užící chodby, jež taktéž je zbudována z obrovských kmenů, načež vchod, ježto lze uzavřítí

vsunutím příčných klad, spolehlivě uzavrou. Král telegraficky byv zpraven o úspěšném lovu a zároveň o příhodném dni, kdy radno jest, aby konala se slavnost, dostaví se v určitý den s dvořanstvem a zaujme místo u samé ohrady na vysokém pavilloně, vyzdobeném všemožnou nádherou, s něhožto lze dobře viděti. Nesčíslné zástupy zvědavcův obklopují ohradu, sedíce dílem na vysokých lešeních, dílem na druhé části ohrady, na niž se byli vyšplhali.

Při vhánění slonů do ohrady bývá nemálo rozčilujících výjevů, ježto nejdivočejší těchto zajatců druhdy stavívají se na odpor; ale ještě více rozrušuje diváka nejvýš nebezpečné jímání slonů do pout. Král s povýšeného stanoviště svého přehlíží a snadno vyhledává ze stáda nejstatnější kusy, a vyslechnuv mínění osvědčených znalcův, jež byl přibral k radě, dává potom nejsilnější a nejonačejší slony spoutati. V pustý řev rozezlených tlustokožců hlaholí jásos davův a zvučí gongy siamské hudby. Evropanům nejvíce tu bývá ku podivu dokonalý výcvik a převaha krotkých slonů, kteří tak poslušně si vedou, tak dokonale poddávají se vedení svých kamagů (jezdcův) a jeví k nim tak velikou oddanost, až se zdá, že není tvora, který by je v tom předstihl. Očitý svědek vyprávěl mi, jak ochočený slon zachoval při životě kamaga svého, jenž se hřbetu mu spadl, a zdál se vydán býti na pospasy divému slonu. Právě když rozlíčený olbřím lesní soptě jižjiž vrhal se na nebohého člověka toho, věrné krotké zvíře obkročilo jej a tak ochránilo ho vlastním tělem. Divoké slony, chycené do silných osidel obratní lapači připoutávají potom za nohu k mohutným kolům, jež jsou hluboko do země zaraženy ve čtverci uprostřed ohrady. Není třeba zvláště podotýkati, že nedá se každý z těchto velikánů tak snadno spoutati, ač na polo již zkrotli cestou z oněch končin, odkud je byli sehnali sem, k slavnostnímu chytání, a jakkoli dvou i třídenním postem v ohradě notně zeslábli. Přes to vše mnozí, jakoby tušili, že bude navždy veta po volnosti, neodolají-li osidlům, stavíce se na odpor strašlivými kly vrhají se na své krotké spolubratry, již dávno zvyklé sloužiti člověku za plný žlab. Ale řádná vykrmenost a tuhý výcvik slonů krotkých na konec vítězí nad barbary bez rozvahy.

Náhradou snad za to, že jsem nezažil slavnosti hromadného chytání slonů v Siamu, štěstí jinak mi přálo v té věci. Na blízku Ajuthie, v ohradě pro královské slony, kde cvičí je ku práci a jízdě, viděl jsem ochočené slony, kteří právě slona zbujného naváděli k poslušnosti. V návalu svěžích upomínek na šťastné dny, jež trávil v širé volnosti, zamlul si nebohý zajatec, dosud patrně náležitě nevyčválaný, že svrhna jho těžké odvislosti, mocí dobude, co nejdražšího neprávem bylo mu odňato. Než, jaká to zpozdilost! Dva krotcí obři dali mu na pamětnou, ztrestavše jej nemilosrdně svými kly. Není divu, že po takovém nehorázném výprasku zašly bláhovému choutky na zapovězené ovoce neobmezené svobody. Již za hodinu

po exekuci, všechen jsa zkrušen, pokorně navrátil se k poslušnosti a podrobil se nadobro kázni ústavní. Bylo mi chud'asa líto.

Králi jsou slonové nejen věcí dvorního přepychu, nýbrž i zdatnými hospodářskými zvířaty neobyčejné dělnosti v rozmanité práci na statcích jeho. Pro přepych vybírá si ovšem onačejší zvířata, která dokonale vyhovují požadavkům sloní ušlechtilosti a krásy. Požaduje se, aby takoví sloni byli světlé barvy, aby měli černé nehty (kopýtka), a také ocas a uši jejich aby byly bez úhony. Rvou se totiž divocí sloni velmi zhusta, při čemž druh druhu i ocas uhryze. Také velikost klů padá tu na váhu, má-li správně odhadnuta býti sloní krása. Slonům dílem ještě příliš mladým, dílem již přestárlým, a též oněm, jež soudcové neuznali způsobilými, vrací se želaná volnost'. Byvše vypuštěni na svobodu, rozprchnou a navracejí se opět do svých lesů; jenom někteří nevrhí, dílem choří, dílem snad i takoví, jichžto pranic nevíže a nevábí k oněm končinám, kde prvně spatřili světlo světa, neubírají se leda do lesíků v nejbližším okolí Ajuthie, kdež se porůznu potulují. Před jedním z těchto tuláků bylo mi utíkati a skrývati se v pobořeném vatv v pusté Ajuthii, kdež jsem jednoho dne lapal motýle. Nelíbil jsem se mu patrně, proto jal se mne pronásledovati a nelibost svoji dával na jevo ještě celou půlhodinu, obcházaje moji skrýši, sochu velikého Buddha, jež mi v mohutných útrobách, v dutině břišní, poskytla ochranné útočiště – – –

V okolí Ajuthie měl jsem příležitost oznámiti se aspoň částečně s rostlinami dolního Siamu; rostlinstvo v horách rostoucí doufal jsem poznati brzy potom na další cestě do vnitrozemí. Zanášel jsem se mnoha záměry, chystal jsem se na cestu do Kambodže i do Burmy; leč, jediný dopis, jenž přinášel mi z Evropy zprávu, že nelze pro mne sehnati peněz na další cestu, všecka předsevzetí taková zmařil. Bylyť úspory moje téměř vyčerpány nákladnými cestami, a zbytek stačil sotva na přeplavbu do Egypta, kam byla mi na štěstí zaslána půjčkou aspoň malá částka peněz.

Potom navrátil se opět do Bangkoku, navštívil jsem ještě také budovu věznice; shledal jsem, že je zařízena moderně, nezřídka poskytujíc uvězněným zlosynům lepšího živobytí, nežli okolnostmi přáno bývá chudým poplatníkům na svobodě. V den před odjezdem, jakoby na rozloučenou s Bangkokem, událo se mi kromě všeho nadání býti svědkem dvou příhod, velmi význačných. Ráno totiž v jednom ze sampanův objevila policie mrtvolu Číňana, takřka na kusy rozsekanou. A případ takový nebývá tu prý ani příliš vzácný. Přátelé moji, dobře povědomí jsouce poměrů v zemi té, svěřili mi, že tu jistě běží opět o vraždu, vykonanou z popudu tajné čínské společnosti, buďto na zrádci, nebo na členu nepřátelského cechu. Nikdy

prý za takových případů nepřihlásí se ani svědci a někdy ani žalobci. Po té odpoledne viděl jsem veliký, na dva tisíce hlav silný zástup mladých Číňanův, táhnoucí ve slavnostním průvodu za zvuku píšťal a se vztyčenými, vlajícími prapory ulicemi dolního města. Mladíci ti náležejí prý ke spolku jakýchsi čínských literátů vlastenců, jež vláda siamská trpí z donucení, a který jak vládě tak Evropanům a rovněž oněm krajanům svým, kteří nejsou jeho členy, je stejně nebezpečný záhadnými směry, tajnými zámysly, mocným vlivem na širé vrstvy čínského lidu, jakož i tím, že neštítí se nižádných prostředků – – –

Pozoruhodnou vzácností kromě všeho jiného v Siamu je také zde ší kočka. Již na Borneu spatřil jsem siamskou kočku v domě anglického guvernéra, i řekl jsem si, že si takové roztomilé zvířátko také zaopatřím, prve než bych odejel ze Siamu. Příznaky pravé siamské odrůdy jsou modré, dětsky měkké oči, trochu dlouhaté uši a barva buď šedivá, buď srnčí, na nohou hnědě skvrnitá. I v samém Siamu velmi si jí cení. Dost jsem se nachodil sháněje, kde bych takovou kočku koupil, až náhodou přece ve starém klášteře prodal mi ji dobrý talapoin, a to dosti draho na mé poměry. Podával mi ji, tváře se velmi tajuplně, div že nebudil podezření, že ji uzmul z »pokladu« klášterního. Ale téže noci před odjezdem ztratilo se mi draze koupené zvíře z bytu mého v Hôtel Oriental. Najal jsem tam totiž opět pokojík na tři dny, než odcestuji z Bangkoku. Kterak odtamtud kočka zmizela, je podnes hádankou. Stěžoval jsem si majiteli hotelu; ale marně. Otázal se mne, zdali jsem zavřel dveře na klíč? Nikoli. »Nuže, tedy je Vaší vinou,« odvětil mi hôtehier, »přiloudil-li se v noci některý sluha k Vaším dveřím a pootevřev je tiše, kočku z pokoje vypustil a snad ukradl. Plnokrevné siamské kočky krade tu kde kdo. Vybarvený exemplář kočky jako byl Váš, uvedl by i mne v pokušení.«

To byl poslední můj dojem ze Siamu – – –

* * *

K závěrce, ukázkou siamské krásné prosy, stůj »zde povídka«, již svého času přeložila do angličtiny americká missionářka jména neznámého.

Siamská povídka

Nuže, poslyšte, co vám opět povím.

Za pradávna, kde bylo tam bylo, kdesi u vezdejším světě, na němž málem všude a zevšad zelo ještě prázdno a lpělo ztrnulé ticho, – však je tomu dávno, velmi dávno! – bylo království jménem Čambank. V království tom panoval král Čambank Račareteret, a královnou jeho srdce byla Čan-ta-tavi, panna sličná a milostná. Čan-ta-tavi okouzlovala něhou a prostotou čisté dívčí duše a neobyčejnou krásou těla. Spanilost její tváře, podivuhodně štíhlý vzrůst, ladná chůze a všecken půvabný a milý zjev její povznášely ji nade všechny družky u dvora králova.

Teď však budu velebiti království.

V zemi králově bylo nesčíslně lidí, a všichni byli nad míru šťastni a spokojeni. A čím více jich přibývalo, tím snažněji a snažněji žili ku cti a slávě království svého. I přicházeli v tlupách, snášejíce kameny na opevňování města. Vystavěli hrad o třech patrech, ozdobený vzácnými uměleckými sochami a řezbami. Na lepotvárných sloupech vznášela se nad stavbou nádherná kupole, z destiček jsouc tak podivuhodně složená, že se podobala rozložitě koruně stromu s převislými větvemi. Na objemném jejím klenutí vypodoben byl zápas draků s obry. Bohaté sloupoví v průčelí oplývalo skvělou výzdobou, a boky a plochá místa překrásným vykládáním. Kolem velkolepé, bezvadně dokonalé stavby běžel příkop, jako bývá kolem pevnosti, onde opět zvedaly se ochranné vížky a malebně rýsovaly se střílny, doplňující vnější výzdobu opevněného města. Zástupové střehli pevných bran, jsouce pohotově hájiti vždy slávy národa. Ó těch věží vysokých, ladných a zdobných! Uvnitř, mezi hradbami na tržišti, proudily a vlnily se nové a nové roje lidu přicházející dílem aby nakoupily, dílem aby prodávaly. Všichni v nerušené pospolitosti vedli si čile a jaře, a vše tu jevílo bdělost a kázeň.

Věz pak, čtenáři milý, že král, zahořev upřímnou láskou ku sličné Čan-ta-tavi, pojal úmysl povznést ji na důstojenství královnou, aby vyvýšena byla nad ostatní ženy jeho i nade všechnu družinu dvorních dam. Protož, oddav se životu zřízenému podle písem svatých, a oblíbiv si štědrost, jal se udíleti značné almužny chudým, nuzným a opuštěným. Zároveň častěji rozpomínával se jak na otroky tak i na otrokyně své, jednoho každého rád občas obmýšleje hojnými dárky. Mnoho vydával a rozdával ze svých statků vezdejších, vynasnažuje se horlivě, by obveselil a oblažil kde koho, tu prosebníkům dary dáváje, tu čině opatření, by měli z čeho živi býti nejen času toho ale i budoucího. V téže době založil chrám s kněžským obydlím, kde by kněží, vladaření jeho vděčně vzpomínajíce, nábožně žili, tělesným žádostem odpírali a v posvátných knihách rozjívali. Také přeložiti kázal písmo svaté a nařídil, aby řád a život kněží

byly zřízeny po rozumu svatých zákonův. I všecku bohoslužbu znamenitě povznesl, dosáhnuv, že zavládla v ní pravá vznešenost a bezúhonnost. I přibývalo králi slávy a moci neobyčejně. Jeho jméno bylo ctěno a velebeno v širých země končinách, i přicházeli odtud národové prositi ho za ochranu, nabízejíce mu dobrovolně poddanství své.

Potom tedy, čtenáři milý, Čan-ta-tavi, všecka oddavši se králi, brzy znamenala v sobě život nový. Toho času byla také úroda rýže, koriandru, hrachu a bobů přehojná. Královna ráda vydávala se, pokud zdraví sloužilo, tam onam na návštěvy lidu vůkolního, až do dne, kdy porodila. I povila synáčka spanilého a svižného, jako luk. Novorozenci, sotva že světlo světa spatřil, dostalo se nejen rozlehlých statkův a zboží, ale také všelikých poct a přemnohých důstojenství. Četná družina bdělých otroků den jako den byla na nohou k jeho službě ustavičné. A mocný král v otcovské pýše téměř nemohl se ani dosti vynamýšleti, kterak by před světem nejlépe osvědčil dobrotu a lásku k synáčkovi přemilému. I najal k obsluze nemluvněte nejenom několik statných kojných, ale i četu vychovatelů, aby střáhli útlého žití princova dnem i nocí. Potom ještě z nařízení králova bylo vyvoleno za komorné sto urozených panen z vážené šlechty. Všech sto honosilo se ctí, důstojností, krásou, uhlazeností a spanilým vzrostem. Půvabná pleť jejich nebyla ovšem ani barvy černé ani bílé, nýbrž nejlíbeznějšího nádechu šafránového. Panny oslňovaly takřka půvabem krásy, a jejich cudné zjevy zdála se prochvívati záře vznešené hrdosti a čistoty panenské. Vznešeným děvám těmto uloženo bylo tančiti a zpívati královu synáčkovi, a hlasy jejich, líbezná a sladké, splývaly v čarovné souzvuky nevýslovné něhy, jakými zajisté hlaholí okřídlené sbory blažených nadpozemských bytostí kol nebeského trůnu.

A nyní, čtenáři, nech ať vyprávím o kráse dítky vzácného, jež královského jsouc původu i rodu, podiv budilo již při svém zrození. Času toho znamenati bylo i neobyčejné úkazy u vesmíru: hvězdy jiskřily se, plály a skvěly se podivným čaroleskem, a s oblohy snášeli se zástupové andělů, hlasně zpívajících jemu chvalozpěvy a sypajících kvítí, jehož vůně šířila se po všech končinách. A jedva králevic uzřel světlo světa, zavítal k němu, novorozeňátku, znamenitý brahman z cizí, dálné země, darem veda jemu patero slonův nevídané velikosti, se zlatými pouty na nohách. Král upřímně se z toho zaradovav, za vděk ustanovil potom dárci nejvyšším nad brahmany a správcem všeho království. Věž pak, čtenáři, že když se naplnilo žití králevicova léto páté, otec, král, nazval syna svého jménem Čau-tu-a-vu-ke-men. A králevic utěšeně se vyvíjel vyrůstaje ve spanilého jinocha útlé postavy, vzhledu milostného a tváří sličné. Na vycházky jeho bývala pohotově zlatá nosítka vzácného díla uměleckého. Milý princův pohled vábil důvěrou, a také všecken ostatní vnějšek jeho povznášel jej nad krále

jiných království, tak jako království jeho nad jiná bylo znamenitější Mnohými zásluhami téhož královice lid země té požíval štěstí, spokojenosti a blaha bez míry.

Ted' však, milý čtenáři, jest mi přerušiti pásmo dosavadního líčení, bych mohl vyprávěti ještě o jiném království, nazvaném Bunčal Král jeho jmenoval se Bunčalret, králová Nuntahtari. Vnadná, něžná, útlá králová měla mnoho dcerušek, jež ji všudy doprovázely, a byla paní nad zástupy otroků. Král. oddán jsa upřímně choti své i dcerkám, založil jim k vůli město po starodávném způsobu, sázel hojně stromoví, dával stavěti z kamene a bíliti vápnem. Kázal zříditi úpravné tržiště, a zástupové lidu hrnuli se na trh, kdež prodavači usednuvše v řadách prodávali, a koupěchtiví kupovali co potřeba kázala. Lid nejsa utiskován, cítil se spokojen a blažen. Král dal si také vystavěti velkolepý chrám. V království tom všude a ve všem znamenati bylo uhlazenost a nádheru. Lid shromažďoval se kolkolem ke schůzkám, jsa šťasten a mysli veselé i bezstarostné; šlechta pak dbala ve všem dobrého příkladu ctihodných předků. Král vedl o to snažnou péčí, by nebylo rozepří ni soudův, a pro to úsilí požíval hojně cti a vážnosti; jméno jeho proslulo po všem světě, a jeho velebnost a sláva skvěly se bezúhonným leskem. Toho času, kdy tou měrou štěstí usmívalo se na krále, králová, jeho choť, opět cítila se matkou. A zároveň děly se veliké divy: země se třásla, hrom burácel a blesky se křížily svítíce všemi barvami. Lid se sbíhal, aby blahoslavlil krále pro zásluhy jeho. Zatím králová porodila dcerušku, přespanilou, na jejímžto tílku nebylo poskvrny, a nade vše miloučkou; půvabná tvářinka její nebyla nepodobna měsíci v úplňku. Lid hrnul se do hradu přicházeje pozdraviti královou a přinášeje dary od zlata a stříbra v oběť novorozené princezně. Král vyvolil pět set panen, aby střežly dítěte, a ty byly čisty, nevinny a neposkvrněny. A lid plesal a radoval se z nerušeného dokonalého štěstí. Jakmile potom princezna dospěla úplných pěti let věku svého, byl i rozvoj krásy její dovršen. Král dal jí za vychovatelky panny proslulé v dálných zemích, aby nad ní bděly s největší pečlivostí a láskou. I dychtil kde kdo, by uzřel spanilou dcerku královskou, a protož přišel buďsi šlechtic, buďsi kdokoli z lidu prostého, podívat se jí; a tísnilo se jich tam bez počtu a půda zachvívala se hymnami a chvalozpěvy jejich.

A opět jest mi přerušiti vypravování, bych mohl, obrátě mysl ku králi Čambank Račareteretovi poznovu, o něm povídati. Zatím co Čambank Račareteret hověl si v čiré spokojenosti, přišli do města lovci z dálných cizích království. Lovci nesmlčeli, nýbrž hlasně vyprávěli o nesmírné kráse princezny v království Bunčal, kterou na svoje oči byli spatřili. Až zpráva o věci té donesena byla posléze i samému králi Čambak Račareteretovi. Král vyslechnuv lovce velmi se zaradoval; potom poradiv se s dvorem svým nařídil, aby lovci ještě

jedenkrátě šli popatřit na princeznu. I vzdálivše se putovali do království Bunčal, a lstí pak vnikli do zahrady královské, kdež se ukryli v křovinách, krčíce se v libém stínu. Tam vyčkávali, až by vešla do zahrady princezna. I přišla provázena jsouc nesčíslnou družinou dvorních paní a dívek. Jim v zápětí vedeni byli sloni a koně, a posléze následovaly skvostné vozíky, na nichžto se vezli ozbrojení strážci družiny princezniny. Jakmile i poslední účastníci průvodu, kterým před zahradou nejdéle bylo čekati, dostali se do zahrady, hned všickni, obstoupivše královské dítě, brali se s ním ku břehu řeky, jež tudy protékala. Po té nosiči pokraj břehu sundali s ramenou zlatá nosítka s princeznou, v nich spočívající, a postavili je na zemi, načež první vychovatelka princeznina odstrojivši ji, drahou mastí pomazala rozkošné dětské tílko její. A když posléze mladistvá krasavice ponořila skvoucí údy své do třpytných a blyskotavých vln mírného proudu, všecka družina její bezstarostně oddala se hrám a laškování. Druh druhu objímal a tiskl v upřímné příchýlnosti a lásce, nemoha odolati mocně ze hrudi vyvírajícímu paprsku jaré radosti a čirého blaha. Princezna pohroužila se pod vodu a plula a plula – – –

Brzy unikla i z dohledu družných děv, jejichž úkolem bylo provázeti svoji velitelku po souši i po vodě, a zůstavila je značně za sebou. Na konec, nabaživši se mile osvěžující lázně i rozkoše, kterou jí působilo laškovné pohrávání úlisných a kyprých vln říčních s tělem jejím, bystře plovoucím, vynořila se a vybědla na břeh. A nikdo z její průvodčích neznamenal, že vábný stín a libý chlad pod bujnou skupinou stromů na břehu pojaly sladký zjev její v žádoucí útulek. Tam spočinula, netušíc, že by cizí lovci z tajného úkrytu jí pozorovali. A lovci jako ustrnulí pohlíželi na královskou dceru, podivujíce se ušlechtilé a nad pomýšlení dokonalé kráse její. Potom, nejsouce již ani sebe mocni, pustili nadobro z mysli, že by tu měli děle setrvávati toliko na zapřenou ano i dechu svého utajovati, tudíž odvážíce se všeho, takto ji oslovili:

»Ó děvo zázračná! Oči naše neviděly jaktě živý, co by se podobalo kráse tvé. Zajisté není ženy rovné tobě spanilostí! A kdyby bylo lze stavěti tebe i po bok nadpozemským bytostem, andělům, jejichžto věčný stan je v nebesích, kdož rozsoudí, stačilo-li by i to vděkům tvým?« A byvše z prvu jako bez sebe samým úžasem, probírali se jenom ponenáhle z okouzlení. A když potom přece opět nabyli nadvlády nad smysly všemi, umluven jimi přímý a neodkladný návrat ke králi Čambank Račerečetovi, jemuž by ponavrhli, netajíce přesvědčení svého, aby šťastna učinil králevice za choť nevybera jemu než toliko tuto, ach, tuto čarokrásnou dceru královskou! »Neb zdali v pravdě komu jinému větším právem přináleží, by svojí nazýval čirou tuto děví spanilost, údobu a krásu, vtělené to blaho pozemské, kromě syna knížete tak

znameního!« Takto rozumovali a takového konce dobrali se. Odtud však, otálejíce ještě s návratem, již toliko mlčky, za to však zbystřeným zrakem sledovali, co jim zdálo se býti záhodno, aby věci svou byli jisti. Současně vychovatelky princezny spěly řekou za královskou chráněnkou svojí, by odvrátily od ní všeliké nebezpečí. Ale ježto hned nevěděly kudy za ní, by jí rychle dostihly, na různě se rozptýlily, jednak po hladině plujíce, jednak pod povrch se ponořující. Tak chtěly zmizelou vypátrati. Než, oči jedněch byly vodou zality a zamhouřeny, tak že neviděly; jiné, ač byly právě přepluly těsně mimo princeznu skrýši, neznamenať jí pokřikovaly: »Chyťte princeznu! Chyťte ji!« Připadalo všem, že není po princezně ani vidu ani slechu. Nicméně na konec ji přece našly, a mladičká velitelka odměnila horlivou službu družek svých upřímnou pochvalou, dokládajíc: »Dívky milé, přespříliš déle nekvapte, aniž bědujte, že mne spatřiti nelze; ale poshovte na okamžik, až navrátím se k vám!« I pohrouživši se hravě vyplynula na povrch, potom pohroužila se opět, něžně ujala za ruce vychovatelky a laskavě konejšila děvy, jež trnuly strachem, protože sama jediná tak daleko byla se odvážila. I prosily jí snažně, by neodkládala déle a měla se již k návratu, neboť se o ni velmi strachovaly. Ona však vedla si v řece nad obyčej statně, a jako by bůhví od jakdávna již byla na vodě. Tak mrštně a jistě rozháněla se na hladině, a tak odvážně a beze strachu potápěla se v hlubinu, až děvám žasnoucím dech tajil se nad takou vyspělostí a takým uměním.

Nadešla chvíle odpolední, kdy chystáno se opět k návratu do paláce. Vojákům bylo natrhati rozmanitých květin princezně, jež by je ráda byla přinesla vznešeným rodičům svým, kterých tak vysoce si vážila. Potom když na zpáteční cestě došla pod bránu paláce, otec princeznin uznamenav to, sestoupil po schodech, aby přivítal královskou dceru svoji, všecku obklíčenou libovůněmi květin. Hladil jí po tváři a láskal ji povzdechнув: »Kéž oplýváš zdravím a jarou silou! Kéž uvarována jsi jak nemocí tak úhon všelikých!« Potom obrátil se k družkám princezniným a děl k nim: »Nuže, plesejte, děvy!« A dívky srozuměvše, co by mínil, zapěly radostnou píseň, a odtud po samu noc již ani neustávaly veseliti se milozvučnými zpěvy a ladnými tanci, až ostřásala se půda bujarými jejich poskoky. A potom ještě i tichou nocí zněly chvalo zpěvy na počest králi vznešenému, jenž oplývá zásluhami a slávou. A děvy pěly a pěly, a křepčily a křepčily, jakoby ani nepozbývaly dechu a stačily věčně odolávati únavě. Nicméně nadešla hodina, kdy tanec ustal i písně utichly. Vysílení a mdloba vyzíraly z očí dívkám, jež v tu chvíli vypadaly jako člověk, jenž na plecích svých právě byl přinesl břímě tisíciliberní a svrhl je právě s plecí, nejsa mocen slova. Princezna však byla dosud mezi nimi záříc krásou, něhou a svěžestí jako víla, jež neuvádá ani neumdlévá; i nemohly neznamenati jejího úsilí,

aby se jim zavděčila i zalíbila, s nimi přebývající. Leč, král, o něhož pokoušely se již dřímoty, nakázal princezně i dívkám, aby šly spat. Odebrala se tedy princezna do své komnaty a zavřevši dveře ulehla. Když pak usnula, zdálo se jí cosi podivného, i volala ze sna: »Mé milé panny, pomozte mladší sestře své, již údy se chvějí!« Vychovatelky, zbuzeny byvše úzkostným voláním, přichvátaly všechny jsouce poděšeny, ježto nechápaly, co se děje. Princezna tedy vyprávěla, že viděla ve snách neznámého prince, jenžto vstoupiv z nenadání do její komnaty prosil jí, aby byla chotí jeho. A vychovatelky jaly se hned přichvalovati: »Sen, jenž Vaši Výsost naplňuje podivem, je přešťastný.« Ale princezna vece: »Povězte mi, co sen můj znamená; nebojte se vyložití jej, a z liché bázně ničeho mi nezatajujte! Spoléhejte, že nebudu se hněvati na vás!« Pročež klidně odvětily vychovatelky: »Povíme rády. Viděla-li Tvoje Výsost hada, jenž sám ovíjel se o své tělo? Hle, to znamená, že kterýsi král, jenž o tobě uslyšel, přijde a požádá tebe o ruku. A ty ho nezamítej!« I otázala se princezka: »To že by bylo to svrchované štěstí, o kterémž mi vykládáte? Ó nemluvte již takto ku své mladší sestře!« – A ženy zajiknuvše se – umlkly – – –«

* * *

Nad Bangkokem poletovali ještě kaloni, jejichžto maso, pižmem notně zapáchající, je pochoutkou nižších vrstev lidu. V tu dobu balil a skládal jsem své věci již do posledního kufříku. Sluha Burmanec, tetovovaný po stehnech i na spodním životě, ježž zakrývá rouškou »panum«, odvezl mne na loď. Zmizel mi Bangkok, zmizel i Paknam, a když jsme vypluli na moře, potopil se na obzoru i Siam v žlutozelenavé vlnky. A posléze i v paměti mé ponenáhle víc a více bledne, potápí se a mizí dávný sen můj, touha má, země pagod a bílého slona.[31]

Poznámky

[1] Angličané píší Meinam.

[2] 1 tical = 170 haléřům r. m.

[3] Můj příbytek jest můj hrad.

[4] Viz Kořenský, Cesta kolem světa II., str. 206–209 a Dr. P. Durdík, Na Sumatře.

[5] Jasmín sambak.

[6] Cananga odorata.

[7] Gecko veriticillatus.

[8] Viz »Na příč rovníkovou Amerikou«, vysvětlivku 56.

[9] Tectona grandis.

[10] Gotama čili Gautama.

[11] Ke studiu buddhismu a života bonzů v Siamu použil jsem knih: »Buddhism« by Prof. Rhys Davis Bowrings: Siam. Spence-Hardy, Manual of Buddhism, »Sārasangaho«, Compendium buddhistischer Anschauungen od dra K. E. Neumanna a j.

[12] Jinak byla filosofie Gotamova, povznášejíc proselyty svého času nad shnilé, všechen lid zotročující mnohobožství brahmanismu, velikolepým sociálním převratem. Obsahuje i nejednu myšlenkovou perlu, hodnou, by její vzácné mravní ceny povšimli si všichni vychovatelé i kněži křesťanští. Veliký úkol splnil buddhism, zrušiv kastovníctví bramínské, povýšiv ženu, tak že její sociální postavení hlavně v Siamu a Burmě je nepoměrně lepší nežli v bramínské Indii nebo v zemích mahomedanských. Pravý buddhism také zavrhoval mnohoženství, připouštěl však rozvod.

[13] V Siamu jsou dvě roční období, dešťové trvající od května do září, kdy věje monsum od jihozápadu, a suché od října do května, s monsumem severovýchodním. V přechodní době, kdy oba tyto hlavní větrové mají se vystřídati, vane horký místní vítr od jižního zálivu, a doba ta je v Bangkoku nejhorčejší. Rána bývají chladná, nejchladnější jsou v lednu, kdy teploměr udává 17 °–13 °C.

[14] Tikal = 60 centům mexického dolaru. Svého času bývalo to asi 90 kr. rak. měny, dnes však o něco méně.

[15] Zvuky jazyka siamského písemně správně podati je skoro zhola nemožno. Na př. jméno tohoto božičte slýchal jsem vyslovovati Vat Čejn, Vat Čeng i Vat Čaeng. První výslovnost je nepochybně asi nejsprávnější.

[16] Ba dokonce prý, když byl Čulalonkorn u věku 131/2, roku (tak dokazoval mi evropský můj známý), byl již otcem dvou dětí!

[17] Manžel rodilé Pražanky, provdané za něho do Bangkoku, Němec p. M., v době mé návštěvy měl dva čestné tituly: »Suang« a »Pra«, nesoucí ročně sice jenom 200 tikalův úřednického platu, zaručující však mimo to mnohými výsadami hojnou náhradu za malý titul šlechtický.

[18] M. Schanz, Ein Zug nach Osten, Hamburg, 1895

[19] ručních bubínků malajských.

[20] Za to cla přívozní jsou velmi nízká – 3 % udané ceny. Jenom z lihovin a z opia vyměřeny jsou poměrně vyšší daně a cla.

[21] Pánem a majetníkem i slonů divokých, nejen bílých, v Siamu je sám král.

[22] commodore = admiral, velitel loďstva.

[23] Siamský kalendář je dvojitý, občanský a náboženský. Období občanského kalendáře trvá dvanáct, církevního (náboženského) deset let; obě periody spolu ovšem splývají. Do prvního kruhu (cyklu) náležejících dvanáct let má těchto dvanáctero názvů: rok myši, krávy, tigra, králíka, velkého draka, malého draka, koně, kozla, opice, kohouta, psa a vepře. Druhý kruh označen je pouze číslicemi. Posvátný letopočet počítá se od úmrtí Buddhova, tedy od úplňku květnového před 2443 lety. Občanský letopočet má svůj počátek v roce založení města Bangkoku. Nový občanský rok slaví se 1. dubna, nový rok církevní v prosinci toho dne, kdy je měsíc na nově. Rok občanský rozdělen je přesně podle způsobu západního na měsíce a dny. První den v týdnu je neděle a sluje »den slunce«, druhý »den měsíce«, třetí »den Marsův«, čtvrtý »den Merkurův«, pátý »den Jupiterův«, šestý »den Venušin«, sedmý »den Saturnův«. Měsíc jest důležitým činitelem v pověrách lidu siamského. Proměny čili fáse měsíční přinášejí dílem štěstí, dílem neštěstí, a podle těchto proměn hvězdářům je stanoviti, je-li den příhodný či nepříhodný podnikům lidským.

[24] Evropané v Zadní Indii a v Číně nosívali tyto mince jako zvláštnostku na místě knoflíkův u kabátů bílých nebo »khaki«.

[25] Měna siamská stříbrná jest následující: tikal (vyslov: tykal), základní mince váhy 236 gránů, má čtyři salungy, salung má dva fuangy. Pět tikalů rovná se třem dollarům mexickým. Na str. 8. uvedl jsem, že se tikal rovná 170 halěrům rak. m. Kolísající hodnota mexických dollarů jeví však svůj účinek i na hodnotu siamské mince, pročež i poměrná hodnota tikalu vzhledem na měnu rakouskou je nestejná, měnic se podle záznamů trhu mezinárodního. Co

tyto řádky píšu, neplatí tikal více než 147 až 150 halěrů. V mědi razí se soloty, atty, paje a síky. Váha jednoho tikalu, zvaná baht, jest základní jednicí váhy siamské. Míry siamské jsou velmi složité a nespolehlivé; prodávající užívá jiných, a jiných kupující, druh druhu hledě ošalit. Za míru dutou brána bývá skořepina ořechu kokosového, jež podle úředního nařízení pojmouti má 830 semen lusku tamarindového. (!!)

[26] O rybce této, kterou se mně podařilo, ovšem dík veliké trpělivosti a pečlivosti na celé dlouhé cestě ze Siamu, v několika exemplářích do Prahy přivéztí, přinesl Vesmír r. 1897 články prof. Bauše a sice na str. 38. a 201.; z nich poslednějšího tuto používám. Rybka siamská náleží mezi acanthopterygii labyrinthibranchii, tedy ryby, vyznačující se zvláštním útvarem svrchních kostí požerákových, jež tvoří četné zohybané dutiny, v nichž drží se voda k zavlažování žaber delší čas. Mimo známý druh lezouna východoindického (*anabas scandens*) bude milovníkům akvária známá čínská velkoploutvá ryba rajská (*marcropus viridi-auratus*), jež počátkem let sedmdesátých do Evropy byla přivezena a jež má tělo stlačené se stran, veliké a široké ploutve, zvlášť ocasní. Ryba tato na vrchu hnědá neb šedozelená má modré a červené pásy příčné a náleží k nejozdobnějším a nejvytrvalejším rybkám akvária. V čas tření sameček zastkvěje se v nádherných barvách a provádí nejpůsobnější hry záletné. Po ukončení záletů staví sameček hnízda pro vajíčka. K tomu cíli nabírá do úst vzduchu a vyráží jej v malých bublinkách, jež se nashromažďují na povrchu vody. Vajíčka samičkou vypuštěná nosí sameček do hnízda pěnového a hlídá je zde vytrvale v první době života jejich. Sem náleží též největší z lezounů žijící v řekách a jezerech Sundských, totiž čichavec gurami (*Osphromenus olfax*) jenž žije na způsob kaprů v čistých klidných vodách. Rybka zápasící – *Betta pugnax* – vyskytá se v potocích na úpatí Panangu a domorodci nazývají ji Pla-kat. Volně žijící ryбка neposkytuje však nic zvláštního, bojovné plemeno bylo v Siamu teprve dlouhým pěstěním vychováno. Jako jinde užívají bojovných kohoutů a zápasů s býky k sázkám, tak sázejí Siamci vášnivě na tyto rybičky, 4–6 cm dlouhé, jež v rozčilení poskytují zvláštní podívanou tím, že jejich žaberní kůže rozprostře se kol hrdla jako černý límec. Dokud se nevidí, jsou rybky zbarveny neúhledně hnědoolivově a zalézají vždy v akváriích do skrýší. Jakmile se však spatří, nebo přidržíme-li jim jenom zrcadlo, vztyčí ploutve, zastkvějí se v nádherných, kovově lesklých barvách a několikrát po sobě na se dorážejí. Jakmile je oddělíme, utiší se opět a nabudou obyčejného vzezření. Chovati se dají ve sklenicích as dvoulitrových, v nichž voda udržuje se v teplotě 22–25 °R. Po nejživějších hrách záletných, při nichž stkvějí se jako paví péra, vytrou se též. Po čtvrt hodině vytvořil sameček v zajetí na způsob rájovek hnízdo z pěny, na 3 cm zvýší, kamž vajíčka nad míru malá, jež samičkou vypuštěna ke dnu padala, hubou

dopravoval. Pěstitelé odstraňují pak samičku, která jeví chuť požíratí vajíčka, kdežto sameček hlídá je do čtvrtého dne. Vajíčka kladou 12krát do roka. Párek stojí v Berlíně 15 marek. První zprávu ze Siamu o nich přivezl Cantor, jenž r. 1840 v Singapuru obdržel několik kusů od krále Siamského. Siamci jsou na sázky tak posedlí jako Malajci při zápasech kohoutích, prosázejí třeba značné sumy, někdy i vlastní osobu nebo svou rodinu. Dovolení pořádati boje rybí jest pronajato, a nájem vynáší králům Siamským ročně dosti značný důchod.

[27] Buddhisté domnívají se o supu, že se živí jenom zdechlinami, pročez váží si ho více, nežli ptáků, kteří jiné živočichy zabíjejí.

[28] Bockovi bylo dokazováno, že Siamec narozený na př. v roce »psa« zajisté nemůže pojeti za manželku dívku zrozenou v roce »opice«, ježto by jinak hádkám a rvačkám v manželství tom nebylo konce.

[29] Silice z těchto libovonných květů vyráběné prodává se tu 1 kg až za 720 korun.

[30] Poukazují tu ovšem toliko na vyjimku, byť i ne převzácnou. Než bývají-li ojedinělé případy vydávány za obyčejné zjevy a z úmysla v také světlo stavěny vedle loutek bez srdce z evropských salonův, aby bělošky byly zastiňovány ženami barevných plemen, je to nesprávné, při čemž nemálo působívá opojné víno upomínek i básnická obrazotvornost přemnohých spisovatelův.

[31] Průpravou k cestě a později k dodatečným poznatkům byly mi hlavně spisy Nora Bocka, Dána J. Selse, Francouze Mouhota, Němce M. Schantze, Angličanův i Američanů Bowringse Crawforda, Normanna, Sommervilleho a nemnohých jiných menší důležitosti. Neníť o Siamu vůbec mnoho psáno; než i knihy, jež máme, nejméně ze dvou třetin jsou již valně zastaralé. V Bangkoku čerpal jsem leccos i ze statí a pamfletů, jež napsali a v Bangkoku samém vydali někteří Evropané ano i Siamci anglicky píšící.